١

نووسینی

وحید عبدالسلام بالی

٨٠ هەڵە

لە بیرو باوەڕدا

وەرگێڕانی

مامۆستا محەمەد

چاپی یەکەم

٢٠٠٧

زنجیرەی پەرتووکی (الكلمات النافعة في الأخطاء الشائعة)

بەشی یەکەم

٨٠ هەڵە

لە بیروباوەڕدا

چاپی یەکەم

نووسینی

وحيد بن عبدالسلام بالي

وەرگێڕانی

م. محمد

ناوی کتێب : ٨٠ هەڵە لە بیروباوەڕدا

نوسینی : وحید عبدالسلام بالی

وەرگێڕانی : م. محمد

ساڵی چاپ : ٢٠٠٧

چاپی : یەکەم

تیراژ : (١٠٠٠) دانە .

چاپخانە : لە چاپخانەی (سیما) چاپکراوە .

تایپ و دیزاین: کۆمپیوتەری کازیوە

ژمارەی سپاردن : ژمارە (١٠٤١) ی ساڵی (٢٠٠٧) ی وەزارەتی ڕۆشنبیری دراوەتێ.

مافی لە چاپدانەوەی پارێزراوە .

بسم الله الرحمن الرحيم

إنَّ الحمدَ لله، نحمَدُهُ، ونستعينُهُ، ونستغفِرُهُ، ونعوذُ باللهِ من شرُورِ انفُسِنا، ومن سيِّئاتِ اعمالنا، من يهدِاللهُ فلا مُضِلَّ له، ومن يُضلِل فلا هادي له.

واشهَدُ انْ لا اله الاَّ الله وحدَهُ لا شريك لـــــه.

واشـــهـدُ أنَّ مُـحمـداً عـــبـدُهُ ورسُـــولـــــه.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِۦ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ﴾.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِى خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَٰحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَآءً ۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ٱلَّذِى تَسَآءَلُونَ بِهِۦ وَٱلْأَرْحَامَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَقُولُواْ قَوْلًا سَدِيدًا ۝ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَٰلَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا﴾.

امَّـابــعـدُ :

فإنَّ خــيرَ الحديثِ كــتـابُ اللهِ، واحْســنَ الهدي هــدْيُ مـحـمـــدٍ (ﷺ)، وشرُّ الامُورِ مُـحـدثاتُـها، وكُلُّ مُحْدَثَة بدعـة، وكُلُّ بدعةٍ ضلالة، وكُلُّ ضَلالةٍ في النّار.

پاشان:

هەر لەو ساتە وەختەوە کە خوای گەورە ئایینی پیرۆزی ئیسلامی کرد بەخەڵات و دیاری بۆ مرۆڤایەتی، وە هەر لەو کاتەوە کە یەکەم پەرەی

نووریـنی قورئـانی پیرۆز کـه نەخـشێنرا بـوو بەڕوشـەی بـەرزی "اقـرأ" لەسـەر ڕووی ئاسمانەکانـەوە گەیـشتە سـەر ڕووی زەوی، هـەر ئـالەو کاتەوە ئەم دینە پیرۆزە بەو تیشکە نوورینە خواییە جوانەی خۆی بووە ڕەوێنەرەوەی تاریکاییـە لەسەریەك هەڵ نیشتووەکانی سـەر ئـەم ڕووی زەوییـە، وە بـووە بیرهۆشـی ئـەو کەسانەی کە عەقڵەکانیان ژەنگی بـیٚ باوەڕی دایپۆشی بوو، وە دوور لەخوایی سەرەکانی پـووچ کردبوونـەوە، هەتا وەك مرۆڤێکی خاوەن عەقڵ بژین بەهۆی ئەم قورئانەوە کە شیاوی ئـەوەبن نـاوی مرۆڤیـان لیٚ بـنرێت، وە بـووە نـوور و تیـنی چـاوی ئـەو کەسانەی کە چاوەکانیان بەقوڵدا چووبوو لە ئاستی بینینی ڕاستی ئـەم ڕێگە ڕاسـتەدا چاوەکانیان پەردەی کوێری دایگرتبوو، وە بـووە چـراو ڕۆشنکەرەوەی ئەو دڵانەی کە ڕازی بوون ببنە دڵێکی قورئانی، بۆئەوەی لـەدوای وەرگرتنـی ئـەم نـوورە ئیتر بەناڕاسـتی شـوێن کـەوتن و تاریـك بوونی ژیان ڕازی نەبنەوە، وە هـەتا بەشـوێن کـەوتنی ئـەم قورئانـە کـاتی ئەوە بێت کە قوفڵ و کۆتی سـەر دڵـەکان لەسـەریان دابگیرێـت، و وە لـەژیانی دڵتەنگییەوە خێرایی بکەن بۆ گەیشتن بە ژیـانی پـڕ خۆشـی ئیمـانی لـەدنیادا، و وە کۆتاییەکەیشی بۆنی میسك و گەیشتن بێت بە بەهـەشـتێکی نەبڕاوە کە پانتاییەکەی ئەندازەی پانتـایی ئاسمانـەکان و زەوییـە، وە شـادبوون بێـت بـە مـەلـیـکـێکی دەسەلأتداری بەخشندەی لیٚ خۆشبوو کە پێشوازیان لیٚ دەکات بەدەرخـستنی ڕووە جوانـەکەی و وە بـە زەردەخـەنەوە پێیـان دەفـەرموێت: (سـلأوتان لیٚ بێت ئەی ئەهـلی بەهـەشـت).

کەواتە: ئەگەر ئایینێکی پیرۆز بۆ ئـــانەم مەبەستانە هاتبێت، بێگومـان مرۆڤـە دڵ نەخۆشـە شـەیتانیە سـەر پووچـەکان هـەر ئـاوا بـە ئاسـانی دەستەوسـان دانانیشن لەبەرامبەریدا، بـەڵکو هـەر لـەو کاتـەوە گـەورەی

پێغەمبەران(ﷺ) فەرموویەتی بڵێن: " لا الە الاّ الله سەرفراز دەبن"، هەر لەو کاتەوە تێگەیشتوون کە بەم بیروهۆشەی بێ باوەڕییەوە ئیتر جێیان نابێتەوە، بۆیە شەریان خستۆتە سەر ڕۆژی مایە پوچیان و،وە عەقڵیان لەگەڵ دڵە لەرزۆکەکەنیاندا خستۆتە گەڕ بۆ داڕشتنی درۆو دەلەسەو فرو فێڵ و نەخشەی چەپەڵ لەدژی ئەم دینە سەرفرازیکەرەدا، بۆئەوەی بەڵکو بەخەیاڵی پەرتەوازەبوویان بەئەنجامدانی ئەو خراپە بێ ئەنجامانەیان دژی ئەم خۆرە بەتینەی ئیسلام بوەستنەوە، بەڵکو ئەگەر بۆ چرکەیەکیش بێت کۆسپێك لەڕێگەی ئەم نوورەدا دروست بکەن، هەتا بەهۆی ئەم چەپەڵیانەوە بنووسرێت لەڕیزی ئەو کەسانەی کە کۆمەڵێ شەیتانی ترۆ کراون، وە بەوەی هەمیشە لەهەوڵدان بەدەمە بۆگەنەکانیان درۆ و گومانی لەدژدا دروست بکەن، وە ناوو ناتۆرەی بۆ بکەن بەناو، وە لەهەوڵدان پڕوپووچی و بیدعە تێکەڵ بەپاکی و سپیەتی ئەم بیروباوەڕی ئیسلامەتییە بکەن، چونکە مرۆڤی دوور لەخوا وەکو (مامۆستا نوری فارس) دەفەرمووێت :

(سەری دەبێ بە سوژی ڕەحانە * لەلاتەچە لەشی سوژی ئاو دەست خانە)

بۆئەوەی ئێمەی موسوڵمانیش بەدوورکەوتنەوە لەم ئایینە پیرۆزە وەکو ئەو گەلانەمان لێبێت کە غەیری ڕێگەی خوایان هەڵبژاردووە، لەبری پەرستنی خوای گەورە و میهرەبان، دار یان بەرد یان قەبر یان شەخص یان ئاو یان مانگا یان خۆر یان مانگ یان هەرشتێك بێت بەس غەیری(اللە) بێت بپەرستین، وە لەبری بیروباوەڕمان وا بێت بە ئیمانداریمان لەدوای مردنمان ڕوحمان لەقوماشی سەوزی ئاوریشمیدا بەرەو علییین و بەهەشت دەڕوات، وامان لێبێت وەکو خەڵکی هندستان پەرستگا دروست دەکەن و دەیڕازێننەوە و مشکی بەکۆمەڵ تیادا بەخێودەکەن، بۆ؟ چونکە دەڵێن: کە مردین ڕۆحەکەمان دەچێتە ناو لاشەی ئەو مشکانەوە و ئەمجا بەرز دەبێتەوە

بۆ لای خوا، یاخود هەر لە هندستان شێوازێ لەخواپەرستیان دروست کردووە، کە ئەوەیە هەموو ساڵێك لەکاتێکی دیاریکراودا هەر کەسێك ئەگەر بیەوێت ئەم پەرستنە ئەنجام بدات، دەبێت مارێك بە (٢٥) دۆلار بکڕێت و بیبات بۆ ئەو پەرستگا تایبەتەی کە بۆ بەخێوکردنی ئەو مارانەیان تەرخان کردووە، وە دەبێت هەر کەسێك کە چووە ئەو پەرستگایەوە شیر لەگەڵ خۆیدا ببات و دەرخواردی ئەو مارانەی بدات، کە بەشێوەیەك ئەو خەڵکە داماوە ئەوەندە بەدڵسۆزییەوە خزمەتی ئەو مارانە دەکەن ئەوەندە شیریان بۆ دەبەن و دەرخواردیانی دەدەن، زۆربەی مارەکان بەهۆی ئەوەی کە زۆر شیریان دەدرێتێ ئینتەلا دەکەن و دەتۆپن،یاخود لای هندۆسەکان جۆرێك لە نوێژ کردنەکانیان ئەوەیە کە دەبێت هەر وەك چۆن لە سەر دووقاچت دەوەستیت، دەبێت ئاوهاش بۆ ماوەیەکی زۆر لە سەر سەر بوەستن بەپەك پشتەمەڵەوە،کە ئەم جۆرە وەستانە یەکێکە لەو عیبادەتانەی کە خواوەندەکانیان بەم شێوە لە خۆیان ڕازی دەکەن.

یاخود لەشوێنێکی وەکو ڕوسیا ساڵانە لەکاتێکی دیاریکراودا خەڵکی ناوچەیەکی تایبەت کۆدەبنەوە، و بەگومانی خۆیان خواپەرستی ئەنجام دەدەن، کە خوا پەرستنەکەیان بریتییە لەمە:

کە هەموویان کۆبوونەوە تێر نان و هەنگوین دەخۆن و ناویان لەو ڕۆژە ناوە(ڕۆژی هەنگ)، واتە: نان و هەنگوین خواردنیان کردووە بەخواپەرستی،وبەهیواشن خوا بەخواپەرستی بۆیان حساب بکات.

پاشان خوێنەری بەڕێز وڵاتی ئێمەش وەکو هەموو ئەو وڵاتانەی تر لەخراپەی شەیتان و شوێنکەوتوانی پارێزراو نەبوون، وە ئەم پەرتووکەی کە لەبەر دەستتدایە کەمێك لەو بیدعە پڕوپووچە زۆرانەی کە هەیە لەناو خەڵکی ئێمەدا باس دەکات.

* ئەم پەرتووکە لەدوو بەش پێك هاتووە: بەشی سەرەوەی بەشێکە لە پەرتووکی (الكلمات النافعة فـي الاخطـاء الـشائعة)ی -م. وحيد عبدالسلام بالى- کە باس لەو پڕوپووچیانە دەکات کە لە وڵاتی خۆی(میسر)دا هەن و تێکەڵ بەدین کراون،وە هەندێك لەو پڕوپووچیانە سوپاس بۆ خوا لە کوردستانی ئێمەدا نی یە،بەڵام کە وەرمان گێڕاوەتە سەر زوبانی کوردی تا خەڵکی ئێمە کەمێك بەو پڕوپووچیانەی کە هەیە لەوڵاتانی تردا شارەزا ببێت. وە بەشی خوارەوەی ئەم پەرتووکە باس لە کەمێك لەو بیدعانە دەکات کە لە کوردستاندا هەیەو بڵاوەی کردووە.

* تەفسیری ئایەتەکانی ئەم پەرتووکەم لەهەردوو تەفسیری(ڕەوان و گوڵش)منەوە وەرگرتووە، وە بەکەمیش سوودم وەرگرتووە لەهەندێك پەرتووکی تر، خوای گەورە پاداشتی خاوەنەکانیان بداتەوە.

* هەروەها زۆر زۆر سوپاسی ئەو مامۆستایانە دەکەم کە یارمەتیان داوم،کە داواکارم لە پەروەردگار لەبری من پاداشتیان بداتەوە،وە هەروەها زۆر سوپاسی هاوڕی خۆشەویستم (م.مصطفى) دەکەم کە بەشێکی پەراوێزەکانی خوارەوەی بۆناردووم،وە زۆر سوپاسی ئەو خوشکانە دەکەم کە بەشی زۆری پەراوێزەکان ئەوان کۆیان کردۆتەوە، کە دەپاڕێمەوە لە خوا بە خێرو چاکە بۆیان بنوسێت لە توێشوی چاکەکانیاندا.

لـــه كـۆتـايـدا: ئەگـەر هـەر هەڵەيـەكت بينـی لـەم پەرتووكەدا ئەوە ئاوقای شەيتان ونەفسی منی بكەن ،بەڵام هەرچی ڕاستييەكی تيادا هەيە ناوی خـوای لـێ بهێنـە، چونكە شياوی خۆيـەتی وە بۆ ئـەويش تەنها جوانە،وە لە پەروەردگار داواكارم لە نووسەر و،وەرگێڕو،ووەئەو كەسانەی هەستاون بە نووسين وچاپ كردنی ئەم پەرتووكە ،و وەئەو كەسانەی كە ئـەم پەرتووكە دەخوێننـەوەو وە بە خـەڵكی ڕادەگەيـەنن خـۆش ببێـت .

بـــراتـــان: م.محمد

بەناوی خوای گەورەو میهرەبان

پێشکەشە،

بە... پێش نوێژو وتارخوێنەکان ...

بە... بـانگـخوازو زانـایـان ...

بە ... ووتار دەرە "محاضر"ە بەڕێزەکان ...

بە ... چاکخوازە سەر بڵندەکان...

بەڕاستی ڕێك سازکردن و ڕاست کردنەوەی هەڵەی بەنـدەکان "العباد" نزیـك بوونەوەیـە لـە پـەروەردگاری زەوی و ئاسمـان، وەمرانـدنی داهێنراوەکـان "البدع"و زیندوکردنەوەی سوننەتەکان. بریتییە لە کۆشش و جیهادی زانا موسـوڵمانەکان، کـە بەدەسـتەکانیان پرشـنگی ڕۆشـنایيان هـەلگرتووە، هـەتا ڕێگە بۆ ئێمە ڕۆشــن بکـەنـەوە.

کـەوابوو:

ئەی زانایان بەرز هەڵبکەن ئاڵای سوننەت تا ڕێنموایمان بکەن بۆ سەر ڕێگای ڕاسـت. خـوای گـەورە هـەنگاوەکانتان ڕاسـت ڕێ بکـات، وە بەهەشـت بکاتـە شوێنی نیشتەجێ بونتـان.خـوای گـەورە لەگـەڵ ئێوەدایـەو وەهیچ شتێ لـە پاداشتی کردەوەکانتان کـەم ناکاتەوە

خۆشەویستتان

وحیـدبـالـی

پێشەکی چاپی دووەم

سوپاس و ستایش بۆ ئەو خوایەی کە پێغەمبەرەکەی (ﷺ) ڕەوانەکردووە بە ڕۆشنایی و هیدایەت و ئایینێکی ڕاست و دروستەوە، هەتا ئەم ئایینە سەر بخات بەسەر گشت ئایینەکانی تردا، با هەرچەند هاوبەش پەیداکەرەکانیش پێیان ناخۆش بێت.

وە درودو سڵاویش لەسەر پێغەمبەری خوابێت، ئەو پێغەمبەرەی کە ئێمەی جێ هێشتووە لەسەر ڕێگایەکی سپی و ڕوون و ئاشکرا، وە لەسەر ڕێگایەکی ڕاست، و ئایینێکی ڕاست.

لە پاشاندا:

هەر لەو کات و ساتەوە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: " إِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الأُمُورِ فَإِنَّ كُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ، وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلاَلَةٌ ".

واتە: ئاگاداربن و خۆتان بەدووربگرن! لە هەموو ئەو تازەداهێنراوانەی کە دەهێنرێتە ناو کاروباری ئەم دینەوە، چونکە هەموو داهێنراوێ بیدعەیە،ووە هەموو بیدعەیەکیش گومرایی یە.

لەسەر ڕۆشنایی ئەم ئامۆژگاری یەوە هاوەڵانی پێغەمبەر "ڕەزای خوایان لێبێت" بە بەردەوامی خەڵکیان ئاگادار دەکردەوەو ووریایان دەکردنەوە لەو تازە داهێنراوانە، ئەویش کاتێ هاوەڵی بەڕێز "عبداللە ی کوڕی مەسعود"- ڕەزای خوای لێبێت- بینی کۆمەڵە خەڵکێك لە مزگەوتدا دانیشتوون بەشێوەی بازنە بازنەی، وە لەبەردەستیاندا کۆمەڵی بەردە

وورده دانرابوو[1]، وه لەناو هەر يەكێك لەو بازنانەدا پياوێك پێی دەوتن: ١٠٠ جار بڵێن: الله اكبر، ئەوانيش ١٠٠ جار دەيان ووت: الله اكبر.

پاشان دەی ووت: ١٠٠ جار بڵێن: لااله الا الله، ئەوانيش ١٠٠ جار دەيان ووت :لااله الا الله.

دوای ئەوه دەی ووت: ١٠٠جار بڵێن: سُبحان الله، ئەوانيش ١٠٠ جار دەيان ووت: سُبحان الله.

بەڵام عبداللەی كوڕی مەسعود- ڕەزای خوای لێبێت- چوو بۆ لايانو قەدەغەی ئەم كارەی لێكردنو فەرمووی: (بەڵا لێتان بدات، سوێند بەو ذاتەی كە نەفسی منی بەدەستە، يا ئێوە لەسەر دينێكی هيدايەت دراوترن لەدينی محمد (ﷺ)، يان ئێوە بەم كارەتان دەرگای گومڕايی دەكەنەوه)[2].

پاشان يادكردنی خودلوستايش كردنو پاڕانەوە لێی پەرستشێكی "عبادة" دروستو شەرعييە، بەڵام "ابن مسعود" (ڕەزای خوای لێبێت) ئەو شێوازو ڕێگەيەی لێ قەدەغەكردن كە دايان هێنابوو لە ذيكركردنەكەياندا، لەبەر ئەوەی ئەم شێوازە جێگير نەبووە نە لەلايەن پێغەمبەرەوە (ﷺ) وە نە لەلايەن خولەفای ڕاشيدينەوه (ڕەزای خوايان لێ بێت).

بە هەمان شێوە صەحابەو ئەوانەی لەدوای صەحابەوە هاتووە "تابعين"، وە ئەوانەی كە لە دوای ئەمانەوە هاتوون لە پێشەوا بەرچاو

---

[1] ئەو بەردانەيان بەكار دەهێنا بۆ ژماردنی ذيكرەكانيان، واتە لەگەڵ ووتنی هەر ذيكرێك بە بەردێك دياريان دەكرد

[2] حديثٌ حسنٌ: رواه الدّارمي به ژماره "٢٠٤" به سەنەدێكی "حسن "

ڕۆشن و ڕێنموایی کراو هیدایەت دراوەکان بە بەردەوامی قەدەغەیان دەکرد لە هەرکەسێ شتێکی تازە بهێنێتە ناو دینی خوداوە. لەبەر پاراستنی لایەنی شەریعەت لە دەست کاری کردن و گۆڕان کاری و ئاڵوگۆڕکردن .

بەناوبانگترینی نوسراوەکان لەبواری بیدعەو تازە داهێنراوەکان لە دیندا :

کاتێ کە بیدعەکان زۆربوون هەندێ لە زانایان بەتایبەت نووسراویان لەو بوارەدا نووسیوە، وە هەندێ لەو نووسراوانە وەکو:-

١- البدعُ والنهي عنها : بیدعەکان و قەدەغە کردن لێیان

خاوەنەکەی: (الأمام الحافظ: محمد بن وضاع القرطبي) - خوا لێی خۆش بێت- کەمردووە لە ساڵی "٢٨٦"هـ .

کە لەم پەرتووکەیدا هێناویەتی بەسەنەدەوە[1] کۆمەڵێك لە فەرموودەی پێغەمبەری خوا (ﷺ)و کردەوەی صەحابیەکان "الآثار" لە زەم کردن و بوغزاندنی بیدعەکان و واجب بوونی دەست گرتن بە سوننەتەوە.

وە لەئاشکراترینی بابەکانی :

١- بابی ئەوشتانەی کە دەبن بەبیدعــــە.

٢- بابی دروست کردن و داهێنانی بیدعە.

٣- بابی گۆڕینی بیدعەکان.

٤- بابی ئەو وتانەی کە هاتووە لەبارەی شەوی "نیوە مانگی" مانگی شەعبان.

٥- خراپی کۆبونەوەی حاجیان لەسەر لەئێوارەی شەوی عەرەفەدا.

---

[1] سەنەد: واتە پشتە: بریتییە لەوەی کە هەموو ئەو کەسانەی کە ئەو فەرموودەیان گێڕاوەتەوە ناوەکەیان بهێنرێت و بووترێت.

٦- قەدەغەکردن لەدانیشتن لەگەڵ خەڵکی بیدعەچی دا.
٧- بابی: ئایا خاوەنی بیدعە تۆبەی بۆ هەیە ؟.
٨- چیرۆکی "صُبَیغ العراقي"!!.
٩- بابێ: لە هەڵوەشاندنەوەی ئاڵقە ئاڵقە یێك هێنەرەکانی دینی ئیسلامو وە دەرکەوتنی بیدعەکان.

٢- الحوادث والبدع: تازە داهێنراوەکانو بیدعەکان.
خاوەنەکەی : الامام ابي بکر محمد بن الولید الطرطوشي- خوا لێی خۆش بێت- کە مردووە لەساڵی "٥٢٠"هـ .
لەم پەرتووکەیدا لە پێنج شوێندا لە "ابن وضاح"ەوە شتی وەرگرتووە، بەڵام پەرتووەکەکەی ئەم تێر وتەسەل ترەو بابەتی زۆرتر لەخۆی گرتووە وەك لە پەرتوکەکەی "ابن وضاح".
وە ئیمامی طرطوشی زۆرتر شتی وەرگرتووە لە "ئیمامی مالیك"ەوە کە بەشێوەیەك لە زیاتر لە "٩٠" شوێندا شتی لە ئیمام مالیکەوە وەرگرتووە.
وە ئیمامی طرطوشی ڕوونیشی کردۆتەوە کە ئامانجی لە نووسینی ئەم پەرتووکەدا ئەوەیە کە فەرموویەتی: " لەم پەرتووکەدا ویستمان کە تیایدا باس بکەین چەند کۆمەڵێك لەو تازە داهێنراو بیدعانەی کە دەهێنرێتە ناو کاروباری ئەم دینەوە، کە ئەو داهێنراوانە هیچ ئەصڵو بنچینەیەکیان نە لە کتێبەکەی خودا وە نەلە سوننەتی پێغەمبەرەکەیدا (ﷺ) وە نە لەیەك دەنگی "إجماع" زاناکاندا وە نە لەغەیری ئامانەیشدا نی یە."

وە ئەم نووسراوەی "الحوادث والبدع" کراوە بەدوو بەشەوە:

- بەشێکیان تاکەو تێکڕای خەڵك دەیان زانێت کە ئەم کارانە بیدعەیەکی تازە داهێنراون،و وە یان حەرامە کردنیان یان ناپەسەندە "مکروە".

- وە بەشێکی تریشیان زۆرینەی خەڵك- جگە لە کەسێك نەبێت کە خودا پاراستویەتی- وا گومان دەبەن کە ئەو کارانە یەکێك بن لە خواپەرستیەکان "عبادات" یاخود نزیك بوونەوە لەخودا یاخود گوێڕایەڵی کردن بن بۆ خوا یاخود سوننەت بن.

بەڵام بەشی یەکەم: لێرەدا[1] نەچووینە سەر باس کردنی هیچ کامێك لەو بیدعانە، لەبەرئەوەی پوختەی ئەو قسە بەس بووە بۆ ئێمە کە ببێتە بەڵگە لە نەهێنانی ئەو بیدعانەدا، کە ئەویش ئەوەیە کە بەئیعترافی خودی ئەو کەسانەی کە ئەو بیدعانە ئەنجام دەدەن دەڵێن: ئەو کارانە لەدیندا نی یە.

وە بەڵام بەشی دووەم: لە خۆی گرتووە ئەو بیدعانەی کە مەبەستمان بووە لەم پەرتووکەدا کۆی بکەینەوە، وە مەبەستمان بووە لەهەوڵدانمان بۆ وەستاندنی موسوڵمانان لەبەردەوام بوون و ڕۆیشتن لەسەر گەندەڵی و خراپی، وە هەتا ئەم بیدعانە بە ئاکامی خراپ چوونیان نەبات لەپاشەڕۆژیاندا.

---

[1] واتە: لە کتێبی "الحوادث والبدع"دا، نەك مەبەست بە ئێرە ئەم پەرتووکە بێت کە ئێستا لە بەردەستتدایە.

وەپەرتووکەکەی بۆ (٤) باب دابەش کردووە:

بـــابی یەکـــەم: لـــەبارەی ئـــەو کاروبارانەوەیەکـــە قورئـــانی پـــیرۆز پێچاونیەتیەوەو نەی هێشتوون، کە لەڕووە ئاشکراکانیاندا "الظاهر" بە ئاسپایی مل دەنێن و دەڕۆن بەرەو تیاچوون.

بـــابی دووەم: ئـــەو ووتانەیـــە کـــە لـــە ســـوننەتدا هـــاتوون دەربـــارەی ئاگاداربوونـــەوە لە بیدعە ،ووە ئەو شتانەی کە بـەگوێرەی ئارەزووی مرۆڤ دروست کرابێت.

بابی سێهەم: هاتووە، دەربارەی ڕێگای ڕوون و ڕێبازو بەرنامەی صەحابە - ڕەزای خوایان لێبێت- لە قەدەغەکردنی بیدعەو ولزهێنان لەو شتانەی کە مرۆڤ دەگەیەنێت بە بیدعە.

بابی چوارەم:- لە بارەی ئەو شتە سەر سوڕهێنەرانەوەیە کە لەبیدعەکاندا هـاتووە، وە بـەر پـەرچ دانـەوەو بەرهەڵـستی کـردن و قەدەغـەکردنی ئەوشتانە لەلایەن زانایانەوە.

٢- تـلـبـیـسُ إبـلـیـس: ڕووکەش کردن و ساختەکردنی شەیتان

خاوەنەکەی : الأمام الحافظ: ابی الفرج بن الجوزی- خوالێی خۆش بێت- کە مردووە لەساڵی "٥٩٧"هـ.

کە ئەم پەرتووکە گشتگیرترە لە دووپەرتووکەکەی پێشوو، وە وورد ترە لە ڕێك خستنی بابەتەکانیدا.

وەدابەشی کردووە بۆ (١٣) باب:

بابی یەکەم: لە بارەی فەرمان کردن بە پەیوەست بوون بەسوننەت و کۆمەڵی موسوڵمانانەوەیە.

بابی دووەم: لە بوغزاندن و لۆمەکردنی بیدعەو بیدعەچیان.

بابی سێیەم: لە ئاگادار کردنەوە لە ئاشوبی شەیتان و فێڵەکانی.

بابی چوارەم: لەمراتای "التلبيسُ والغرُوْر" واتە: ساختەکاری و سەرکەشی بوون.

بابی پێنجەم: لەباسکردنی ساختەی شەیتان لە بیروباوەڕو ئایینەکاندا.

بابی شەشەم: لە باسکردنی ساختەکردنی شەیتان لە زاناکان لە زانستە جۆراو جۆرەکاندا.

بابی حەوتەم: لەباسکردنی ساختەی شەیتان لە کاربەدەست و فەرمانڕەواکان.

بابی هەشتەم: لەباسکردنی ساختەکردنی شەیتان لەخواپەرستان لەخواپەرستیە جۆراو جۆرەکاندا.

بابی نۆیەم: لە باسکردنی ساختەکردنی شەیتان لەزاهیدو دونیا نەویستەکان.

بابی دەیەم: لەباسکردنی ساختەکردنی شەیتان لە سۆفییەکان.

بابی یانزەهەم: لەباسکردنی ساختەکردنی شەیتان لە ئایین پەروەرەکان "مُتدين" بەو شتانەی کە لەکەرامات دەچێت.

بابی دوانزەهەم: لەباسکردنی ساختەکردنی شەیتان لەتێکڕای خەڵکی نەزان.

بابی سیانزەهەم: لەباسکردنی ساختەکردنی شەیتان لەسەر هەموو خەڵکی بەهیوا نەبڕانەوە لەژیانی دونیادا "طولُ الأمل".

٤- الباعثُ على إنكار البدع والحوادث: بەخەبەرهێن لە قەدەغەکردنی بیدعەو تازەداهێنراوەکاندا.

خاوەنەکەی : الأمام ابي شامة المقدسي -خوا لێی خۆش بێت- کە مردووە لەساڵی "٦٦٥"هـ .

لەگرنگترینی بەشەکانی:

١- ئاگادارکردنەوەی پێغەمبەر (ﷺ) و هاوەڵانی لەبیدعە.

٢- فەصڵێکە: لە قەدەغەکردن و بەرهەڵستی کردنی کاری ناشیاو،وە زیندووکردنەوەی سوننەت.

٣- فەصڵێکە: لەواتاو بناغەی بیدعە.

٤- فەصڵێکە: لەدابەش کردنی تازە داهێنراوەکان بۆ بیدعەی بەچاك دانراوەکان،وە بیدعەی بەخراپ و ناشیرین دانراوەکان.

٥- فەصڵێکە: لەو شتانەی کە بوونەتە بیدعەیەکی بەناوبانگ،وە بڵاوەیان کردووە لەوڵاتی موسوڵماناندا.

٥- إقتضاءُ الصِّراط المستقيم مخالفة أصحاب الجحيم: گرتنەبەری ڕێگای ڕاست بەسەر پێچی کردنی خەڵکانی دۆزەخی.

خاوەنەکەی: پێشەوای شەکاوە شێخ الاسلام " ابن تيميه "یە -خوا لێی خۆش بێت-، کە مردووە لەساڵی "٧٢٨" هـ .

کە لەم پەرتووکەیدا باسی کۆمەڵێکی زۆری کردووە لەو بیدعانەی کە هاتوونەتە ناو وڵاتی موسوڵمانانەوە،و وە لەم بیدعانە هۆکارێك بوون

لەشوبهاندن و خۆچواندنی هەندێ لەموسوڵمانان بەگاورو جوولەکەوە یاخود بەکافرانەوە.

لەگرنگترین بابەتەکانی:

- فەصڵێکە: لەواجب بوونی شوێن کەوتنی قورئان و سوننەت،ووە دوورکەوتنەوەو لەخۆچواندن بەکافرانەوە.

- فەصڵێکە: لەسەر پێچی کردنی غەیری موسوڵمانان لە عیبادەت و نەریتەکانیاندا.

- فەصڵێکە: لەفەرمان کردن بە پێچەوانەو موخالەفەکردنی جەژنی هاوبەشی پەیداکەرەکان.

- فەصڵێکە: دەربارەی ئەو بیدعانەی کە موسوڵمانان دایان هێناوەو دروستیان کردووە لە جەژنەکاندا.

- بیدعەی قەبر پەرستەکان و بەرپەرچ دانەوەو ڕەت دانەوەیان.

وە لەم پەرتووکەدا کۆمەڵی بابەتی دارشتووە،وەئونیوەیەتیەوە کە پێویست بوون بۆ ئەو بابەتانە داخوازی دەکا کە دەبێت ئەم بابەتانەش هەبن، وەکو:

- حوکمی قسەکردن بە غەیری زمانی عەرەبی[1]

- حوکمی پێشکەش کردنی دیاری بەکافرەکان لەجەژنەکانیاندا.

---

[1] واتە: بۆ کەسانێ کە خۆیان عەرەبن،و بەڵام ووشەی زمانی بێگانە لەجیاتی زمانی خۆیان بەجوانتر دەزانن و بەکاری دەهێنن، نەک بۆ گشت میللەتەکان وابێت کە دەبێت بە عەرەبی قسە بکەن، کە ئەمە لەئیسلامدا نییە.

- حوکمی پاڕانەوە لەخودا لە لای گۆڕی پێغەمبەر (ﷺ)........و وە جگە لەمانەش.

٦- الفرقانُ بينَ اولياءِ الرحمن و أولياء الشيطان: جیاکەرەوە لەنێوان دۆستانی خوداو ودۆستانی شەیتان .

خاوەنەکەی : هەر شیخ الاسلام "ابن تیمیة" یە.

کە لەم پەرتووکەیدا نواوە لەبارەی بیدعەو قسەی پڕو پووچی دۆستانی شەیتان لە قەبر پەرستو بیدعەچییەکان.

وە تیایدا جیاوازی کردووە لەنێوان کەراماتی ڕاستی بۆ دۆستانی خودا،ووە لەنێوان "خوارقُ العادة"دا واتە: ئەو شتانەی کە بەدەرن لە نەریتو توانای مرۆڤ کە شەیتانەکان دروستی دەکەن بۆ دۆستانو شوێن کەوتووەکانیان لە بیدعەچیو قەبر پەرستەکان.

٧- المدخل: ڕێـڕەو

خاوەنەکەی : ابي عبدالله بن محمد بن محمد العبدري الفارسي الشهير بـ "ابن الحاج"- خودا لێی خۆش بێت- کە مرووە لە ساڵی "٧٣٢"هـ .

کە لەم پەرتووکەیدا ناوی هێناوەوباسی کردووە کۆمەڵێکی زۆر زۆر لەو بیدعانەی کە بەربڵاوو زۆر بوونو هەبوون لەسەردەمی خۆیدا، وە کتێبەکەی بەگوێرەی ئەبوابە فیقهیەکان ڕێك خستووە. وەناوی ناوە (ڕێڕەوێك "المدخل" بۆ گەشە سەندنی کردووەکان بەچاك کردنی نیەتەکانیان، وە ئاگاداری کردنەوە لە هەندێ بیدعە،ووە ئەو نەریتانەی کە بەربڵاوو تەشەنەیان کردووە، وە ڕوون کردنەوەی ناشیرینی ئەو کارانە).

وە باسی ئەو شتانەی کردووە کە پێویستە بەنـدە "العبد" ئاگادارییان بێ لە کردەوەکانیدا، پاشان لەبەرامبەریدا هەندێ بیدعەی هێناوە کە پەیوەستە بەو کردەوەوە،و وە دروست کراوە لەدژی ئەو کردەوەدا.
هەندێ لەوانە :
- ئەو بیدعانەی کە پەیوەستن بەدەست نوێژو نوێژو مزگەوتەوە.
- بیدعەی ئافرەتان لەجل وبەرگ و چوونەدەرەوەو کۆبوونەوەیان لەگەڵ یەکتری داو وە جگە لەمانە.
- بیدعەی لەدایک بوون.
- بۆنەو ئاهەنگەکانی ئەهلی کیتاب.
- بیدعەی بانگ.
- بیدعەی نوێژی هەینی و نوێژەکانی تر.
- هەڵسوکەوتی موجاهیدو بیدعەی جیهادکردن.
- بیدعەی سۆفییەکان.
- بیدعـەی ئیش وکـار، وەکـو جووتیـاری،و جـل دوورییـن،و ووردەواڵـە فرۆشتن،و بازرگانی، وە بیدعەی زەڕەنگەری،و پارەگۆڕینەوە، وچێشت لێنەر، ووێنەی ئەمانە.
وە ئەم پەرتووکە لەخۆی گرتووە زۆرینەیەک لەو بیدعانەی کەوا هـەبوون لەسـەردەمی نووسـەردا، پاشـان ئـەم پەرتووکە فـەوتاوەو وەئێـستا هـیچ شوێنەوارو بونێکی نییە.
ئەو سەر زەنشتانەی کە لەسەر ئەم پەرتووکە هەیە:
هەرچەندە ئـەم پـەرتووکی "المـدخل" ئاگـاداری بـوونی لـەخۆی گرتـووە لەسـەر ژمارەیـەکی زۆر لـە بیدعـە، بـەڵام لەگـەڵ ئەوەشـدا "ابـن الحـاج" خودی خۆیشی کەوتۆتە چەندەها هەڵەی گەورەوە، لەوانە:
١- وتن و دان پیانان بەدروستیەتی تبرك کردن بە قەبرەوە.
٢- وتن و دان پیانان بەدروستیەتی تکاکردن لە مردووان.
٣- وتن و دان پیانان بەدروستیەتی ڕۆیشتن بۆ لای قـەبر تـاپـاڕانەوەی لەلادا بکەی.

٤- دروستیەتی کردنی خاوەن قەبر بە نوێنەر "الوسیط" بۆ لای خودا لە پاڕانەوەو شتی تردا.
بەڵام بەدواداچوونی ئەم هەڵانەی کردووە: د. محمد بن عبدالله الخمیس لە ریسالەیەکدا بەناونیشانی "المنخل لغربلة خرافات ابن الحاج في المدخل"[1]، واتە: بێژنگێك بۆ بێژانەوەو پاکژکردنی پڕوپووچی یەکانی "ابن الحاج" لە پەرتووکی "المدخل"دا.
کە بەشێوەیەك بەدواداچوونی ئەم هەڵانەی کردووە لە بیست و شەش شوێندا، کە سوودمەندیەکی زۆری بەخشیوە،وە هەوڵ و کۆشش و تەقەلایەکی زۆریشی تیادا کردووە.

٨- الأعتصام: پەناگرتنەبەر

خاوەنەکەی : الامام الاصولي ابي اسحاق إبراهيم بن موسى الشاطبي - خوا لێی خۆش بێت- کە مردووە لەساڵی "٧٩٠"هـ .
وە ئیمامی شاطبي دادەنرێت بە یەکەم کەسێك کە زانستی ناسینەوەی بیدعەی رێك خستووەو بنچینەکانی داناوە،وە بناغەکانی زانستی بیدعەی جێگیر کردووە.وە شاطبي جیادەکرێتەوە بە قوڵی بەڵگە هێنانەوەو هێنانی قسەی نموونەیی و نەستەق.
وە پەرتووکەکەی دابەش کردووە بۆ (١٠) باب:
بابی یەکەم: پێناسەی بیدعە.
بابی دووەم: بوغزاندنی بیدعەو خراپی پاشەڕۆژی بیدعەچی.
بابی سێهەم: بوغزاندن و خراپ ناساندنی بیدعە بەشێوەیەکی گشتی کە بیدعە هەمووی مەزمومە، بەبێ جیاکردنەوەی بیدعەیەك لە بیدعەیەکی تر.

---

[1] ئەم بابەتە لەگەڵ کۆمەڵێك بابەتی تردایە، لەژێر ناونیشانی " التنبيهاتُ السنية على الهفوات العقدية ".

بابی چوارەم: سەرزەنشت کردن و سەرکوتانەوەی خەڵکانی بیدعە چی بە بەڵگە هێنانەوە لەسەریان.
بابی پێنجەم: یاساکانی بیدعەی حەقیقی و بیدعەی زیادە[1].
بابی شەشەم: یاساکانی بیدعە وە ئەمەش هەموویان لەسەر یەك پلە نین.
بابی حەوتەم: ئایا داهێنان و دروست کردنی بیدعە دەچێتە ژێر کاروباری ئاساییەوە؟
بابی هەشتەم: جیاوازی لەنێوان بیدعەکان و بەرژەوەندییە تایبەتیەکان و وە بەجوان دانانی هەندێ ڕووداو.
بابی نۆیەم: ئەو هۆکارەی کە لەپێناویاندا جیابۆتەوە کۆمەڵی بیدعە چییەکان لە کۆمەڵی موسوڵمانان.
بابی دەیەم: مانای ئەو ڕێگا ڕاستەی کە لێی لاداوە ڕێگاکانی خەڵکی بیدعەچی.
پاشان ئەم پەرتووکە پەرتووکێکی بەنرخە، وە توێژینەوەی بەچێژو وە بابەتانێکی فراوانی تێدایە.

٩- اللُمع في الحوادث والبدع: درەوشاوەکان لە تازە داهێنراو بیدعەکاندا

خاوەنەکەی : صفي الدين ابن التركماني، کەنزیکەی ساڵی "٨٥٠"هـ مردووە.

١٠- البدع والحوادث: بیدعەکان و تازە داهێنراوەکان

خاوەنەکەی : احمد بن احمد البرنسي للفاسي، کە مردووە لەساڵی "٨٩٩"هـ.

---

[1] بیدعەی حەقیقی: بریتییە لەو بیدعەیەی کە ئەصڵ و بنچینەیەکی لەدینندا نییە، بەڵام بیدعەی زیادە: بریتییە لە کردەوەیەك کە ئەصڵی لەدیندا هەیە،وە کارێکی بیدعە نییە، بەڵام ئەو کردەوە لەشوێنەکەی خۆیدا ناکرێ و بە ئەنجام ناگەیەنرێت، بەڵکو لە شوێنێکی تردا دەکرێت کە شوێنی خۆی نییە،وە بەپێی کردنی لەو شوێنەی غەیری خۆیدا دەبێ بە بیدعە.

١١- الأمرُ بالاتباع والنهيُ عن الأبتداع: فەرمان کردن بەشوێن کەوتنی سوننەتو وەقەدەغەکردن لە بیدعە دروست کردن.

خاوەنەکەی : الأمام السيوطي، کە مردووە لەساڵی "٩١١" هـ .

١٢- إحياءُ السنةِ واجمادُ البدعة: زیندووکردنەوەی سوننەتو لەجوڵە خستنو ڕاگرتنی بیدعـە .

خاوەنەکەی : عثمان بن فودي، کەمردووە لەساڵی "١٢٣٢" هـ .

١٣- الأبداعُ في مضار الابتداع: داهێنان لەزیانەکانی بیدعە داهێنراوەکان.

خاوەنەکەی : الشيخ علي محفوظ- خوا لێی خۆش بێت- کە مردووە لەساڵی "١٣٦٠" هـ دا، یاخود لەدوای ئەم ساڵەوە.

١٤- السنن والمبتدعات: سوننەکانو داهێنراوەکان.

خاوەنەکەی : محمد بن احمد بن عبدالسلام الشقيري -خودا لێی خۆش بێت.

١٥- إصلاحُ المساجد من البدع والعوائد: چاکسازی کردنی مزگەوتەکان لە بیدعەکان ووە ئەو نەریتانەی کە بەربڵاون.

خاوەنەکەی : محمد جمال الدين القاسمي - خوا لێی خۆش بێت-.

١٦- الردُّ علي اهل الأهواء والبدع: بەرپەرچ دانەوەی خەڵکانێ کە شوێن ئارەزوویان کەوتوونو وەبیدعە چین.

خاوەنەکەی: محمد بن احمد الملطي الشافعي.

١٧- البدعة اسبابها ومضارها: بیدعەو هۆکارەکانیو زیانەکانی.

خاوەنەکەی: محمود شلتون- خودا لێی خۆش بێت-.

١٨- رَدْعُ الانام عن محدثات عاشر المحرم الحرام: گێڕانەوەو ترساندنی خەڵکی لە داهێنراوەکانی "دەهەمین ڕۆژی مانگی موحەرەم".

خاوەنەکەی : أبو الطيب محمد عطاء الله ضيف.

١٩- اصولٌ في السنن والبدع: بنچینەو بناغەکان لە سوننەتەکان و بیدعەکاندا.
خاوەنەکەی : محمد احمد العدوی- خودا لێی خۆش بێت-.
٢٠- بدع الجنائز (في نهاية احكام الجنائز): بیدعەکانی جەنازە.
٢١- بدع الحج (في نهاية مناسك الحج والعمرة): بیدعەکانی حەج.
خاوەنی ئەم دوو پەرتووکە: زانای فەرموودەناس "ناصر الدین الالبانی"یە - خودا لێی خۆش بێت-.
٢٢- کمالُ الشرعِ وخطرُ الابتداع: تەواوێتی شەرع و ترسناکی بیدعەو داهێنراوەکان.
خاوەنەکەی: العلامة "محمد الصالح بن عثیمین" - خودا لێی خۆش بێت-.
٢٣- تحذيرُ المسلمينَ من الابتداع في الدِّين: ئاگادارکردنەوەی موسوڵمانان لە بیدعەو داهێنراوەکان لەدیندا.
خاوەنەکەی : ابن حجر آل بو طامي.
٢٤- البدعة: بیدعە. عزت عطية.
٢٥- مُعجم المَناهي اللفظية: قامووسی قەدەغە لێکراوە ووتراوەکان.
٢٦- تصحيحُ الدعاء: ڕاست کردنەوەی نزاو پاڕانەوەکان.
کەنووسەر لەم پەرتووکەدا بە تەنها بەشێکی جیاکردۆتەوە تیایدا بەناونیشانی "بدعُ القّراء" واتە: بیدعەی قورئان خوێنەکان.
٢٧- الردود: ڕەت دانەوەکان.
٢٨- جزءٌ في مسح الوجه باليدين بعد رفعهما للدعاء: بەشێك: لە مسح کردنی دەم و چاو بەدوو دەستەکان لەدوای بەرزکردنەوەی هەردوو دەستەکان بۆ پاڕانەوە.
ئەم "٤" پەرتووکە خاوەنەکەی : فضيلة الدكتور" بكر بن عبدالله ابي زيد" - خوا بیپارێزێت- .
٢٩- بدعُ القُراء: بیدعەی قورئان خوێنەکان.
خاوەنەکەی : محمد موسى نصر.

٢٠- **القولُ المُبين في اخطاء المصلين**: قسەی ڕوشنکەرەوە لەمەڵەی نوێژ خوێنەکاندا.

٢١- **كُتُبٌ حَذَّرَ منها العلماء**: چەند پەرتووکێك کە زانایان خەڵکیان لێ ئاگادارکردۆتەوە.

هەردووکیان خاوەنەکەی: مشهور بن حسن سلمان.

٢٢- **المسجدُ في الاسلام**: مزگەوت لە ئیسلامدا.

خاوەنەکەی : خير الدين وائلي.

٢٣- **مخالفاتٌ في الطهارة والصلاة والمساجد**: سەرپێچییەکان لەپاکوخاوێنی و نوێژ و مزگەوتەکاندا.

خاوەنەکەی: عبدالعزيز السرحان.

٢٤- **أحكامُ التشميت وبِدَعِها**: یاساکانی پژمین و بیدعەکانی .

٢٥- **الاعلامُ بذكرِ المصنفاتِ التي حَذَّرَ منها شيخُ الاسلام**: ڕاگەیاندن بەباس کردنی ئەو پەرتووکانەی کەوا شێخ الاسلام وریایی داوە لەبارەیانەوە.

٢٦- **تصحيحُ الاوهامِ الواقعةِ في فهمِ احاديثِ الرسولِ "عليه السلام"**: ڕاست کردنەوەی ئەو بەهەڵەداچوونانەی کە ڕووی داوە لە تێگەیشتنی فەرموودەکانی پێغەمبەر (ﷺ)دا.

٢٧- **مُنكراتُ البيوت**: شتە نەریستراو ناپەسەندو خراپەکانیماڵەکان.

٢٨- **مُنكراتُ الاسواق**: شتە نەریستراو ناپەسەندو خراپەکانی بازاڕەکان.

٢٩- **مُعجمُ البِدع**: فەرهەنگی بیدعەکان. ئەمانەش خاوەنەکەیان: رائد بن ابی علفە.

٤٠- **حقيقةُ البدعة**: ڕاستی بیدعە، واتە: ئاشکراکردنی خراپییەکانی بیدعە.

خاوەنەکەی: سعيد الغامدي

٤١- المنظار في بيان كثير من الاخطاء الشائعة : دووربين لەڕوون کردنەوەی زۆرینەیەك لەو هەڵانەی کە بەربڵاون.

خاوەنەکەی : صالح بن عبدالعزيز ال الشيخ.

٤٢- تحذيرُ الراكعين الساجدين ببعض أخطاء المصلين: ئاگادارکردنەوەی کڕنوش بەرو سوجدەبەرەکان بەهەندێ لە هەڵەی نوێژ خوێنەکان.

خاوەنەکەی : عبده الاقرع.

٤٣- أخطاءُ المصلين: هەڵەی نوێژ خوێنەکان.

خاوەنەکەی: محمد صديق المنشاوي السوهاجي.

٤٤- أخطاءُ المصلين: هەڵەی نوێژ خوێنەکان.

خاوەنەکەی : محمود المصري.

٤٥- جامعُ أخطاءِ المصلين: کۆکەرەوە لە هەڵەی نوێژخوێنەکاندا.

خاوەنەکەی : مسعد کامل.

٤٦- المنهياتُ الشرعية في صفة الصلاة: قەدەغە لێکراوە شەرعیەکان لە چۆنیەتی کردنی نوێژدا. عبدالرؤوف الكمالي.

٤٧- مبتدعات وعادات : داهێنراوەکان و نەریتەکان.

خاوەنەکەی: د. محمد عبدالقادر ابو فارس.

٤٨- السننُ والمبتدعات: سوننەتەکان و داهێنراوەکان. عمرو سليم.

٤٩- الأقوالُ النافعةُ لإزالة بعضِ المنكراتِ الواقعةِ : چەند قسانێکی بەسوود بۆ لابردنی هەندێ لەو کارە ناپەسەندانەی کە ڕوویان داوە. علي بن عبدالعزيز موسى .

٥٠- سلسلةُ أخطاء في السلوك والتعامل: زنجیرەیەك هەڵە لە ڕەفتارەو هەڵسوکەوتەکاندا. محمد بن ابراهيم الحمد.

٥١- التنبيهاتُ السنية على الهفوات العَقَدية في بعض الكتب العلمية:

د. محمد بن عبدالرحمن الخميس.

٥٢- البدعُ والمُحْدثات ومالا اصلَ لـه : بيدعەو تازە داهێنراوەکان و وەئەو شتانەی کە هیچ بنچینەیەکیان نییە. حمود بن عبدالله المطر.

٥٣- علمُ أصولِ البدعِ: زانستی بنچینەکانی بیدعە. علي بن حسن الحلبي.

٥٤- بدعُ الاعتقاد: بیدعەکانی بیروباوەڕ. محمد حامد الناصر.

چۆن بیدعـه دەنـاسیتـەوە ؟

شێخ ئەلبانی- خودا لێی خۆش بێت- فەرموویەتی: ئەو بیدعەیەکی کە بەڕاشکاوی دەق هاتووە لەسەر گومڕایەتی یەکەی لەلایەن خوای گەورە کە شارعو شرع دانەرە، بریتییە لــــە:

١- هەرشتێ دژواریـەتی سوننەت بکات، ئیتر قسە بێت یاخود کردار بێت، یاخود بیروباوەڕی بێت با هەرچەندە لە ئیجتیهادیشەوە بێت.

٢- هەر کارو فرمانێ کە بەهۆیـەوە نزیـك ببیتەوە لە خودای گەورە، وە پێغەمبەریش قەدەغەی نەهی کردبێت لەو کارو فرمانە.

٣- هەر کارو فرمانێ کە نەدەتوانرا کەوا دابڕێـژرێتو شەرعی بکرێت جگە بەدەقێکی قورئانو سوننەت نەبێت، یاخود بە ڕەوەستان نەبێت لەسەری [1]، وە ئەوکارەش هیچ دەقێکی لە قورئانو سوننەتی لەسەر نەبوو، ئەوە بیدعەیە ئیللا مەگەر کارێك نەبێ کە لەصەحابیەکەوە هاتبێ کە کردوویەتی.

٤- ئـەو شتانەی کـە لکێنـراون بەخواپەرستیەوە "عبـادة" لـە نـەریتی "عادات" کافرەکان.

٥- ئەو کارانەی کـە هەندێ لەزانایان دەقیـان هێنـاوە لەسـەر سوننەت بوونی ئەو کارانە بەتایبەت هەندێ لەزانا دواییـنەکان "المتـأخرین"، وە هیچ بەڵگەیەك لەسەر ئەو کارانە نەبێت.

٦- هەموو خواپەرستیەك "عبادة"چۆنیەتی کردنەکەی نەهاتبێ جگە لە فەرموودەی لاوازو هەڵبەستراودا نەبێ.

٧- ڕۆچوونو سنوور شکاندن"الغلو" لەخواپەرستیدا.

---

[1] واتە: نازانی چی بڵێی لەبارەیەوە

٨- هەر خواپەرستیەك كە خوای گەورە دای نابێت، وە هەندێ لەخەڵك ئەو خواپەرستیەیان پابەندو پەیوەستیان كردبوو بە هەندێ كۆتەوە، وەكو: شوێن یان كات یان شێواز یان ژمارە، ئەوا ئەو كۆتانە بدعەن.[1] .

لەپاشاندا ئەم بناغانە شیاوی ئەوەن كە بەئاوی ئاڵتون بنووسرێنەوە، چونكە مەڵقولاوە لەشارەزایی و بەدوادا گەڕان،ووە گوشینی بیروهۆش، و بەرهەمی تێگەیشتن.

وە لـــــەدوایـیدا:

ئەم پەرتووكە هەموو بەشەكانی ناونراوە بە (الكلمات النافعة في الاخطاء الشائعة)، واتە: چەند ووشانێكی بەسوود لەچەند هەلأنێكی بەربلأودا.

هـەوڵم داوە كـە شـێوازی دەربڕینەكـەی ئاسـان بێـت، وە قـسەش لەسـەر هەڵەكان بەكورتی بێت، وە پاڵ پشت كرابی بە بەڵگەوە، هـەتاوەكو ڕێ خـۆش كـەربێت بـۆ پێـشەواو وتـار خوێنـەكان بەخوێنننـەوەیان بەسـەر نوێژخوێنەكاندا، بەتكای سوود وەرگرتن و پاداشت لەلایەن خوداوە.

نووسیویەتی هەژارترین دروست كراوە بۆ لای خودا:

وحید بن عبدالسلام بالی

منشأة عباس

لـە ١٤٢٤/٤/١٢هـ

---

[1] احكام الجنائز (٢٤٢).

بەشی یەکەم

٨٠ هەڵە

لە بیروباوەڕدا

بەناوی خوای گەورەومیهرەبان

سوپاس و ستایش بۆ ئەو خودایەی کە خۆشەویستی کردووە لەلای خۆشەویستان و دۆستانی پەرستش و گوێڕایەڵی کردنی، وە ڕق لێ بوون و ناشیرینی کردووە لەلایان سەر پێچی کردنی، وە ئەو پاراوی کردووە زمانیان بەیادکردنەوەی، وە شاهیدی ئەدەم کە هیچ ذاتێك نیە بە حەق جگە لەذاتی "الله" نەبێت، تاك و تەنهایەو وە هیچ هاوبەشێكی نییە، وە شاهیدی ئەدەم کە "محمد" (ﷺ) بەندەو ڕەوانەکراوی خودایە.

وە لەدواییدا:

بەڕاستی گەورەترین و باشترین جیهاد: جیهادی زانست و بانگ خوازی کردنە بۆلای خودا، وە لەچاکترین بابەکانی: چاو ڕۆشن کردنی خەڵکییە بەیاساکانی بیروباوەڕو شەریعەت، وە ڕاست کردنەوەی هەڵەکانیان،و وە ئاگادار کردنەوەیان لەسەر لاری و خوارییەکانیان، لەبەر ئەوەی بانگ خوازی "الداعیة" پزیشکە لەناو کۆمەڵگەکەیدا، نەخۆشیەکان دیاری ئەکات،و وە دەرئەهێنێ لە دەقە شەرعیەکاندا دەرمانی سەرکەوتوو بەسوود بۆیان.

وە لێرەدا من پێم خۆش بوو کەوا بخەمە بەردەستی برایانم لە بانگ خوازو قوتابی زانست خواز، ئەو شتانەی کە لەسەری وەستاوم لە هەڵەی خەڵکی نەزان لە بیروباوەڕو خواپەرستیەکان و کڕین و فرۆشتندا، بەتاج لەسەرنانی ئەمانە بە بەڵگەی ڕاشکاو لە قورئان و فەرموودەی

راستی پێغەمبەر (ﷺ)، هەتاوەکو هەموو ووتارخوێنێ یاخود ئامۆژگاری خوازێ یاخود هەموو چاکخوازێ وەری بگرێت لەو بەڵگانە ئەو شتانەی کەوا لەگەڵ کۆمەڵگەکەیدا دەگونجێت، تا خەڵکی لەسەر ئاگادار بکەنەوە، وە خۆزگەیا هەندێك لە گەنجان هەستانایە بە خوێندنەوەی ئەم هەڵانە بە سەر خەڵکیدا لەدوای نوێژەکان، ئەوا ئەو گەنجانە پاداشتێکی زۆرو بێ پایانیان دەست دەکەوت بەهۆی ڕاست کردنەوەی بیرو باوەڕو چاککردن خواپەرستیەکان لەلایی زۆرینەیەك لە خەڵکی، یاخود هەندێ لە ووتارخوێنەکانی کورتیان بکردایەتەوەو بیان وتایەو دەریان ببڕیایە لە زنجیرەیەکی بەسوود لە وو تارەکانی ڕۆژی هەینیاندا.
پاشان ئەگەر خوای گەورە ئەم کارە ئاسان بکاتو درێژە بدات بە تەمەن، ئەوا بەدواداچوونی ئەو هەڵانە دەکەین لە تێکڕای گشت ئەم زنجیرە باسەدا ئەگەر خودا ویستی لەسەر ببێت "انشاء الله".
وە ئەم زنجیرەیەش پێك هاتووە لەم بەشانە:
١-کۆمەڵێك هەڵە لەبیروباوەڕدا.
٢-کۆمەڵێك هەڵە لە پاكو خاوێنیدا.
٣- کۆمەڵێك هەڵە لە بانگو قامەت کردندا.
٤- کۆمەڵێك هەڵە لە نوێژدا.
٥- کۆمەڵێك هەڵە لە نوێژی هەینی دا.
٦- کۆمەڵێك هەڵە لە نوێژی بەکۆمەڵ کردن "الجماعة"دا.
٧- کۆمەڵێك هەڵە لە دوو نوێژی هەردوو جەژنەکاندا.
٨- کۆمەڵێك هەڵە لە مزگەوتەکاندا .

٩- كۆمەڵێك هەڵە لە ڕۆژو گرتندا.

١٠- كۆمەڵێك هەڵە لە لەزەكات دەركردن لەماڵو ساماندا.

١١- كۆمەڵێك هەڵە لەحەج كردندا.

١٢- كۆمەڵێك هەڵە لە جەنازەدا.

١٣- كۆمەڵێك هەڵە لە ئاڵوێ ویڵ كردندا "معاملات".

١٤- كۆمەڵێك هەڵە لە پەروەردەكردنی منداڵاندا.

١٥- كۆمەڵێك هەڵە لە بۆنەو ئاهەنگەكاندا.

١٦- كۆمەڵێك هەڵە لە ژیانی خێزانی دا.

١٧- كۆمەڵێك هەڵە لە دانیشتنو وتوێژكردن لەگەڵ یەكتریدا.

١٨- كۆمەڵێك هەڵە لە كڕینو فرۆشتندا.

١٩- كۆمەڵێك هەڵە لە وەسیەت كردندا بۆ دوای مردن.

٢٠- كۆمەڵێك هەڵە لە شەریكایەتی كردندا.

٢١- كۆمەڵێك هەڵە لەژن هێناندا.

٢٢- كۆمەڵێك هەڵە لەژن تەڵاق داندا.

٢٣- كۆمەڵێك هەڵە لە تاوانەكانو خوێن باییەكاندا.

٢٤- كۆمەڵێك هەڵە لەخواردنەمەنیو سەر براوەكاندا.

٢٥- كۆمەڵێك هەڵە لە دادگاو شایەتیداندا.

وە داواكارین لەخوای گەورە كە ببەخشێت پێمان ڕاست گۆی، و دڵسۆزی، وەكۆمەكی كردن، و سەركەوتووی، وەهیدایەت، و جێگیربوون لەسەر هەق، وە ووتنی ڕاستی لە قسەو كردەوەدا، وە سوودمەندمان بكات پێیان لەژیانی دونیاو وە لەپاش مردنیش، چونكە تەنها خۆی لێ خۆش بووە بۆ هەڵەكانە، وە بۆ لادانو بێ هەڵ خزانەكان لە ڕێگای ڕاستو حەق، وە تەنها خۆیشی وەڵام دەرەوەی نزاكانە.

وصلّ اللهم على محمد وعلى آله وصحبه اجمعين

بسم الله الرحمن الرحيم

١- هانا بردن بۆ مردووان: الاستغاثة بالأموات

لەناو خەڵکیدا کەسانێکی وا هەیە هاوارو هاناو پەنا دەبات بۆ مردوولن، بۆ نموونە: ئەگەر هاتوو کەوتە ناو خەم و خەفەتو ناڕەحەتی یەکەوە، دەڵێت: "ئەی بەدەوی[1] بێ بەهانامەوە"، یاخود "ئەی دسوقی[2] بگە بە فریام".

کەچی هانابردنو داوای بەفریاکەوتن عیبادەتو پەرستشە، کە پێویستە ڕواوڕو نەکرێتو بەکارنەهێنرێت جگە لە بۆ تەنها خودای پەروەردگار نەبێت، وە هەر لە بەر ئەوەش بوو کاتێك هاوەڵان "صحابە" - ڕەزای خوایان لێبێت- لە جەنگی بەدردا زۆری ژمارەی هاوبەش پەیداکەرەکانو کەمی ژمارەی خۆیانیان بینی، لەگەڵ سەخت بوونی جەنگو زۆربوونی ناڕەحەتی لەسەریان، وە لەگەڵ بوونی هەموو ئەمانەشدا هۆمەنو پەنایان نەبردە بەر پێغەمبەر (ﷺ)، کە پێغەمبەر (ﷺ) گەورەی هەموو پیاوچاکانو پێشەوای هەموو پێغەمبەرانیشە

---

[1] بەدەوی: ناوی "شەهاب الدین ئەحمەد"ە ، لەشاری "فاس"ی ولاتی مەغریب لەدایك بووە، وە لەساڵی ١٢٧٦ز دا مردووە لەشاری طەنطای میسر، واتە هەزار ساڵێکە مردووە، یەکێکە لە گەورەی سۆفییەکان، وە قەبرەکەی کراوە بە مەزارگاو شەخصیکی بەناوبانگ ،کەسالانە لەکاتێکی تایبەتدا خەڵکی لەناوخۆ و دەرەوەی میسروە دەچن بۆ سەر قەبرەکەی، کە ئەوەندە خەڵك دەچێت وەکو ڕۆژی حەجولئەکبەر وایە لە قەرەباڵغیدا.

[2] دسوقی: ناوی "ئیبراهیم"ە، ئەمیش یەکێکە لە گەورەی سۆفییەکان، قەبرەکەی لەشاری "دسوق"ە لەمیسر، خەڵکان بەتایبەت دەچن بۆ سەر قەبرەکەی، وە مزگەوتێکی بەسەر قەبرەکەیەوە دروست کراوە .

"سەلامی خودایان لێبێت"، لەبەر ئەوەی صەحابە دەیان زانی کە پێغەمبەر (ﷺ) مرۆڤێکەو بەدەستی نیە بۆئەوان هیچ توانای ئاسان کردن و لابردنی ناڕەحەتییەك لەسەریان، بەڵکو تەنها پەنایان برد بۆلای خوای پەروەردگار، وەخوای گەورەو میهرەبانیش لە پاداشتی ئەوەدا دەست بەجێ وەڵامی دانەوە، بەناردنی هەزار جەنگاوەر لە فریشتەکان "ملائکة" کۆمەك و یارمەتی کردن، کە دەفەرموێت ﴿إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ﴾، واتە: کاتێك ئێوەی موسوڵمان هاناو پەناتان بۆ پەروەردگارەکەتان دەبردو داوای کۆمەکی و یارمەتی دانتان لێ دەکرد (پێش ئەوەی شەڕ دەست پێ بکات و گەرم ببێت، وە لەشکری بێ باوەڕەکانتان بینی کە چەندە زۆر بوون کە "٩٥٠" کەس بوون، وە ژمارەی موسوڵمانەکانیش "٣١٣" کەس بوون)، وە زانیتان جگە لە ڕووبەڕوو بوونەوەی کافران و شەڕ لەگەڵ کردنیان هیچ ڕێگایەکی تر نیە، هاوارتان کردە خوداو لێی پاڕانەوە، وەلەپاداشتی ئەو هۆمەن بردنەتان بۆ لای خودا [1] ﴿فَٱسْتَجَابَ لَكُمْ﴾، واتە: خودا وەڵامی نزاو پاڕانەوەکەی

[1] لەجەنگی بەدردا موسوڵمانەکان بۆ شەڕکردن نەچوو بوون، بەڵام کە قورەیش بەسوپایەکی گەورەوە هات بەرەو ڕوویان، ئەمجا موسوڵمانەکان بۆیان یەك لا بۆیەوە کە دەبێت بەرەنگاریان ببنەوە، ئەوە بوو پێش دەست پێکردنی جەنگ موسوڵمانەکان دەستیان کرد بەپاڕانەوە لەخوا تا سەریان بخات و یارمەتیان بدات، وە کۆمەکیان بکات و بێت بەهاواریانەوە، چونکە موسوڵمانەکان لەیەك لەسەر سێی کافرەکان ژمارەیان کەمتر بوو، وە لەپێش هەموو موسوڵمانەکانیشەوە پێغەمبەر (ﷺ) خودی خۆیشی دەستی کرد بە پاڕانەوەیەکی بەکوڵ لەخودا، لەناو ئەو خێمەیەی کەوەکو سەرکردەیەکی سوپا بۆیان هەڵدابوو، ئەوەندە بەکوڵ لەخودا

دانەوە بەوەی ﴿أَنِّي مُمِدُّكُم بِأَلْفٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ﴾، واتە: من کۆمەکی ئێوە دەکەم و یارمەتیتان دەدەم بە ناردنی هەزار فریشتەی هەڵبژێراو ناودار، کە بەریز و بەشوێن یەکدا و یەك بەدوای یەکدا دێن﴿وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ﴾، وەپەروەردگار بەناردنی ئەو فریشتانە بۆ کۆمەکی کردنتان،ووە بۆ ئەوە بوو تا ببێ بە مژدە بۆ سەرکەوتننتان، وە بۆ ئەوەی دڵتان دابمەزرێ‌و ئارام بگرێ، وە ترسی زۆری‌و بەهێزی دوژمنانتان لەدڵتاندا نەمێنێ. ﴿وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِندِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾(الانفال:٩-١٠)، واتە: بێگومان سەرکەوتنی ڕاستی لەجەنگدا هەر لای پەروەردگارەوەیە، وە بەدەست کەس نییە بێجگە لەخودا نەبێ، نەفریشتە نە غەیری فریشتە بەبێ ڕەزامەندی خودا یارمەتیدان‌و سەرکەوتنیان پێ ئەنجام نادرێ، هەموو کارێك‌و یارمەتی دانێك

لەپاڕانەوە،ووە ئەوەندە دەستی زۆر بەرز دەکردەوە بۆ ئاسمان عاباکەی سەرشانی زوو زوو دەکەوتە خوارەوە، ئیمام ئەبو بەکر بۆی هەڵ دەگرتەوەو دەی دایەوە بەسەر شانیدا، وە دەی فەرموو(ﷺ): (خوایە ئەگەر ئەمڕۆ ئەم کۆمەڵە موسوڵمانە کەمە لەناو بچن ئیتر لەسەر زەویدا، کەسانێك نابێت بە تەنها تۆ بپەرستن)، بێگومان موسوڵمانەکانیش بەکوڵ‌و بەدڵ داوایان بەس لەخوا دەکرد وەکو پێغەمبەرەکەیان، هەتا خوا خەوێکی کەمی بەسەر پێغەمبەردا هێنا کە خەبەری بویەوە بەمژدەوە، مژدەی سەرکەوتن‌و کۆمەکی‌و یارمەتی خوایی بەموسوڵمانان ڕاگەیاند، بەهاتنی هەزار فریشتە بەسەرکردایەتی جوبرەئیل کە بەڕێکەوەن بۆ پاڵ پشتی کردنی موسوڵمانەکان، ئەمەش تەنها لەپاداشتی پاڕانەوەو داواکردنی یارمەتی بوو تەنها لەخودا.

لەڕاستیدا تەنها خودا دەیکاو ئەی خولقێنێ، بەڕاستی " الله" خودایەکی خاوەن توانایە،ووە خاوەنی حیکمەتەو کاربەجێیەو کاری بێ ئەنجام ناکات.

٢- داواکردنی یارمەتی لە غەیری خودا : طلبُ المدد من غیرالله

هەندێ لە خەڵکی داوای یارمەتی لە غەیری خودای بەرزو بڵند دەکات‌و دەڵێت: "ئەی پیاوچاکانی خودا یارمەتیم بدەن" یاخود دەڵێت: "ئەی بەدەوی یارمەتیم بدە"، وە وێنەی ئەمانە[1].

وە ئەمەش دروست نییە، لەبەر ئەوەی وشەی "المدد" واتە: داواکردنی هاوکاری کردن‌و یارمەتی دانە، وە ئەم دوولەنەش داواناکرێن جگە لە خوای پەروەردگار نەبێ، لەبەر ئەوەی هیچ کەس توانای بەسەر ئەم دووانەدا نیە جگە لەخودا نەبێت، وە لەبەر ئەوەیشو خوای گەورە لەبارەی داوای بەفریاکەوتنەوە "المدد" دەفەرمووێت﴿كُلا نمِدُّ هَٰٓؤُلَآءِ وَهَٰٓؤُلَآءِ مِنۡ عَطَآءِ رَبِّكَ﴾ (الاسراء: ٢٠) واتە: پەروەردگار هەردوو کۆمەڵ: دونیا ویستان‌و قیامەت ویستان لەیارمەتی‌و بەخشینی خۆی لەڕزق‌و ڕۆزی‌و مندال‌و سامان بێ بەش ناکات، وە هەرکەس بەگوێرەی خۆی (کافربێ یان موسوڵمان) ڕزق‌و ڕۆزی دەداتێ، وەماڵ‌و مندالی پێ دەبەخشێت.

وەلەبارەی یارمەتی دانەوە "العون" دەفەرمووێت: ﴿إِيَّاكَ نَعۡبُدُ وَإِيَّاكَ نَسۡتَعِينُ﴾ (الفاتحة:٥)، واتە: خوایە بە تەنها تۆ "إيّاك" دەپەرستین "نعبُدُ" وە بەندایەتی تەنها بۆ تۆ دەکەین، وە لەتۆ زیاتر

---

[1] وەکو بڵێت: " ئەی کاک ئەحمەدی سلێمانی" یاخود "ئەی شێخ عبدالقادری گەیلانی" بێن بەهاوارمەوە.

ملکەچی کەسی تر نابین، وە هەروەها بە تەنهایش هەر لەزاتی پاکی تۆ "إيّاك" داوای کۆمەکی و یارمەتی دەکەین "نستعين"، وە بەتەنها پشت بەزاتی تۆ دەبەستین، جگە لەتۆ پەنا بۆ هیچ کەس و شتێك نابەین، جا چ زیندوو بێ یاخود مردوو، چونکەلە تۆ زیاتر زاتێکی تر نییە کە خاوەنی دەسەڵات و توانایەکی بێ سنوور بێ لەم بوونەوەرەدا.

وە لەلای ئیمامی "ترمذی" فەرموودەیەك هاتووە بە سەنەدێکی صەحیح، کە پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرموویەتی بە "إبنُ عباس" - ڕەزای خوای لێ بێت- : " إذا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللهِ"[1]، واتە: ئەگەر داوای کۆمەکی ویارمەتیت کرد، تەنها داوای کۆمەکی و یارمەتی لە خوا بکە.

وە لە" صەحیحی موسلیم" دا فەرموودەیەك هاتووە: کە پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت : " اِحْرِصْ عَلَى مَا يَنْفَعُكَ، وآستَعِنْ بِاللهِ "[2]

واتە: سوور بە لەسەر ئەوشتە کەسوودت پێ دەگەیەنێت، وە پشت بەخوا ببەستە.

وە لەلای ئیمامی "ابی داود" یش فەرموودەیەك هاتووە بەسەنەدێکی صەحیح[3] کە پێغەمبەر (ﷺ) فەرمویەتی بە "موعاذی کوڕی جەبەل" - ڕەزای خوای لێبێت- : " إني لأحِبُّكَ، فلا تَدَعْ في دُبرِ كُلِّ صلاةٍ أن تقول: اللهُمَّ أعنّي على ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وحُسنِ عبادَتِكَ".

---

[1] حديثٌ حسن: رواه الترمزي: له (صفة القيامة) دا (٤/٦٦٧) به ژماره (٢٥١٦) وه فەرموویەتی: حسنٌ صحيح.

[2] حديثٌ صحيح: مسلم (٤/٢٠٥٢) بەژمارە (٢٦٦٤)

[3] حديثٌ صحيح: رواه ابوداود (٢/٧٦) به ژماره (١٥٢٢)

واته: بەڕاستی ئەی موعاذ من تۆم خۆش دەوێت، بەجێی نەهێڵی ئەم ذیکرە لەدوای تەواوبوونی هەموو نوێژێك کە بڵێی (اللهُمَّ أعنّي علي ذكرك وشكرك وحسنِ عبادتك)، واتە: خوای پەروەردگار یارمەتی دەرم بە لەسەر یادکردنت، و وەسوپاس‌و ستایش کردنت، وە بەچاکی پەرستنت[1].

---

[1] هانابردن بۆ مردووان‌و داوای کۆمەکی کردن لە غەیری خودا:

-خوێنەری بەڕێز لە کوردستانی ئێمەدا هانابردن بۆ غەیری خودا زۆر زۆرە، کە بەئەندازەیەك لەوە دەچێت هیچ گەلێکی تر نەبێت بەرینەی خەڵکی ئێمە ئەم جۆرە دیاردەی تیابێت، هۆکارەکەیشی دەگەڕێتەوە بۆ بوونی کۆمەڵێکی زۆر لە قەبری پیاوچاکان، کە بەو قەبرانە دەوترێت "شەخص" کە ئەم شەخصانە ئەوەندە زۆرن شارو لادێیەك نییە ئیللا دەبێت شەخصێکی تیابێت، بەڵکو قەبرستانێك نییە ئیللا دەبێت لەناو ئەو قەبرانەدا بەلایەنی کەمەوە دەبێت قەبرێکی تیا بێت کە ڕەنگی سەوز کرابێت،و پەڕۆو ئاڵای سەوزی بۆ چەقێنرابێت‌و بشەکێتەوە،ووە لەناو پەڕۆ سەوزەکانیشدا دەستێك لە ئاسن دروست کرابێت‌و ڕەنگی سەوزی تۆخ کرابێت، تا ئەم شتانە بەڵگە بن لەسەر ئەوەی کە ئەم خاوەن لەبرە شێخەو وە قەبرەکەیشی شەخصە، وە هەروەها بۆ هەموو شەخصێك قەبرەکەی ڕەنگی سەوزی تۆخ کراوە،ووە پەڕۆی سەوز لە بچووك‌و گەورە بۆی کراوە بە ئاڵا بۆ ئەوەی هەر لەدوورەوە خەڵکی بی دۆزنەوەو، وە هیلاك نەبن‌و بگەڕێن بەدوای ئەم جۆرە قەبرانەدا، وە زۆر بەی ئەم قەبرانەش چواردەورەیان بە بەرد بۆ کراوە وەکو شورا،و وە کەمێکیشان چەتریان بۆ کراوەو وە ناوەکەیان وەك دیوەخان ڕازێنراوەتەوە، کە چوویتە ناریەوە حەز ناکەی بێیتە دەرەوە ، وە زۆربەشیان ناوی تایبەتیان بۆ دانراوە، وەکو: ئەمە شەخصی کانی بایە، ئەمەی تریان کاسەو کەوچکە، ئەوەی تریان ئەلیاسە فرمیە، یەکێکی تر تەڕاتەوەنە،وو شێخی کۆنە پۆش ، و ...... تاکۆتایی .

وە هەندێکیشیان خەڵکی بۆی دیاری کردوون کە ئەم شەخصە بۆچی باشە، بۆ نموونە: ئەم شەخصە بۆ شەلەل باشە، ئەوی تر بۆ نەخۆشی "بایەری" باشە، یەکێکی تر بۆ منداڵ بوون، ئەوی تریان بۆ نیاز قبوڵ بوون و شووکردن باشە.

وە بۆ شەخصە گەورەکان و زۆر پیرۆزەکانیش خزمەت کاریان هەیە، کە پێیان دەوترێت "زێوان" وە ئەم زێوانانە ئەرکی خزمەتکردن و پاککردنەوەو بەڕێکردنی خەڵکی کە دێن بۆ زیارەتی ئەم شەخصانەیان لەخۆگرتووە، وە ڕۆژێکی تایبەت بۆزیارەت کردنی ئەم قەبرانە دانراوە، کە دەڵێن لەڕۆژی ٤ شەممەاندا باشە بچیت بۆ سەر قەبری شەخص ، بۆ؟ چونکە ٤ شەممان ڕۆژێکی پیرۆزەو بەڵکو باشترو زووتر نیازەکانت قبوڵ بێت و بێتە جێ.

وە هەندێك لەو شەخصانە ئەگەر خاوەنەکەی بەناوبانگ بێت سەر قەبرەکەی وەکو گەلای دار پڕ کراوە لە پارە ، یاخود شەخصی وا هەیە خەڵکی بەرماڵە دڕاوی ماڵی خۆیانی بۆ هێناوەو لە کێلی قەبرەکەیانەوە پێچاوە، وە سەر قەبرەکەیشی پڕکراوە لە قاپ و قاچاغی شووشە ووە شکاندویانە بەسەر قەبرەکەیدا ، بۆ؟ چونکە دەڵێن: ئەم شێخە شێخی کۆنە پۆشە دەبێت چوار دەوریشی بەکۆنە پۆشرا بێت.

هەندێکی تر لەو شەخصانە مزگەوتیان بەسەرەوە کراوەو گومەزی گەورەی سەوزیان بەتایبەت بۆ نەخشێنراوە، وە هەریەکەیان ناوی خۆی هەیەو بەدەرگای دەرەوەی شەخصەکەدا هەڵواسراوە.

لەوە سەیر تر ئەوەیە هەموو شەخصێك دەبێت لەگەڵ پەڕۆ سەوزەکاندا ئەو دەستە ئاسنە سەوزەیشی لەگەڵدا هەبێت، پرسیار بکەی لای هەندێك لەخەڵك باوەڕیان وایە ئەو دەستە زیاتر ئەم قەبرە پیرۆز تر دەکات، چونکە دەڵێن: ئەو دەستە دەستی پێغەمبەرە!!، ئیتر نازانم ئایا پێغەمبەر ئەوەندە دەستی هەبوو تا بەشی ئەو هەموو شەخصانە بکات، یان پێغەمبەر دەستی وەکو دەستی مرۆڤ لەگۆشت بووە یان لەئاسن، وە ئایاهیچ شوێنێك نەماوە دەستی پێغەمبەری پیادا هەڵبواسرێت ئیللا لە قەبرساندا نەبێت.

ئەمە وەکو پێشەکییەک تا بزانیت کە قەبر پەرستی چەند لای ئێمە گرنگی پێدەدرێت، ئەوەندەی بەمردووەکان گرنگی ئەدرێت بەزیندووەکان ئەوەندە گرنگی نادرێت.

بەڵام هاوارکردن لێیان و پەنابردن بۆیان زۆر زۆرە، بەڵام لێرەدا باسی هەندێک لەو جۆرە هانابردنانە دەکەین:

- شەخصێک هەیە لەنزیکی سنووری ئێران، خەڵکی ئەگەر منداڵیان تووشی سوورێژە ببێت، دەچن گڵی ئەو شەخصە دەهێنن و دەرخواردی منداڵەکەیانی دەدەن، بەهیوای ئەوەی ئەم گڵە سوورێژەکەی چاک بکاتەوەو شیفای بدات.

- یاخود هەندێک کەس کە دەچێت بۆ سەر شەخص موفەرکێکی ئەو شەخصە، کە پارچەیەک پەڕۆی سەوزە یان پارچەیەکە لە دارەکانی ئەو شەخصە ، یان بەردێکی سەر قەبرەکەی دەهێنێت و دەیخاتە ناو خواردەمەنی و زەخیرەی ماڵەکەیەوە، بەهیوای ئەوەی کە ئەو شتەی ئەو شەخصە بەرەکەت بخاتە ناو خواردەمەنی ماڵەکەیانەوەو وە زەخیرەی ماڵەکەیان ئەو پارچە شتەی ئەو شەخصە زیادبوونی پێبکات.

- یاخود هەندێک لە خەڵکی لەماڵەوەیان شەکر دەبات بۆ سەر شەخصێک، وە لەدواییدا لەگەڵ خۆیدا دەی هێنێتەوە بۆ پیرۆزی، بەحسابی ئەوەی مادەم ئەو شەکرە براوەتە سەر ئەو شەخصە بەرەکەتی وەرگرتووە،ووە لەگەڵ خۆیدا بەرەکەتی هەڵگرتووە.

- یاخود هەندێک لە خەڵکی کە منداڵەکەی نەخۆش کەوت، دەچێت پارچەیەک موفەرەکی بۆ دەهێنێتەوە،وە دەیکاتە دەستی منداڵەکەی بەهیوای ئەوەی ئەم موفەرەکە شیفای بدات.

- یاخود هەندێک لە ئافرەتان ئەگەر بەمنداڵەوە بوو، وە منداڵەکەی لێ نەبۆوە دەچن موفەرەکی شەخصێکی بۆ دەهێنن و،وەکو پشتێن بەناو قەدیەوە دەی بەستن تا منداڵەکەی بە پیرۆزی ئەو موفەرەکەوە لێ ببێتەوە.

- یاخود هەندێ لە خەڵکی کە منداڵێکیان تووشی نەخۆشییەکی سەخت بووە، ئەوا ئەو منداڵە دەبەن بۆ سەر شەخصێک، پاشان تا ماوەیەک لەسەر ئەو شەخصە

دەمێننەوە، چاوەڕێ دەکەن بەڵکو منداڵەکەیان خەوی لێ بکەوێت، ئەگەر خەوی لێکەوت، ئیتر دەڵێن: تەواو ئیتر چاك دەبێتەوەو شیفای بۆ دێت، بەڵام ئەگەر خەوی لێ نەکەوت ئەوا بێ هیوا دەبن لەچاك بوونەوەی.

- یاخود هەندێك لە خەڵكی کە منداڵیان نابێت، هۆمەن دەبات بۆ شەخصێك و لێی دەپاڕێتەوە کەوا منداڵێکی ببێت، وە دەڵێت: شەخصەکە گیان!! ئەگەر منداڵێکم بوو بانیشانەیەکی خۆتی پێوە بێت، بۆیە ئەگەر منداڵێ خاڵی زۆری پێوەبێت، ئەوا بەو منداڵە دەڵێن: ئەوە دایکت چووەتە سەر شەخص ئەمجا تۆی بووە، وە ئەو خاڵانەش نیشانەی ئەو شەخصەیە بەتۆوەیە.

- یاخود هەندێك لە خەڵك کە منداڵیان زۆر نەخۆش دەبێت، دەیبەن بۆ سەر شەخصێك و دەڵێن: ئەم شەخصە خوێنی لە خۆی گرتووە، دێن حەیوانێکی بۆ سەر دەبڕن تا منداڵەکەیان چاك ببێتەوە.

- یاخود شەخصێکی لێیە لە گردی "......." هەندێك لە ئافرەتان ئەگەر کەسێکیان ون بووبێت دەچنە سەر ئەو شەخصە، داوا دەکەن لەم شەخصە تا سۆراخ و هەواڵی ئەم کەسەیانیان بۆ بزانێت، چۆن؟ دێن پەڕەیەك کاغەز دەهێنن و لەسەر ئەو پەڕە کاغەزە داواکەیان دەنووسن، بەم شێوەیە: ئەی شێخ فلان گیان! داوات لێدەکەم کە تۆ پیاو چاکی وە لەخواوە نزیکی کە تکایەکمان بۆ بکەی لای خوا، بەڵکو هەواڵی ئەو فلان کەسەمان بۆ بێت و بزانین چی بەسەر هاتووە، ئەمجا داواکە دەخەنە ناو فایلێك و دەیدەن بە دەستی زێوانەکەی شەخصەکەوە ،ئەویش دەیبات لەسەر قەبرەکەی دای دەنێت، بە باوەڕی ئەوەی کە کاکی شێخ ئەم داوایەیان لای خوا بۆ جێ بەجێ بکات.

- یاخود هەندێك لە ئافرەتان کە منداڵیان نابێت، کە دەچنە سەر قەبری شەخصێك تا داوای منداڵ بوونی لێ بکەن، دێن ئەم ئافرەتانە پەڕۆیەکی سەوزی ئەو شەخصە دەهێنن و ئەمجا هەر چوار لاکەی بەچوار پەلەدارێکی ئەو شەخصەوە دەبەستن، پێی دەڵێن: جۆلانە دروست کردن، پاشان ئەو ئافرەتانە ئەو جۆلانەیە بەجێ دەهێڵن تا هەفتەیەك یان دوو هەفتە، کە لەدوای ئەو ماوەیەوە دەچنەوە سەری و سەر لەو جۆلانە دەدەن، ئەگەر هەر چییەك کەوتبێتە ناو ئەو جۆلانەوە، دەبێت ئەو ئافرەتە

که منداڵی نابێت دەبێت بی خوات بۆئەوەی منداڵی ببێت، ئیتر ریقنەی چۆلەکە بێت یان چۆلەکە توپیوو بێت یان هەر چیەك بێت دەبێت بیخوات، ئەگین بە باوەری ئەوان منداڵەکەی نابێت ئیتر، یاخود لەدوورەوە بەردێکی ئەو شەخصە فڕێ دەدەن بۆ ئەو جۆلانەیە، ئەگەر بەردەکە کەوتە ناویەوە ئەوا دەڵێن: وەك چۆن ئەو بەردە کەوتە ناو ئەو جۆلانەیەوە ئاوا تۆیش منداڵێك دەکەوێتە سکتەوە.

- یاخود مامۆستای بەرێزو موفەسیری قورئان "مامۆستا مەلا مەحمودی گەلالە" لە تەفسیرەکەیدا "تەفسیری ڕەوان" دیاردەیەکمان بۆ دەگێڕێتەوە کە دەفەرمووێت: لەشاری سلێمانی دارێك هەبوو لە مزگەوتی گەورەدا، نزیك ئارامگای "کاك ئەحمەدی شێخ" خەڵکی بە پیرۆزیان دەزانی، لەدوای ساڵی ١٩٦٥ کە مزگەوتەکە تازە کرایەوە دارەکەش سەری تیا چوو، بەلام تا ساڵی ١٩٧٨ کۆلکەدارەکەی بنکی مابوو، خەڵکی تەلاش لێیان دەکردەوە بۆ موقەرەك، تەنانەت من بۆ خۆم بەچاوی خۆم بینیومە پرو پیرێژن زەویەکەیان بۆ هەڵدەکۆلی، بۆئەوەی بە ئەندازەی نینۆکێکیان لە بنە تۆڵەکەی وەگیر بکەوێت بۆ ددان هێشەو سك هێشەو منداڵبوون و ئەمجۆرە شتانە بەکاریان دەهێنا، چونکە بە موقەرەکیان دەزانی! باش بوو لە دەوروبەری ساڵی ١٩٨٣ دا شوێنەکەیان کۆنکرێت و کاشی کردو ئاسەواری نەماو لەبیرچوەوە.

- یاخود لە هەندێك شوێن ئەوەندە زیادەڕەوی لە پیرۆز کردنی ئەو شێخانەدا کراوە، کە دەڵێن: لە هەندێك شوێنی کوردستان بەردی خڕی گەورە گەورە لێیە روە خەڵکی ئەو بەردانە بە پیرۆز دەزانێت ، بۆ ؟ چونکە دەڵێن: ئەو بەردانە فلانە شێخ ومفتی خۆی کە خەڵکی ئێرە بووە،کە کاتی نوێژ هاتووە چوەتە سەر ئەم بەردانەو،ئەمجا دیار نەماوە و ڕۆیشتووە بۆ شاری مەککەو لەوێ نوێژە فەرزەکانی بەجێ هێناوە، بەلام بێگومان ئەوشێخانە زۆرینەیان پیاوچاك بوون کە بۆ ژیانی دونیایان،وەیاخود بۆ دوای مردنیشیان بەو زیادەڕەوی کردنە لە پیرۆز کردنیاندا ڕازی نەبوون .

- یاخود هەموو ساڵێك لەشاری سلێمانی لە مانگی چواردا دیار دەیەك پەیدا دەبێت، کە دوکانی ئیستینساخەکان بۆ پارە پەیدا کردن زیندووی دەکەنەوە

بەناوی" وەسیەتی شێخ ئەحمەد"ەوە ،کە ئەم وەسیەتە درۆیە کە لە یەك پەڕە کاغەز پێك هاتووە،و بە (٢٥٠) دینار چاپی تەبع دەی فرۆشن، کە کورتەکەی بەم شێوەیە:
من ناوم شێخ ئەحمەدەو خادمی قەبرەکەی پێغەمبەر بووم، شەوێك وەنەوزم دەدا پێغەمبەر هاتە بەرچاوم یان هاتە خەوم،و ووتی: ئەی شێخ ئەحمەد!! وەسیەتێکت بۆ دەکەم وتۆش بە ئومەتەکەمی ڕابگەیەنە، کە ئومەتەکەم لەڕێی خودا لایان داوەو وە هەفتەی چل هەزار کەسیان بەکافری دەمرن،و.... هەتا کۆتایی ، پاشان پارە پەیداکردن بەم وەسیەتەوە،ووە قۆڵ بڕینەکە ئـــــا لەمەدایە دەڵێ: پاشان پێغەمبەر پێی ووتم: دەبێ ئەم وەسیەتم هەرکەس خوێندیەوە، دەبێت حەوت نوسخەی لێ بنوسێتەوەو وە بەسەر خەڵکیدا دابەشی بکات ئەگەر وانەکات ، سەیر بکە خوێنەری بەڕێز ئەم فێڵە لەو سزایانەی کە هێناویەتی بریتین لەو سزایانەی کە هەر کەسێ وە هەر چینە لەچی دەترسێ ئەو سزایانەی بۆهێناون، دەڵێت: ئەگەر ئەی نوسیتەوە ئەگەر ژن بوو تەڵاق دەدرێت، وە ئەگەر پیاو بوو ژنەکەی تەڵاق دەدات، بەڵام بی نووسیتەوە ئەگەر کچ بوو شوو دەکات، وە ئەگەر کوڕ بوو ژن دەهێنێ، وە ئەگەر بینوسیتەوە ئەگەر فەقیر بوو دەوڵەمەند دەبێت، بەڵام ئەی نووسیتەوە ئەگەر دەوڵەمەند بوو فەقیر دەبێت، ئەگەر بێ ئیش بوو ئیشی دەست گیر دەبێت ، بەڵام ئەی نووسیتەوە لەوەزیفەکەی دەری دەکەن.
پاشان خەڵکی داماو کە یەکێك ئەو وەسیەتەی دەداتێ،و دەی خوێنێتەوە ، ئیتر لەترسا بۆئەوەی تووشی ئەم ناڕەحەتیانە نەبێت، دەبێت ٧ نوسخەی لێ ئیستنساخ بکات،و بەسەر خەڵکیدا دابەشی بکات، کەواتە ئاحەقی نی یە کابرای دوکانی ئیستنساخ هەموو ساڵێ زیندووی بکاتەوە بۆ بەرژەوەندی خۆی.
بەڵام ئەم وەسیەتەی "شێخ ئەحمەد" درۆیە،ووە لەشاری مەککەو مەدینەشدا پێش ٣٥ ساڵ لە مەو پێش هەبووە لەناو ئەوانیشدا، کە زانای پایە بەرز " شێخ بن باز" لەساڵەکانی حەفتاوە ڕەتی داوەتەوەو دەڵێت: (ئەم وەسیەتە درۆیە و وە هیچ ئەصڵێکی نییە)، بەڵام تازە دەگات بەکوردستانی ئێمە.
پاشان بزانە خوێنەری بەڕێز بە چەند ساڵێك ناوی خاوەن وەسیەتەکە دەگۆڕن جاران ناوی شێخ مستەفا بوو، پاشان بەناوی کچێکەوە بڵاویان دەکردەوە کە خەوی بە سەیدە زەینەبی کچی پێغەمبەرەوە بینیووەو هەمان وەسیەتی پێی وتووە، وە ئەمە دووساڵیشە بەناوی شێخ ئەحمەدەوە بڵاوی دەکەنەوە، ئیتر خوادەزانێ دەبێ بەشێخ کێی تر، وە ئەگەر دەتەوێت باشتر ئەم درۆیەت بۆ ڕوون بێتەوە ، ئەوا ئەم

٢- سەربڕینی ئاژەڵ بۆ جنۆکە: الذبح للجن

لەنێو خەڵکیدا کەسانێکی وا هەیە، دەچێت بۆ لای جادووگەرێك "ساحیر" تا چارەسەری نەخۆشێکی بۆ بکات،ئەمجا جادووگەرەکەش بۆ ئەنجام دانی جادوو وسیحرەکەی داوای ئاژەڵێکی لێ دەکات[1] ، کە چەند سیفاتێکی جۆراو جۆرو دیاری کراوی هەبێت؛ بۆ نموونە (مریشکێکی ڕەش بێت سپیایی تیادا نەبێت)، وە وێنەی ئەمانە، پاشان

وەسیەتەی کە توزێکی تر بەرچاوت دەکەوێت،هەر ئەو وەسێتەیە کە (٥) ساڵ لەمەو پێش بەناوی ئەو کچەوە کە خەوی بە سەیدە زەینەبەوە بینیوە بڵاویان کردۆتەوە، وە ئەم وەسیەتە هەر ئەو نوسخەیەیە کە پێش (٥) ساڵ لەمەو پێش لە خەڵکی وەرم گرتووە، فەرموو سەیری بکە:

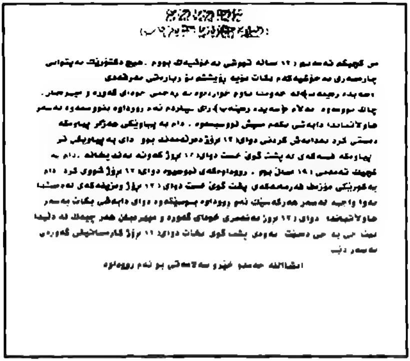

[1] زۆربەی خەڵك لە نەزانینەوە ئەم کارە دەکەن ، چونکە ئەگەر بزانن ئەو حەیوانەی کە جادووگەرەکە وەری دەگرێت لێیان ، بۆ ڕازی کردنی جنۆکە سەری دەبڕێ، ئەوا ڕازی نەدەبوون بەو کارە.

جادووگەرەکە مریشکەکە سەر دەبڕی ووە لاشەی نەخۆشەکەی پێ خوێناوی دەکا،وە بۆ ڕازی کردنی جنۆکە ئەم کارە ئەنجام دەدات، لەبەر ئەوەی جنۆکە بەخوێن دەژی و وە لەسەر خوێن خۆراك خۆری دەکات، وە ئەو جادووگەرە لەکاتی سەر بڕینی مریشکەکەدا ناوی خوایشی لەسەر ناهێنێ.

وە ئەم کارە کارێکی یاساغ‌و حەرام کراوە، وە نەفرینی لێ کراوە لەو کەسەی کە هەڵدەستێ بەکردنی، بە بەڵگەی ئەو فەرموودەی پێغەمبەر (ﷺ) کە" ئیمامی موسلیم" گێڕاویەتیەوە، کە فەرموویەتی :

" لَعَنَ اللهُ مَنْ ذَبحَ لغيرِ اللهِ، لَعَنَ اللهُ مَنْ لَعَنَ وَالديهِ، لَعَنَ اللهُ من اوى مُحدثاً، لَعَنَ اللهُ مَنْ غَيَّرَ منارِ الارض"[1].

واتە: لەعنەت‌و نەفرینی خوا لەکەسێ بێت کە حەیوان سەر دەبڕێ بۆ غەیری خوا، نەفرینی خوا لەکەسێ بێت کە نەفرین لەدایك‌و باوکی دەکات، نەفرینی خوا لەکەسێ بێت کە داڵدەو پەنای بیدعە چییەك دەدا، نەفرینی خوا لەکەسێ بێت کە نەخشەو نیشانەی ناسینەوەی نێوان دوو زەوی دەگۆڕێت[2].

---

[1] حدیث صحیح: لە (صەحیحی موسلیم)دا هاتووە بە ژمارە (١٩٧٨) لە (الاضاحي)دا، بابی: تحريم الذبح لغير الله.

لێرەدا مەبەست بەگۆڕینی "منارُ الأرض" : واتە کەسێك هەڵبستێ بەگۆڕینی ئەو نیشانە دیاری کراوەی کە نێوانی دوو زەوی پێ دیاری دەکرێت، یاخود گۆڕینی ئەو بەردانەی کە خەڵکی سەرڕێکی دەنێن بۆ ناسینەوەی ڕێگاو شوێنەکانیان، یاخود ئەو گۆڕینەی کە حکومەتەکان هەڵدەستن لەنێوان دەوڵەتەکاندا دروستی دەکەن بەدانانی سنوور بۆیان.

[2] سەربڕینی حەیوان بۆ ڕازی کردنی جنۆکە:

- ئەم حەیوان بردنەی کە خەڵکانی جادووگەر داوای دەکەن لە خەڵکی بەدیاری بۆیانی بهێنن، هەتا جادوویەکیان بۆ بکەن هەیە لەناو جادووگەرەکانی کوردستاندا،

٤-تەرخان کردن و نەزرکـردن[١] بۆ غەیری خوا : الـنـذرُ لـغیـرِ الله

نـەزرکردن یەکێکە لە خواپەرستییەکان "عبادات" کە پێویستەو واجبە بەکارنەمێنێ جگە لەبۆ خودا نەبێت، کەوابوو دروست نییە نـەزرکردن نە بۆ پێغەمبـەرێك،وە نـە بۆ پیاو چاکێك، وە نـەبۆ فریشتیەك، وە هـەر کەسێك شتێك نەزربکات بۆ "بـەدەوی" یان "بۆ دسوقی" یان بۆ جگە لـەم دووانـە[٢]، ئـەوا نـەزرێکی حـەرامی بڕیـاڕداوە بیکـات، وە پێویست و

وە لەدوایشدا ئـەو جادووگـەرە ئـەو حەیوانـە بـۆ ڕازی کردنـی ئـەو جنۆکانـەی کـە سیحرەکەی بۆ بە ئەنجام دەگەیەنن سەر دەبڕێت، بەڵکو هەندێك لە جادووگەرەکان حەیوانەکە پێش ئەوەی سەری ببڕێت دەی خنکێنێت ئەمجا سەری دەبڕێت، وە ئـەو جادووگەرانە بۆ ئەنجامدانی سیحرەکەیان ئـەو جنۆکانەی کە کارەکەیان بۆ دەکەن چۆن ئـەو جنۆکانـە بیانـەوێت یان داوای هەرچییەك بکـەن ئـەم جادووگـەر بۆیـانی ئەنجام دەدەن.

لە بەرئەوە هەندێك لەو جادووگەرانە بەمەرجێك سیحر بۆ ئافرەتان دەکەن، دەبێت پێش ئەوەی سیحرەکەیان بۆ بکات کاری ناشەرعی لەگەڵ ئەو ئافرەتانە دا ئەنجام بدات، ئەمجا ئەو جنۆکانە سیحرەکەی بۆ بە ئـەنجام دەگەیـەنێت ،یاخود هەندێك لـە ساحیرەکان هەندێك لە ئایەتەکانی قورئان بە خوێنی عادەی ئافرەت دەنووسنەوە، یان پـەڕەی قورئان (دوور لـە قورئانی پیرۆز) دەخەنـە سەر شێوەی پێڵاو و لـەپێی دەکەن، یان هەندێکیان قورئان لەگەڵ خۆیدا دەبات بۆ ناو دەستخانەو ئـەمجا پـەڕە پـەڕە لـە قورئانەکـەی دەکاتـەوەو خـۆی پـێ پاك دەکاتـەوە ،یان جنۆکـەکان داوا لـە ساحیرەکە دەکـەن بـە پێوە بـچێتە سـەر قورئـان ،یـان قورئـان لەسـەر عـەورەتی بـە بەردەوامی ببەستێ ئەمجا قبوڵ دەکەن سیحری بۆ ئەنجام بدەن.

[١] نەزر: ئەوەیە کەشت لەسەر خۆت فەرز بکەی، یاخود چەند شتێك لەسەر خۆت دیاری بکەی، کە دەبێت بە ئەنجامی بگەیەنێت، کاتێك کە ئەو مەبەستەی کە لەدڵتدا هەیەو بۆت هاتەجێ.

[٢] یاخود دروست نییە نەزرکردن نە بۆ هیچ شەخصێك، وە نەبۆ هیچ شێخێك.

واجب نییه وەفا بکات بەکردنی ئەو نەزرەوە،ووە نەزرەکەی بباتە سەرو بە ئەنجامی بگەیەنێت، بەڵکو واجب و پێویستە لەسەر ئەو کەسە کە دەبێت تەوبە بکات لەکردنی ئەو نەزرە حەرامە، وە نابێت جارێکی تر بگەڕێتەوە سەری،ووە ئەو نەزرە بە ئەنجام بگەیەنێت.

لە "صەحیحی بوخاری"دا فەرموودەیەك هاتووە لەدایکمان عائشەوە -ڕەزای خوای لێبێت- : کە پێغەمبەر (ﷺ) فەرمویەتی: " مَنْ نَذَرَ أَنْ يُطِيعَ اللَّهَ فَلْيُطِعْهُ، وَمَنْ نَذَرَ أَنْ يَعْصِيَ اللَّهَ فَلا يَعْصِهِ "[1].

واتە: هەرکەسێ نەزرێکی بڕیاردا،وە مەبەستی بەکردنی ئەم نەزرە، بەدەست هێنانی گوێڕایەڵی و ڕەزامەندی خودابووە، بانەزرەکەی بکاتو گوێڕایەڵی و ڕەزامەندی خوا بەدەست بهێنێ، وە هەرکەسێ نەزرێکی بڕیاردا و مەبەستی بەکردنی ئەم نەزرە سەرپێچی کردنی خودا بوو، با ئەو نەزرە نەکاتو سەرپێچی خوا نەکات.[2]

---

[1] حديثٌ صحيحٌ : رواه البخاري (٥٨١/١١) لە (الايمان والنذور)دا ، بابی: النذر فيما لايملك وفي معصية، ورواه ابوداود: بە ژمارە(٣٢٨٩)، والترمذي: بە ژمارە (١٥٢٦)، والنسائي: بە ژمارە (١٧/٧)، وابن ماجه: بە ژمارە (٢١٢٦).

[2] نەزرکردنی ناشەرعی لای ئافرەتان:

لای خەڵکانی ئێمە نەزری جۆراو جۆر لەسەرخۆیان لەرز دەکەن هەر کەسە بۆ مەبەستێك، وەکو:

- هەندێك لە ئافرەتان کە چووە سەر شەخصێكو وە نیازو مەبەستێکی هەبوو، دەڵێت: شەرت بێت ئەی شەخصەکە ئەگەر ئەم نیازەم بۆ بێتەجێ بەپێی پەتی ئەمجارە بێمەوە بۆ زیارەتت.

- یاخود هەندێك لە ئافرەتان کە نیازێکی لەدڵدا بوو، دەڵێت: خوایە! ئەگەر ئەم کارەم بۆ بێتەجێ، نەزر بێت دوومانگ لەسەر یەك بەڕۆژو ببم.

- یاخود هەندێك لە ئافرەتان ئەگەر نیازێکی هەبێت، دەڵێت: خوایە نەزربێت لەسەرم ئەگەر ئەم نیازو مەبەستەم بۆ بێتەجێ، نەزربێت حەوت ماڵ سواڵ بکەم، کە خوای گەورە بەزەیی پیاداهاتەوە،ووە ئەو مەبەستەی کە هەی بووە بۆی هێنایە

٥- داواکردنی تکاکردن (شەفاعەت) لە غەیری خوا: طلبُ الشفاعة من غیر الله[1]

لەناو خەڵکیدا کەسانێکی وا هەیە داوای شەفاعەتو تکاکردن لە پێغەمبەرێك، یاخود لە پیاو چاکێك دەکات،و دەڵێت: " ئەی پێغەمبەری خوا شەفاعەتو تکام بۆ بکە "، یان " ئەی ئەولیاو خۆشەویستانی خوا تکام بۆ بکەن لای خوا ".

وە ئەمەش دروست نییە، چونکە شەفاعەتو تکاکردن نابێت جگە لە بۆ خوای گەورە نەبێ، وە پاشان شەفاعەت کردن بۆ کەسێکە کە خوای گەورە مۆڵەتی شەفاعەت کردنی پێداوە، خۆ ئەگەر ویستت شەفاعەتی پێغەمبەر "محمد" (ﷺ) بەدەست بهێنی ئاوا بڵێی: "اللهُمَّ شَفِّعْ لِيَّ نبيَّك

جن، ئەمجا ئافرەتەکە دەچێت عابایەکی کۆن دەدات بەسەریداو حەوت ماڵ دەگەڕێتو سواڵیان لێ دەکات، کە پیان ووت ئەو ماڵانە: بەخوا تۆ ڕەنگت لە سواڵ کەر ناچێت، یاخود کە خۆی چوو بۆ ماڵەکان بۆ سواڵکردن دەڵێت: بەخوا سواڵ کەرنیم!! بەڵام نەزرم کردووە لەسەر خۆم کە حەوت ماڵ سواڵ بکەم، وە دەبێت ئەو پارەیەی کە لەو حەوت ماڵە سواڵی کردووە خۆی نەی خوات بەڵکو بیدات بە هەژارێك.

- یاخود هەندێك لە ئافرەتان کە تووشی ناڕەحەتییەکی زۆر دەبن، دەڵێت: خوایە! ئەم ناڕەحەتییەم لەسەر هەڵبگری، ئەوا نەزر بێت دوای لاچوونی ئەم ناخۆشی یە، ئەزربێت ئیتر گوێنی بکەم بە جلو وەئیتر جلی گوێنی لەبەر بکەم.

- یاخو هەندێك لە ئافرەتان کە کوڕیان نەبێت، دەڵێن: خوایە! ئەگەر کوڕێکم پێ ببەخشیت، ئەوا نەزر بێت هەتا گەورە دەبێت جلی تازەی لەبەر نەکەم، بەڵکو هەر بەجلە کۆنە بەخێوی بکەم،یان بەجلی خۆمان بەخێوی نەکەم بەڵکو بەجلە کۆنەی منالی خەڵکی بەخێوی بکەم، ، پاشان ئەگەر کوڕی بوو بەدراوسێکانی دەڵێت: من نەزرێکی وام بۆ خوا کردووە، ئەمجا خەڵکی جلە کۆنەی منالی خۆیانی بۆ دەبەن تا لەبەری مندالەکەی خۆی بکات (یاخوا کەس دایکی وا بێ عەقڵی نەبێت).

[1] لە "معارجُ القبول" دا (٢/٢٤).

محمداً (ﷺ)"، واتـه: خودايـه شـهفاعهتی پێغهمبهرهكهتم بـۆ قبـوڵ و گیرابكهی .

ئهكهی بڵێـی: " يـانبيُّ اللهِ اشفَعْ لِـي "، واتـه: ئـهی پێغهمبـهری خـوا شهفاعهتم بۆ بكه، وه لهبهر ئهوهیشه كه خوای گهوره دهفهرموێت : ﴿أَمِ ٱتَّخَذُواْ مِن دُونِ ٱللَّهِ شُفَعَآءَ﴾[1] واتـه: يـاخود ئـهم هاوبـهش پهيداكهرانه بۆ تێناگهن و بيرناكهنهوه كه بتهكانيان كردووه به شـهفاعهت كـار بۆخۆيـان لـه غـهيری خـوا، وه دهڵێن: ئـهم بتانـه لـهلای خـوا شـهفاعهت و تكامـان بـۆ دهكـهن، وه سـودمان پـێ دهگهیـهنن و زیـانمـان لێ دوور دهخهنهوه . ﴿ قُلْ﴾ واته: تۆش ئهی پێغهمبهری خوا (ﷺ)پێيان بڵـێ: ﴿أَوَلَوْ كَانُواْ لَا يَمْلِكُونَ شَيْـًٔا وَلَا يَعْقِلُونَ﴾، واتـه: پێيان بڵێ ئهو بتانهی كه ئێوه ئهتانهوێ شهفاعهتتان بۆ بكهن لای خوا كۆمهڵێ دارو بهردی رهق و تهقن، هيچ شتێكيان بهدهست نيه، وهبێ عهقڵ و بێ هۆشن، ئيتر چۆن بيرو هۆشتان رێگاتان پێ دهدات، كه به تهمای سوود وهرگرتن بن لهشتێك كه بيستن و بينينی نهبێت، وه گيانی تيادا نهبێت، وه نازانن شهفاعهت چی يهو چی نييه، تهنانهت ههست به پهرستنی ئێوهش ناكهن بۆ ئهوان. ﴿قُل﴾، واته: وهتۆ ئهی پێغهمبهر (ﷺ) پێيان بڵێوه بهو كافرانه ﴿لِّلَّهِ ٱلشَّفَٰعَةُ جَمِيعًا ﴾ (الزمر: ٤٣-٤٤)، واتـه: تـهنها بـۆ خوايـه هـهموو شـهفاعهت و تكاكردنێك، كـهس توانـای شـهفاعهت كردنـی نييـه، تـهنها ئهوانـه نـهبێت كـه خـودا خـۆی مۆڵـهتی

---

[1] لێرهدا نووسهر ئهم ئايهته بۆيه دهمێنێتهوه، تا خوێنهر تێ بگات كه له پێش ئيسلامدا موشريكهكان داوای شهفاعهتيان له بتهكانيان دهكرد، ئـابهم شێوه شهيتان فريوی دابوون، بهڵام كه ئيسلام هات شهيتان خهڵكانی بهشێوهيهكی تر فريو داوه بۆ داواكردنـی شـهفاعهت له غهيری خوا.

شەفاعەت کردنیان پێ نەبەخشێت تا شەفاعەت بکەن بۆ ئەو کەسانەی کە شایستەن شەفاعەتیان بۆ بکرێ، کەواتە: شەفاعەت لەلاکراو شەفاعەت وەرگرو ڕێگادان بە شەفاعەت کردن تایبەتە بە خوای پەروەردگارەوە، بۆ هیچ کەسێکی تر نییە، چونکە تەنها ئەو خوایەو وە تەنها ئەویش شیاوی ئەو شتانەیە.

وە دەفەرمووێ پاک‌و بێ گەردی بۆ ئەو: ﴿وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ٱرْتَضَىٰ﴾ (الأنبياء: ٢٨)، واتە: لەڕۆژی قیامەتدا ئەو فریشتانەی کە چەند نزیکن لەخوای گەورەوە، وە چەند بەڕێزن، وە چەند گوێڕایەڵن، کەچی وێرانی ئەوەیان نییە کە شەفاعەت بۆ هیچ کەسێک بکەن، مەگەر بۆکەسێک کە خوا لێی ڕازی بێت، وە بەشیاوی دانابێ بۆ ئەوەی شەفاعەتی بۆ بکرێت.

وە دەفەرمووی پەروەردگار: ﴿يَوْمَئِذٍ لَّا تَنفَعُ ٱلشَّفَـٰعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ ٱلرَّحْمَـٰنُ وَرَضِىَ لَهُۥ قَوْلًا﴾ (طـه: ١٠٩)، واتە: لەڕۆژی قیامەتدا هیچ شەفاعەت‌و تکاکردنی کەس سوود بە کەسی تر ناگەیەنێت، وە هیچ شەفاعەتکارو خاترو خۆترێک نییە، وە دەرفەتیشی پێ نادرێ، مەگەر تەنها شەفاعەتی ئەو کەسانە نەبێت کە خوای بەخشندە خۆی لەوەو پێش ئیزن‌و مۆڵەتیان پێدەدا، وە لەوەوپێش ڕازی بوو بێت لەقسەو ئاخاوتن‌و گوفتارەکانیان پەسەند بووبن‌و خودا لێی وەرگرتبێ.

وە خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿مَن ذَا ٱلَّذِى يَشْفَعُ عِندَهُۥٓ إِلَّا بِإِذْنِهِۦ﴾ (البقرة: ٢٥٥)، واتە: هیچ کەسێک لەڕۆژی قیامەتدا بۆی نیەو بتوانێت داوای

شەفاعەتو تکاکاریی بۆ کەسێکی تر بکات، مەگەر کەسێك نەبێت کە خودا خۆی بیەوێتو مۆڵەتو ڕێگای پێ بدات.

پاشان هەرکاتێ ئەو بەندەی (العبد) خۆی خاوێن ترو دڵسۆزتر کرد بۆ خوا لەکارەکانیدا، ئەوا شیاوتر دەبێت کە شەفاعەتی پێغەمبەر(ﷺ) بەدەست بهێنێ، ئیمامی (بوخاری) فەرموودەیەکی لە (ابی هریرە)وە گێڕاوەتەوە کە فەرموویەتی: وتم : ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) کێ بەختەوەرترین کەسە بە شەفاعەتی تۆ لەڕۆژی قیامەتدا؟ فەرمووی: "لَقَدْ ظَنَنْتُ يا ابا هريرةَ أنْ لاتَسألُني عَنْ هذا الحديثِ أحَدٌ أوْلى مِنْكَ، لما رأيْتُ من حِرْصِكَ على الحديثِ، اسعدُ الناسِ بشفاعتي يومَ القيامةِ،مَنْ قالَ: لااله الاّ الله. خالصاً من قلبه"[1]، واتە : بەڕاستی ئەی (ئەباهریرە) یەقینم وابوو کە کەسێك لەبارەی ئەوەوە پرسیار لەمن نەکات کە لەپێش ترو شیاوتر بێت لەتۆ، لەبەر ئەوەی من تۆ ئەبینم کە زۆر سووری لەوەگرتنو بەدوادا گەڕانی فەرموودەدا، بەختەوەرترین کەس لەڕۆژی قیامەتدا بەشەفاعەتی منو وەبەر شەفاعەتی من دەکەوێت، کەسێکە کە لەپاڵاوتەو پاڵفتەی دڵیەوە وتبێتی : لا الـه الاّ الله .[2]

---

[1] حديثٌ صحيح: رواه البخاري له (الرقاق)دا، به ژماره (٦٥٧٠).

[2] ئەم شێوازی تکاکردنە لە غەیری خودا لای ئێمە ئـا بەم شێوەیە:

- هەندێ لە ئافرەتان کە دەچن بۆ زیارەتی شەخصێك، ڕووەو قەبری ئەو شێخە دەوەستن، یاخود لەوەستان بەرەو ڕوویدا دەستیش دەگرن بەو چەترە ئاسنەوە کە بەسەر قەبرەی ئەو شێخەوە دروست کراوەوە دەست دەکەن بە پاڕانەوە لێی، خۆ ئەگەر ئەو کەسە گەرم بوو لەدۆعاکردنەکەیدا دەست دەکات بە ڕاوەشاندنی ئەو چەترە ئاسنە،یاخود دەرگـای ئـەو چـەترە ئاسـنە تونـد ڕای دەوەشـێنێتو دەپاڕێتەوەو دەڵێت: یا شێخ فلان گیان! تۆ پیاوی چاکی، توخوا من داوا لەتۆ

٦- تەواف كردن و گەڕان بەدەوری جگە لە كەعبەی پیرۆزدا: الطوافُ بغیرالكعبة .

تەواف كردن پەرستش و عیبادەتێكە لەخواپەرستی و عیبادەتەكان، كە پێویستە ڕواو ڕوو و بەكارنەهێنرێ جگە لە بۆ خوای گەورە نەبێ، هیچ تەواف كردن و گەڕانێك نیەو نابێ ببێت جگە بەدەوری كەعبەی پیرۆزدا نەبێت ، خوای گەورە فەرموویەتی: ﴿وَلْيَطَّوَّفُواْ بِٱلْبَيْتِ ٱلْعَتِيقِ﴾ (الحج : ٢٩)، واتە: با حاجییان و موسوڵمانان بە تەنها تەواف بكەن بەدەوری "بيتُ العتيق"دا، واتە: بەدەوری كەعبەی پیرۆزدا كە دێرین و پیرۆزو بەڕێزە.

خۆ ئەگەر هاتوو هەر كەسێك تەواف بكاو بگەڕێت بەدەوری گۆڕی پێغەمبەرێك، یاخود بەدەوری گۆڕی پیاوچاكێك، یاخود بەدەوری جگە لەم دووانەدا، ئەوا ئەو كەسە عیبادەت و پەرستنی خوای داناوە لە غەیری شوێنی خۆیدا، وە بەم گەڕان و تەواف كردنەی كردەوەیەكی كردووە خودا مۆڵەت و فەرمانی پێ نەكردووە، وە لەبەر ئەوە یەك دەنگن زانایان لەسەر ئەوەی گەڕان و تەواف كردن بە دەوری جگە لە كەعبەدا بە مەبەست و نیەتی بە گەورەگرتن و بە گەورە زانینی ئەو شوێنە، ئەوا ئەو كارە شیرك و هاوەڵ دانانە بۆ خوای گەورە[1].

ئەكەم تۆش داوام بۆ بكە لە لای خوای گەورە. یاخود دەڵێت: تۆ پیاوچاكی و من تۆ دەكەم بە تكاكار لای خوا، بەڵكو خوای گەورە بەهۆی تۆوە ڕەحمیش بەمن بكات، و ئەم كارەم بۆجێبەجێ بكات،وە ئەم ناڕەحەتییەم لەسەر هەڵبگرێت.

[1] تەواف كردن ناشەرعی لای خەڵكی ئێمە:

- هەندێك لەو نافەرمانانەی كە زۆر باوەڕیان بە شەخص هەیەو بە پیرۆزو موقەدەسی دەزانن، كە دەچنە سەر قەبری ئەو شەخصە، دێن بەدەوری ئەو بەردانەی كەوەكو پەرژینێك كراوە بەدەوری ئەو قەبرەدا،دێن بەچواردەوری ئەو بەردانەدا وەك تەواف

٧- دەست هێنان بە قەبردا: التمسحُ بالقبورِ

لەناو خەڵكیدا كەسانێكی وا هەیە دەچێت بۆ سەر گۆڕی پیاوچاكان و پیاو پاشان هەتاوەكو دەست بهێنێ بەگۆڕەكیەداو، وە بەرەكەتی دەست بكەوێت لێی.

وەئا ئەمانە هەر هەمووی دروست نییە، لەبەر ئەوەی بەخواكردنی ئەو خاوەن گۆڕەیە، چونكە هەركەسێك دەست بهێنێ بەدرەختێكدا، یاخود بە بەردێكدا، یا خود بەگۆڕێكدا بەتكای ئەوەی كە بەرەكەتی دەست بكەوێت لێیان، ئەوا ئەو كەسە ئەو شتانەی كردووە بەخوایەكی تر لە غەیری خوای گەورە.

ئیمامی "ئەحمەدوترمزی " بەسەنەدێكی صەحیح فەرموودەیەكیان گێڕاوەتەوە لە "ابي واقد الليثي"ەوە- ڕەزای خوای لێبێت- كە فەرموویەتی: لەگەڵ پێغەمبەر خودا (ﷺ) بۆ غەزای حونەین (لەدوای فەتحی مەككە)وە دەرچووین، وە ئێمە تازە كوفرمان بەجێ هێشتبوو[1]، ووە تازە موسوڵمان بوو بووین، دامان بەلای شوێنێكدا،كە لەو شوێنەدا موشریكەكان درەختێكیان دیاری كرد بوو لەلای دا مانەوەو وە لەژێریدا دادەنیشتن،وە چەكەكانین پیادا هەڵ دەپەساند،ووە شمشێرەكانیان

كردن دەگەڕێن بەدەوری دا، بە مەبەستی ئەوەی كە بۆ چ مەبەستێك هاتوون مەبەستەكەیان بێتە جێ، وە كەدەچنە سەر زیارەتی ئەو قەبرە لەدوورەوە پێڵاوەكانیان دادەكەن،و دوایش هەر بە پێ خاوسی كە ویستیان بڕۆن بەپاشەو پاش لەمەزاری ئەو شەخصە دێنە دەرەوە، چونكە دەڵێن: نابێت پشتت بكەیتە شەخصەكە.

[1] مەبەست بەو كەسانەی كە تازە كوفریان بەجێ هێشتبوو: ئەوانە بوون كە لەدوای فەتحی مەككەوە موسوڵمان بوو بوون، كە (ئەبو واقید) یش یەكێك بوو لەوان كە تازە موسوڵمان بوو بوو.

پیادا هەڵدەواسی، وە بەو درەختە دەوترا: "ذاتُ انواط"، واتە: درەختێکە جێی ئەوەیە کە شتی پیا هەڵبواسرێت(کە دەکەوێتە نێوان حونەین ومەککەوە بەلأم زۆر نزیکە لە مەککەوە) ، وە ئەم درەختەیان بەپیرۆز دادەنا بۆیە لەلای دەمانەوە، وە بڕوایان وابوو کە بەرەکەتی پێوەیە، بۆیە چەکەکانیان پیا هەڵدەواسی هەتا بەرەکەتاوی بن، کاتێک کەتێپەڕین بەلای ئەو درەختەدا، ئێمەی تازە موسوڵمان ووتمان: ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) "ذاتُ الأنواط" یێکیش بۆ ئێمە دابنێ هەروەکو چۆن ئەو قومە ئەو"ذاتُ الانواط"ە یان هەیە، پێغەمبەریٰ خواش (ﷺ) فەرمووی: (اللهُ اكبر، إنّها السَّنَنُ، قُلْتُمْ- والذي نفسي بيدِهِ- كما قالَتْ بنو اسرائيلَ لموسى: اِجعلْ لَنا إلهاً كما لَهم آلهة. قالَ: اِنَّكم قومٌ تجهلون)[1]، فەرموی: اللّه اكبر، بەڕاستی ئەوەی کە ئێوە دەیڵێن هەر هەمان ئەو ڕێبازو ڕێچکەیەیە کە پێشینانتان پیادەیان کردووە، ئەوەی کە ووتتان – سوێند بەوە ذاتەی گیانی منی بەدەستە– هەر هەمان ئەو قسەیەیە کە (بەنو ئیسرائیل)ی یەکان وتیان بە موسی، ئەی موسا: پەرستراوێکی ترمان بۆ دابنێ لە غەیری خوا، هەروەکو چۆن ئەو قەومەو نەتەوەیە ئەو بتەیان کردووە بە پەرستراو بۆ خۆیان، پێغەمبەر موساش پێی وتن: بەڕاستی ئێوە گەلو نەتەوەیەکن خۆتان نەفامو نەزانو گێل دەکەن.

وە هەردوو ئیمامی "بوخاری‌و موسلیم" فەرموودەیەکیان گێڕاوەتەوە لە ئیمامی "عومەری کوڕی خەتتاب"وە –ڕەزای خوای لێ بێت– کاتێک کە تەوافی کرد بە دەورەی کەعبەدا، دەستی هێنا بە بەردە ڕەشەکەدا "حجرُ الاسود"،و وە ماچی کردوو فەرمووی: " أَمَا واللهِ إنّي لأَعْلَمُ أَنَّكَ

[1] حدیث صحیح : رواه الترمزی ، لەبابی "الفتن"دا بە ژمارە (٢١٨٠)،و احمد (٢١٨/٥) ،وقال الترمذي: حسن صحيح

حجـرٌ لاٌـضرُ ولاتنفـعُ، ولـولا أنّـي رايـتُ رسـولَ الله (ﷺ) يُقبّلُـكَ مـا قَبَّلْتُكَ"[١]، واته: بزانه ئه‌ی "حه‌جه‌رولئه‌سوه‌د" سوێند بێت به‌خوا من ده‌زانم كه‌ تۆ به‌ردێكیت ئه‌زیان ده‌به‌خشیت وه‌ ئه‌سوود، خۆ ئه‌گه‌ر من پێغه‌مبه‌ری خوام (ﷺ) نه‌بینیایه‌ ماچت بكا منیش ماچم نه‌ده‌كردی.

وه‌ شـێخ (حـافظ حكمـي)- خـوا لێـی خـۆش بێـت- لـه‌ هۆنراوه‌كه‌یـدا ده‌فه‌رمووێت:[٢]

هذا ومِـنْ أعمـال أهْـل الشّرك * مـنْ غَيـر ماتـرّدد اوشكٍ

واتـه: ئـا ئه‌مانـه‌ی كـه‌ مـن بـۆ تـۆی بـاس ده‌كـه‌م، یـه‌كێكن لـه‌كاره‌كانی خـه‌ڵكانی هاوبـه‌ش په‌یداكـه‌ر، به‌بێ ئـه‌وه‌ی هیچ دوو دڵـی و گومانێكـت تیایاندا هه‌بێت.

مـايَقصُدُ الجُهَّالُ مِنْ تَعْظيمِ ما * لـم يـاذنِ اللهُ بِـأنْ يُعَظّـمـا

واتـه: ئـه‌وه‌ی كـه‌وا خـه‌ڵكانی ئـه‌زان مه‌به‌سـتیانه‌ له‌بـه‌ گـه‌وره‌گرتنی شتانێك، كه‌ خوای گه‌وره‌ مۆڵه‌تی نه‌داوه‌ ئاوا به‌گه‌وره‌ بگیرێن

كـمن يَلُذْ ببقعةٍ او حَجَرٍ * او قبرِ مَيّـتٍ او ببعض الشّجر

واتـه: وه‌كـو كه‌سـێك پـه‌نا ده‌بـات بـۆ پارچـه‌ زه‌وییـه‌ك، یـاخود بـۆ تاقـه‌ به‌ردێك ، یاخود په‌نا ده‌بات بۆ قه‌بری مردوویه‌ك یاخود بۆ پارچه‌ دارێك

مُـتّـخذاً لـذلك المكــان * عـيـداً كـفـعل عـابدي الاوثــان

واته:وه‌ ده‌یگێـڕیٰ بـۆ ئـه‌و شـوێنه‌ جه‌ژنۆكه‌یـه‌ك، هـه‌روه‌ك كـرده‌وه‌ی بـت په‌رسته‌كان به‌ ئه‌نجامی ده‌گه‌یه‌نێت[٣]

---

[١] حديثٌ صحيح : رواه البخاري ، له‌ (مناسك الحج)دا به‌ ژماره‌ (١٥٩٧)،و مسلم: له‌ بابی "الحج"دا به‌ژماره‌ (٥/٢٠)

[٢] بروانه‌ په‌رتووكی"سُلَّمُ الوصول"

[٣] ده‌ست هێنان به‌كێلی قه‌بردا:

- لای خەڵکی ئێمە، کە دەچنە سەر قەبری شێخێك دێن کێلەکەی ماچ دەکەن، یاخود خەڵکی وا هەیە دەست دەهێنێ بە کێلی قەبری شێخێکدا، دوایی ئەو دەستەی دەهێنێتەوە بەسەرو دەموچاوی منداڵەکەیدا بۆ پیرۆزی، وەە بۆ ئەوەی منداڵەکەی صالح دەرچێت، یاخود لەش ساغ بێت.

-یاخود خەڵکانێکی نەزانی وا هەیە، ئەگەر نیازێکی لەدڵدا بێت، یان حەزبکات کە منداڵی ببێت، یان بۆ ئەوەی دڵنیا بێت کە لە قوتابخانە دەردەچێت، دەچێت بۆ سەر قەبری شێخێك،و ئەمجا بەردێکی سەر قەبرەکەی هەڵ دەگرێت و تۆزێك تفی لێوە دەدات، یان هەر بە ووشکی ئەو بەردە بچکۆلە بەشێوەی بازنەیی هەڵدەسوێنێت لە کێلی قەبری ئەو شێخە، تا ماوەیەك بەردەوام دەبێت ئەمجا دەست بەردەدات لەو بەردە، ئەگەر ئەو بەردە نووسا و لکابە کێلی قەبرەکەوە ئەوا ئیتر ئەو کەسە تەواو دڵی خۆش دەبێت و دەڵێت: ئۆخەی شوکور نیازەکەم قبوڵ دەبێت، بەڵام ئەگەر بەردەکە کەوتە خوارەوە ئیتر دنیای بەسەردا ئەڕوخێت، بۆ؟ چونکە نیازەکەی دڵی ئیتر قبوڵ نابێت، یان شوو ناکات ،یان جارێ منداڵی نابێت ،یان لە تاقی کردنەوەکانی سەری ساڵدا دەرناچێت.

- یاخود لەم ساڵەی کە ئێستا تیایداین، چاودێر بووم بەسەر قوتابی سێی ناوەندییەوە، قوتابیەکمان لابوو هەموو ڕۆژێك کە دەچووم سەیری ناو هەنجەسەکەیم دەکرد، سەیرم دەکرد بەردێکی بچکۆلەی تیادایە، هەتا دوو سێ تاقیکردنەوە ڕۆیی، ڕۆژێکیان کە سەیرم کردەوە هەر بەردەکەی هێنابوو لە گەڵ خۆیدا، پێم ووت: کوڕەکەگیان !ئەوا ئەو بەردە چییە لەناو ئەم قەڵەمو لاستیك و قەڵەم دانەدانەدایە، کوڕەکەش ڕووی نەهات جوابم بداتەوە، ئیتر خۆم ووتم: ناشێت ئەم بەردە بەردی شەخصێك بێت، ئەویش ووتی: بەڵێ ماموستا!!، ووتم: باشە ڕۆڵە ئەم بەردە بچووکە سوودی چییە بۆ تۆ، ناشێ باوەڕت وابێت ئەم بەردە بۆ پیرۆزی هێنابێتت لەگەڵ خۆتدا،ووە باوەڕت وابێت یارمەتیت دەدا لەوەڵام دانەوەی تاقیکردنەوەکانت، وتی: بەڵێ ماموستا بەدەنگێکی کزماڵەوەو وە تۆزێکیش بەسەر سوڕمانەوە سەیری کردم، کە من وای پێ دەڵێم و گاڵتەم بەو بەردە دێت ، بەڵام من بەردەکەیم هەڵگرت و فڕێم داو بەردەکە شکا، بەڵام ئەو قوتابییە زۆر زۆری پێ ناخۆش بوو، پاشان کە

٨- باوەڕبوونی هەندێ لە خەڵكی نەزان بەوەی كە هەركەسێ بكوژرێ لە شوێنێكدا، ئەوا قەرینی[1] ئەو كەسە لەخودی ئەو شوێنەی كە ئەم كەسەی لێ كوژراوە، بەشەواندا دێتە دەرو خەڵكی دەترسێنێ:

وە ئەمەش بیروباوڕێكی پڕو پوچە،و هیچ بنچینەو بناغەو ئەصڵێكی نییە، نە لەقورئانـدا، وە لەسـوننەتدا، بـەڵكو تـەنها كۆمـەڵێ فریودانـە شەیتان خستویەتیە عەقڵی هەندێ لە خەڵكییەوە.

لەتاقیكردنەوەی دوایدا كە هاتەوە هیچی پێ نەبوو، بەڵام زۆر بە ڕقەوە سەیری دەكرم، بەڵام لە تاقیكردنەوەی دوای ئەو چوو بوو بەردێكی تری هێنابوو،منیش ووتم: چییە كوڕە بەردێكی ترت هێناوەتەوە، ئەمیشت بۆیە هێناوە تا یارمەتیت بدا لە وەڵام دانەوەی تاقیكردنەوەی ئەمڕۆدا، ئیتر مەجبور بەجێم هێشت چونكە كەسێ خۆی ئەقڵی وابێت چی لەگەڵدا دەوترێت.

– یاخود هەندێك كەس كە بەردێكی دۆزیەوە لەسەر قەبری شەخصێك، وە ئەو بەردە كونێكی تیا بێت، دەچێت ئەو بەردە بە ملی دا هەڵ دەواسێت بۆ پیرۆزی.

– یاخود دەڵێن: لە هەندێك لەلادێكانی كوردستان، بەردی بچوكی سەرقەبری شەخصیان بردۆتەوە بۆ ماڵەوە،ووە خستویانەتە ناو قابلەمەی شیرەوە بۆ ئەوەی ئەو شیرە بگرسێت‌و ببێت بە ماست.

– یاخود لە هەندێك لادێی كوردستان ئەمە باوەڕیان بووە: خەڵكەكەی چوون بەردێكی خڕی گەورەیان لەشەخصێكدا دۆزیوەتەوە،ووە كاتێك كە باران نەباریوە بەردەكەیان بەدوو كەس هەڵ گرتووە،و وەكو پیرۆزی خستوویانەتە ناو حەوزی ئاوەوە بۆ ئەوەی باران ببارێت، وە ووتویانە: چونكە ئەم بەردە مێژەری صەحابەیە!!، بەخوا شتێكی سەیرە لای هەندێ لە خەڵكی كوردستان مێژەری صەحابە لە بەردە.

[1] قەرین:بەو هاوڕێیە دەوترێت كە لەگەڵ كەسێكدا بە یەكەوە بەندن‌و بەستراون بە یەكەوە، وە بەو شەیتانەش دەوترێت كە لەگەڵ هەموو مرۆڤێكدا هەیە، فەرمان دەكا بەو مرۆڤە كە خراپە بكات، وە شوێنێكی تایبەتی هەیە لەناو دڵی مرۆڤدا.

٩- باوەڕبوونی هەندێ لە خەڵکی کە لەڕۆژی هەینیدا، کاتێکی تیادا هەیە کاتی بەدبەختی و نەگبەتی یە:

وە ئەمەش بیروباوەڕێکی ناڕاستەو ناڕەوایە، بەڵکو ڕۆژی هەینی یەکێکە لە باشترینی هەموو ڕۆژەکان لەلای خودا، وە لەڕۆژی هەینیدا کاتێکی تیادا هەیە کە دوعاو نزای تیادا قبولْ و گیرا دەبێت .

ئیمامی "بەیهەقی" بەسەنەدێکی صەحیح فەرموودەیەکی گێڕاوەتەوە: کە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی : " أَفْضَلُ الأَيَّامِ عِنْدَ اللهِ يوم الجُمُعَةِ "[1].

واتە: باشترینی ڕۆژەکان لەلای خوا ڕشۆژی هەینی یە.

وە ئیمانی "ابو داوُد" بە سەنەدێکی صەحیح فەرموودەیەکی گێڕاوەتەوە: کەوا پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی : " يَومُ الجُمُعَةِ: لِثِنَا عشرة ساعةً، منها ساعةٌ لايُوجَدُ عبدٌ مسلمٌ يسألُ اللهَ فيها شيئاً الا آتاهُ اللهُ إيّاهُ "[2].

واتە: ڕۆژی هەینی دوانزە کاتژمێرە، لە یەکێك لەو کاتژمێرانەدا[3]، هەر بەندەیەکی موسوڵمان داوای هەر شتی بکات لەخوای گەورە ئیللا خوای گەورە ئەو شتەی پێ دەبەخشێت [4].

---

[1] لە "صحيح الجامع"دا بە ژمارە (١٠٩٨).

[2] لە "صحيح الجامع"دا بە ژمارە (٨١٩٠)

[3] ئەو سەعاتەی کە لەڕۆژی هەینی دا دوعای تیادا قبوڵە، لەدوای نوێژی عەسرەوە دەست پێدەکات تا نزیك بانگی مەغریب. کاتێکی تێدایە کە دیاری نەکراوە کە ئەو کاتەکە کەیە، هەر کەسێ دوعاکەی بەر ئەو کاتە بکەوێ قبولْ دەبێت لە لای خودا.

[4] باوەڕبوونی هەڵە لەڕۆژی هەینی دا:

- ئەگەر جل لە ڕۆژی هەینیدا ببڕی، ئەوا ئەو جلە بەسووتان دەڕوات، یاخود دەسوتێت لە بەرتا

١٠- باوەڕبوون لەگۆشت و ماسی دا: الاعتقادُ في اللحم والسَمك

هەندێك لە ئافرەتان باوەڕیان وایە کە ئافرەتی زەیسان، ئەگەر یەکێك بێت بۆلای ماسییەکی پێبێت، یاخود گۆشتێکی کاڵی پێبێت، یاخود پیاوێك بێت بۆ لای سەری تاشی بێت، ئەوا شیری ئەو ئافرەتە لە مەمکیدا ڕادەگیریو دەوەستێت و نایەتە دەرەوە بۆ منداڵەکەی، وەپێی دەڵێن :"مکبوسة"، واتە: ئەو شیرە کەپس کراوەو پەستێنراوە، وە لەبەر ئەوەیشە قەدەغەی ئەم جۆرە کەسانە لەم ئافرەتە زەیسانە دەکرێت کە بچن بۆ لای ، هەتا ٤٠ ڕۆژ تێ دەپەڕێت بەسەر زەیسانییەکەیدا، (واتا هەتا چلەی دەچێت).

وە بێگومان ئەمەش بیروباوەڕێکی بۆ گەنە[1].

- لەڕۆژی هەینی دا نان مەکە، یاخود نیشی قورس مەکە، چونکە هەینی ڕۆژێکی قورسەو نیشت بەدەستەوە نایەت.

[1] باوەڕبوونی هەڵە لە گۆشت و ماسی و زۆر بوونی شیرو منداڵ بووندا:

- دەڵێن: ئەگەر لووتت بخورێت، ئەوا گۆشت دەخۆیت لەدوایدا.

باوەڕ بوون لەماسیدا:

- هەندێك لە خەڵکی ئەگەر هەر ئێوارەیەك ماسی سوورەکراویان هەبوو، ئەوا ئەو تاوەیەی کە ماسییەکەیان تیادا سوور کردۆتەوە نابێت ئەو شەوەبێ شۆرن، چونکە دەڵێن: ئەگەر تاوەکەی بشۆین ئەوا مردوویەکمان لێ دەمرێت، یان هەواڵی مردوو مردنێکمان بۆ دەهێنن، بەڵکو دەبێت تا دووسێ ڕۆژ فڕێ بدرێ لە حەوشەی ماڵەکەیاندا .

- هەندێك لە خەڵکی ئەگەر تووشی نەخۆشی زەردوی بوو، لای خەڵکانی ئێمە دەچن ماسی بەزیندووی بۆ دەهێنن بۆ ماڵەوە، یان نەخۆشەکە دەبەن بۆ سەر حەوزی دەست نوێژ گرتنی مزگەوتێك کە ماسی تیادا بێت، پاشان ماوەیەك

نەخۆشەکە بە تەنها بەجێ دەهێڵن، وە پێی دەڵێن: سەیری ئەو ماسیانە زۆر بکە، بۆ؟ لەبەر ئەوەی خەڵکی باوەڕیان وایە ئەگەر ئەو نەخۆشەی کە تووشی زەردوی بوو، دەبێت سەیری ماسی زیندوو بکات ،وە باوەڕیان وا یە کە ئەو ماسییە بە سەیرکردنەکەی ئەو نەخۆشە ڕەق دەبێت و دەمرێت ،وە باوەڕیان وایە کە ئەو ئێشکی زەردوویییە لە چاوی ئەو کەسەوە دەردەچێت و،وە دایدات لەو ماسیە، ووە ئەوەندە بەهێزە ئەو ماسییەی ڕەق دەکات، وە بۆیە ئەم کارە دەکەن بۆ ئەوەی لە ڕێگەی مردنی ئەم ماسییەوە ئەو کەسە زەردوویییەکەی چاك ببێت، وە دەڵێن: زەردوویییەکە دەپەڕێت بۆ ئەو ماسییە.

- یاخود ئەو کەسەی کە زەردووی بێت، دێن مووروویەکی زەردی لەدەست دەکەن، پێی دەوترێت: مووروی زەردووی، ئەمجا دەبێت بە باوەڕی ئەو خەڵکە ئەو نەخۆشە هەمیشە سەیری ئەو مووروە بکات، بۆ ئەوەی زەردوویەکەی بپەڕێت بۆ ئەو مووروەوە، باشە خەڵکینە مووروویەك خۆی ڕەنگی زەرد بێت، ڕەنگ زەردی خۆی بۆ لانابرێت، ئیتر چۆن دەتوانێ ڕەنگی زەردی چاوی مرۆڤ لاببات.

- یاخود لە هەندێك شوێنی کوردستان ماسی زەردیان بە باش زانیوە بۆ شیفادان وچاك بوونەوەی زەردووی.

بیروباوەڕی هەڵە دەربارەی منداڵ:

- منداڵ ئەگەر بە بچوکی نینۆکی بۆ بکەی، دز دەردەچێت .
- منداڵ بەری پێی خۆی ماچ بکات، ووڕکاوی دەردەچێت.
- ئەگەر منداڵێك ڕووی گرژ بێت، ئەوا کچی بەدوادا دێت .
- ئەگەر منداڵ بەساوایی مرد دایکی نابێت بچێتە سەر قەبرەکەی، چونکە لەو دنیا ئەو منداڵە دەم ووشك دەبێت.
- منداڵی لیکن لەش ساغ دەردەچێت.
- ئەگەر منداڵ لیکن بوو، ئەگەر خاڵۆی بە مقەست لیکەکەی بۆ ببڕێت، ئەوا ئیتر لیکنییەکەی نامێنێ.
- هەر منداڵێك پەنجە گەورەی قاچی بمژێت، ئەوا ئەو منداڵە کوڕی بەدوادا دێت.

- هەر منداڵێکی کچ پاژنە قاچی خڕبێت، ئەوا کوڕی بەدوادا دێت، بەڵام ئەگەر پاژنە قاچی درێژ بێت، ئەوا کچی بەدوادا دێت.

- ئەگەر منداڵ لەخەودا دەمی جووڵاند، ئەوا فریشتە شیری دەداتێ.

- ئەگەر منداڵ قەڵەو جوان بوو، ئەوا فریشتە شیری داوەتێ، بەڵام ئەگەر منداڵ زەعیف و ڕەنگ زەردبوو، ئەوا جنۆکە شیری مەمکی خۆی داوەتێ.

- هەندێک لە خەڵکی سەیری سەری کوڕە بچکۆلەکەی دەکات، ئەگەر هاتوو دوو ئاو تەوقەسەری هەبوو، پێی دەڵێت: ئەوا تۆ کە گەورە بووی دوو ژن دەهێنی.

بەڵام شێوازی هەڵە بۆ منداڵ بوون:

- ئەگەر ئافرەتێک بە منداڵەوە بووبێت،و وە منداڵەکەی لێ نەبووبێتەوە،و زۆر ناڕەحەت بووایە، لەم کاتەدا دەچوون بۆ لای شێخێک، یاخود دەچوون بۆ لای کەسێک کە بە ئەخلاق بووبێت، پیان وتوە بەو کەسە شەڕواڵ پاك، ئا لەم کاتەدا کەس و کاری ئەو ئافرەتە زەیستانە بە نەخوێنی شەڕواڵەکەی ئەو پیاوەیان هێناوەو وە لەناو قەدی ژنەکەیانەوە بەستووە، وە وتوویانە: چونکە ئەم پیاوە بەنەخوێنی حەرامی نەکردۆتەوەو وە بە ئەخلاقە بووە، بەڵکو بەهۆی ئەوەوە ئەم ئافرەتە منداڵەکەی لێ ببێتەوەو وە منداڵەکەی ببێت.

بەڵام بیروباوەڕی هەڵە بۆ زۆربوونی شیری ئافرەت، ئەوەیە:

- ئافرەتی وا هەیە کە شیرەکەی کەم دەکات، دەچێت مووروویەکی سپی درێژ هەیە کەپێی دەوترێت: مووروە شیرە، دەیکاتە ملی بۆ ئەوەی شیرەکەی زۆر ببێت.

- یاخود هەندێک لە ئافرەتان بۆ زۆر بوونی شیری، دێت گەنم دەبرژێنێت، وە لەگەڵ برژاندنەکەدا بە بەردەوامی "بسم الله "یشی لەسەر دەکات، وە هەروەها دەبێت دەست نوێژیشی هەبێت، دوایی ئەو گەنمە برژاوە لە شوێنێکی پاکدا دادەنێت، وە ڕۆژی چەند جارێك ئەو ئافرەتە دەچێتەوە سەر ئەو قاپەی کە گەنمە تیادایە،ووە چەند دەنکێکی لێ دەخوات و دەڵێت: خوایە ئەوڕزقەم پێ ببەخشیتەوە.

- یاخود هەندێك لەئافرەتان ئەگەر ویستییان منداڵەکەیان لە شیر ببڕنەوەو شیرەکەیان ووشك بکات، دێت ئەو ئافرەتە سێ ئەڵقەی پیاز دەکاتە ملی خۆی، بۆ ئەوەی شیرەکەی ووشك بکات.

١١- باوەڕبوون لە ئاسندا: الأعتقادُ في الحديد

هەندێك لە خەڵكی جۆرە بیرو باوەڕێكی بۆ دروست بووە لە ئاسندا، بەوەی ئەگەر هاتوو شیری ئافرەتێ لە منداڵەكەی بڕا، یاخود كەمی كرد، ئەوا بەو ئافرەتە دەڵێن: "مكبوسة"، واتە: شیری ئەو ئافرەتە كەپس بووەو پەستێنراوە .

ئەی باشە چۆن ئەم پەستێراو بوونە هەڵبەستراو ودرۆیە هەڵدەوەشێننەوە؟ دەچن كۆمەڵێ گوێزانی سەرتاشین دەهێنن كە بەكارهاتبێ و سەرو ڕیشی خەڵكی پێ تاشرابێت، بەئاو ئەو گوێزانانە دەشۆن، دوایی(ئەو ئافرەتەی كە شیرەكەی پەستاوەو وەستاوە)

هەندێك لەبیروباوەڕی پڕو پووچ لەكاتێكدا كە ژنێك زەیستان دەبێت:

- هەندێك لە ئافرەتان كە منداڵیان بوو، مووروویەكی ڕەش كەپێی دەوترێت: (مووروی شەوە) بەخۆیانەوە هەڵ دەواسێت تا ٤٠ ڕۆژ لە زەیستانییەكەی، لەترسی جنۆكە ئەم كارە دەكات، هەتا جنۆكە لێی نزیك نەبێتەوە.

- یاخود هەندێك لە ئافرەتانی زەیستان هەتا ٤٠ ڕۆژ نیشكو حەراسەتی دەگرن، واتە: هەتا ٤٠ ڕۆژ دەبێت تا بەیانی بەلایەوە دابنیشن،و وەدەبێت هەتا بەیانی ئەو كەسەی كە لەلای دەبێت نەخەوێت، چونكە دەڵێن: ئەم ئافرەتە نیشكی لەسەرە واتە: دەبێت حەراسەتی بگیرێ، لەترسی ئەوەی ئەوەكو جنۆكە دەستی لێ بوەشێنێت، یاخود شەوە منداڵەكەی بگوشێت و بیمرێنێت، وە هەروەها دەبێت بەشەو بەڕۆژ بەجێی نەهێڵن بەلای خۆیو منداڵەكەیەوە بن ،ئەگەر ئەو ئافرەتە چووە دەرەوە دەبێت لەگەڵیدا بچینە دەرەوە هاتە ژوورەوە لەگەڵیدا بێنە ژوورەوە، وەلای ئەو خەڵكە ئەزانە دەبێت ئەو ئافرەتە زەیستانە ئاوی كۆن نەخواتەوە، دەبێت هەموو جارێك ئاوی تازەی بۆ بهێنن، وە نابێت دەماوی ئاوی كەس بخواتەوە، دەبێت لەئاوێك نەخوات كەسەری بەتاڵ بێت، و وە دەبێت لەئاوێك نەخوات كە هەنگاوی بەسەردانرابێت تا ٤٠ ڕۆژو شەو، بۆ؟ لە بەر ئەوەی نەك جنۆكە چەموڵەی لێ بدات

دەشۆرن بە ئاوی ئەو گوێزانە شۆراوانە، هەتاوەکو بەم کارە پەستاو بوونی ئەو شیرە نەمێنێ، وە شیرەکەی پێ زۆر ببێ‌و وە پێشی بێتەوە.
ئایا لەکەیەوە گوێزان‌و مەکینەی سەرتاشین ووە جگە لەمانە، شیری دایکی زۆر کردووەو چارەسەری نەخۆشی داوە؟!
ئەی خەڵکینە کوا عەقڵ‌و هۆشتان ؟!!
پێی دەچێ هەندێ جار شەیتان دەستی هەبێت لەبڕانی ئەو شیرەدا، وەدوایی واز لەو شیرە دەهێنێ هەتا وەکو خۆی لێ بێتەوە، هەتاوەکو خەڵکی ئەو باوەڕەیان لە گوێزان‌و ئەو شتانەدا بۆ دروست ببێ، ئەمجا بڕوانە ئەم هەڵوێستەی شەیتان بەرامبەر بە خەڵکی کە چۆن لە هەوڵدایە بۆ هەڵ خەڵەتاندنیان.
ئیمامی" ئەحمەد" فەرمودەیەکی گێڕاوەتەوە (٣٨١/١) بە ژمارە (٣٦١٥) و "ئەحمەد شاکر"یش فەرموودەکەی بە "حسن" داناوە:
لە "زینب"ەوە خێزانی "عبدالله کوڕی مەسعود" - ڕەزای خوای لێ بێت- زەینەب دەفەرموێ: عبدالله عادەتی وابوو ئەگەر بۆ پێویستییەك بگەڕایەتەوە بۆماڵەوە، کاتێ کە دەگەیشتەوە بەر دەرگای ماڵەوە کۆکە کۆکی دەکردو تفی ڕۆدەکرد، چونکە پێی ناخۆش بوو بێتەوە بەسەرماندا وە ئێمە لەسەر شێوازێ بین ئەو پێی ناخۆش بێت.
دەفەرمووێ: ڕۆژێکیان کە هاتەوە بۆ ماڵەوە، دەستی کردەوە بە کۆکە کۆك وەکو جاران، وەمنیش پیرێژنێکم لابوو نووشتەی بۆ دەکردم بۆ نەخۆشییەکی پێست سووربوونەوە کە تووشم بوو بوو، منیش پیرێژنەکەم هەر چۆنێك بوو خێرا شاردەوەو کردم بە ژێر کۆمەڵێ جل‌و جێگەدا.
دەفەرمووێ: عبدالله هاتە ژوورەوەو دانیشت لە پاڵمدا، وە دەزوویەکی بینی لەملمدا.
فەرمووی : ئەم دەزووە چییە لە ملتا ؟!!.

ووتم: دەزوویەکە نووشتەیەکیان بۆ کردووم تیایدا !!.

دەفەرمووێ: دەزووەکەی گرتوو پچڕاندی لە ملمدا، و پاشان ووتی: بەڕاستی کەس و کارو ماڵ و خێزانی عبداللە بێ نیازو بێ پێویستن لە شیرك، لە پێغەمبەری خوام (ﷺ) بیستووە کە فەرموویەتی: " إنَّ الرُّقَى والتَّمائِمَ والتِّوَلَةَ[1] شِرْكٌ "، واتە: بەڕاستی نووشتەو چاوەزارو نووشتەی چەرور شیرنی و ڕق لێ بوونەوە شیرك و هاوبەش بۆ خوا دانانە.

دەڵێ ووتم بە عبدُاللە: بۆ وا دەڵێی!! خۆ جاری وا هەبووە کە چاوم دەفڕی، دەچووم بۆ لای فلان کەسی یەهودی تا نووشتەیەکم بۆ بکات بۆی، هەرکاتێ کە نووشتەکەی بۆ دەکردم ئیتر چاوم لە جووڵە جووڵ دەکەوت.

ئەمجا عبدُاللە فەرمووی: ئا ئەو چاو فڕینە تەنها لە شەیتانەوە بووە، بەدەستی جووڵە جووڵی بەچاوت کردووە، و وە هەرکاتێ نووشتەکەی بۆ کردووە دەستی لێ هەڵگرتووە، وە تەنها بەس بوو بۆ تۆ لەو کاتەدا[2]، ئەو ذیکرە بڵێیت هەر وەکو چۆن پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: (اذْهِبِ البَأسَ رَبَّ الناسِ، إشْفِ انتَ الشَّافي، لاشِفاءَ إلاَّ شِفائُك، شِفاءً لايُغادِرُ سَقَماً).

واتە: ئەی پەروەردگاری خەڵکی ئێش و ئازارەکان ببەو لایان بە، چارەسەری نەخۆشییەکانمان بکە تەنها تۆی شیفادەری، هیچ

---

[1] التولة: ئەو نووشتەیەیە کە دەکرێت بۆ خۆشەویست کردن یان ڕق لێ بوونەوە، لەنێوان ژن و مێرددا، کەپێی دەوترێ: نووشتەی چەرور شیرینی.

نووشتە: بریتییە لەو شتەی کە بۆ مەبەستی پیرۆزی هەڵی بواسیت بەخۆتدا، ئیتر ئەو شتە لە پەڕۆیەکدا بێت، یاخود دارێنە بێت، یاخود بەردێك بێت، ئەوا هەر بەنووشتە دادەنرێت.

[2] واتە: لەکاتی چاو فڕینەکەدا، یاخود لەکاتی هەر نەخۆشییەکدا، سوننەت وایە کە ئەو ذیکرە بخوێنی.

چارەسەرو شیفایەك نییە جگە لە چارەسەرو شیفای تۆنەبێ، چارەسەرێکی وای نەخۆشییەکانمان بدەی هیچ نەخۆشییەك بەجێ نەمێلی لەدوای خۆی، هەموو نەخۆشییەکان ببات و لایان بەرێت .

وە خوای گەورەش فەرموویەتی: ﴿وَإِن يَمْسَسْكَ ٱللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُۥٓ إِلَّا هُوَ ۖ وَإِن يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ (الانعام: ١٧)، واتە: ئەگەر خودا بیەوێت تووشی ناخۆشییەکت بکات، هیچ هێزو توانایەك نیە ئەو گرفت و ناخۆشییەت لێ دووربخاتەوە، تەنها خودا خۆی نەبێ، وە ئەگەریش بیەوێت خێرو خۆشییەکت بێنێتەرێ،ئەوا هیچ کەس ناتوانێ رێگای لێ بگرێت، وە ئەوەی خودا خۆی بیەوێت هەر ئەوە دەبێت، چونکە تەنها(الله) خودایە، بەسەر هەموو شتێکدا بە تواناو دەستەلات دارە.[1]

١٢- باوەڕبوون لە پلاستیکدا : الاعتقادُ في البلاستيك

پیاوی وا هەیە کە سەیارەیەکی تازە دەکرێت، خێرا ترسی چاو پیسی و حەسوودی بردنی بەسەیارەکەی لێ دەنیشێت .

---

[1] باوەڕبوونی هەڵە لەچاو فڕیندا:

- لای خەڵکی ئێمە، ئەگەر کەسێك چاوی چەپی بفڕێت، دەڵێن: ئەوا تووشی ناڕەحەتی دەبێت، وە ئەگەر چاوی ڕاستی بفڕێت، دەڵێن: ئەوا تووشی خێرو بەرەکەت دەبێت.

بەڵام نووشتەی چەورو شیرینی لای خەڵکی ئێمە ئەوەیە:

- ئەگەر ئافرەتێك مێردەکەی خۆشی نەویست و وە ڕقی لێ بوویەوە، دەچێت نووشتەی چەورو شیرینی لێ دەکات، کە نووشتەکەیان بۆ کرد ئەمجا پێی دەڵێن: برۆ ئەم نوشتە بکەرە ناو سەرینەکەی مێردەکەت، یا بیکە ناو شەکرو چاکەیماڵەوەتان، یا بیکەنە ئاوێك و بەجێگەکەیدا هەڵی بپرژێنە، ئیتر دوای ئەوە مێردەکەت بۆت کەر دەبێت و وەخۆشی دەوێت.

ئـەی ئـەبێ چـی بـکـات بـاشـــە ؟
کاتێك دەزانـی خێـرا پارچـەیەك پلاسـتیك دەهێنـی کـە لەسـەر شێوەی دەستی مرۆڤـ دروست کراوە، ناویان ناوە "خمسة وخميسة"، واتـە: پێنج پەنجەیی. پاشان هـەڵی دەواسێ بەسەیارەکەیدا، بەگومانی خۆی ئەو پارچە پلاستیکە چاوپیسی لەسەیارەکەی دەگێڕێتەوەو حەسوودی لادەبا!! .
لاالـه الاّ الله... ئایا پلاستیك‌و نایلۆن سوودو[1] زەرەرو زیان بە خـەڵکی دەگەیـەنێ، یـاخود سـوودو زەرەرو زیـان لـە خـەڵکی دوور دەخاتـەوە؟! نـەخێر، بـەڵکو پێویـستە مرۆڤـ بـاوەڕی وابێ کـە سـوودو زیـان تـەنها بەدەستی خودایە.[2]

---

[1] مەبەست بە نـەبوونی سـوودو زیانی نـایلۆن، لێرەدا ئەوەیە کە نـایلۆن سوودی لابردنی چاوپیسی نییە، وە زیانی تووش کردنی چاو پیسی نییە، ئەگینا نـایلۆن سوودی هەیە کە وەکو تەشت‌و کەل‌و پەل ماڵ بەکاردەهێنرێت، بەڵام بۆ حەسوودی هیچ سوودێکی نیە

[2] باوەڕبوونی هەڵە لە خۆپاراستن لە حەسوودی :
لای خەڵکی ئێمە بۆ خۆپاراستن لە حەسوودی کۆمەڵێك ڕێگای پوچ پووچ دەگرنە بەر وەکو:
- ئەگـەر ترسـان حەسـوودییان پـێ ببرێـت، ئـەوا دەچـن چـاوەزار هـەڵ دەواسـن بـەدەرگای دەرەوەی ماڵەکەیانـدا، کـە چـاوەزارەکان چـەند جـۆرێکن: یـان تاکـە پێلاوێکی کۆنی دڕاو بە دەرگاکەیاندا هەڵی دەواسن، یان کونا و کون‌و دەشت‌و دەرو چۆڵەوانی دەگەڕێن، بەڵکو کەرێك یان ئەسپێکی تۆپیوویان بەرچاو بکەوێت، ئەگەر بەرچاویان کەوت خێرا ناڵەکەی لەپێی هەڵ دەکێشن‌و لێی دەکەنەوە لە بنی پێی، دوای دەهێننەوەو بەدەرگاکەیاندا هەڵی دەواسن، یان پارچەیەك لە پێستی بەراز پەیدا دەکەن‌و هەڵی دەواسن بەدەرگای دەرەوەی ماڵەکەیاندا، چونکە دەڵێن: پێستی بەراز تیر نای برێت، وە چاوی پیسیش وەکو تیر وایە، بەڵکو کە چاومان پێوەکرا ئەم پێستە بەرازە بیگێڕێتەوە لێمان.

- یاخود دەڵێن: ئەگەر گومانت هەبوو لەئافرەتێکدا کەوا حەسوودی پێ بردبێ، ئەوا شوێنی بکەوە بەدزییەوە کە ئاگای لە خۆی نەبوو، پارچەیەك لە ماکسییەکەی یان کراسەکەی لە دەری قنی(دوور لەڕووی ئێوە) ببڕە، ئیتر حەسوودییەکەی کارت لێ ناکات.

- یان ئەگەر ترسای منداڵەکەت حەسوودی پێ ببرێت، ئەوا چەند تاڵە قژێکی ناوچاوی بهێنە خوارەوە، وە بە بنێشتە تاڵ کلاّنکەیەکی شین، یان چاوەزارێك کە لە ئاڵتون دروست کرلوە پیای هەڵ بواسە، با چاو کاری تێ نەکات، یاخود موورووریەکی شین بەناوچاویدا هەڵبواسە.

- یاخود هەندێك لە ماڵان دەچن گوی سەگ دەهێنن و لە حەرشەی ماڵەکەیاندا دەی سوتێنن، بۆ ئەوەی چاوی پیس کاریان تێ نەکات، وە ئەو گوی سەگە ناڕەحەتییان لەسەر لاببات.

- یاخود هەندێك لە ماڵان سەرە ئاسکێك بەدووشاخەوە بە دەرگاکەیدا هەڵ دەواسێت بۆ نەهێشتنی حەسوودی، یان پارچەیەك گەچ دەهێنن کە ڕەنگی شین کراوەو، لەناوەڕاستی ئەو پارچە گەچەدا کە شێوەیەکی خڕی هەیە چاوێك دروست کراوەو وە پێنج پێ پلەی خڕیش بەچوار دەوریدا دروست کراوەو، کراوە بە چاوە زار و بەدەرگای ماڵەکەیدا هەڵی دەواسێت.

- یاخود هەندێك لە خەڵك کە کەل و پەلێکی تازەی ماڵیان کڕی، کە لەو کاتەدا کە دەیبەنە ژوورەوە، دڵیان لە هەر کەسێك پیس بێت و بترسن حەسوودییان پێ ببات، ئەوا دوو هێلکە بەرەو ڕووی ئەو کەسە یان بەرەو ڕووی ماڵەکەی دەشکێنن.

- یاخود هەندێك لە نانەواکان کە بەیانیان پێش ئەوەی دەست بکەن بەئیش، ئەگەر ترسی حەسوودییان هەبوو پێیان ببرێت، ئەوا ئەو نانەوایە دەچێت ناوی ئەو کەسانە لەسەر پارچەیەك کاغەز دەنووسێت، و ئەمجا یەك یەك تف لەناوەکان دەکات، وە کاغەزەکە فڕێ دەداتە ناو تەنورەکەیەوەو، وە ئەو ناوانە دەسووتێنێت کە دەترسێ حەسوودی پێ ببەن .

- یاخود ئەگەر لە هەر کەسێك ترسان حەسوودییان پێ ببات، هەرکاتێك چاویان بەو کەسە کەوت دەڵێن: " یـاحـافـظ الله محـفـوظ " لامان دەی لە نفوس.

١٢- بـاوەڕبـوون لـە پـێڵاودا: الاعـتـقـادُ في الـحذاء

لەناو خەڵكیدا كەسانێكی وا هەیە عەقڵی خۆی پووچەڵ كردۆتەوەو، وە بیركردنەوەی خۆی هەڵوەشاندۆتەوە، وە لاسایی و چاولێكەری كەسانی تر دەكاتەوە، باوەڕی كردووە بەوەی كە پێڵاو - خودا ڕێزدارتان بكات - سوودی زەرەرو زیـان دەگەیـەنێت، هـەر كاتـێ كـە كارگەیـەكی تـازەی دروست كرد، یاخود سەیارەیەكی تازەی كڕی، ئیتر چاو پیسی لەسەر شتەكانی بۆ دروست دەبێ،خێرا هۆمەن دەبا بۆ "تاكە پێڵاوێك" و هەڵی دەواسێت بەسەیارەكەیدا، بەگومانی خۆی ئەو تاكە پێڵاوە حەسوودی لەسەیارەكەی دەگێڕێتەوەو چاو پیسی بۆ لادەبا[١].

وە بـێ گومـان ئـەم كـارەش گومڕاییـەكی ئاشكرایە، وەنابێـت بـەهیچ شێوەیەك ئەوە هەبێ لەووڵاتی موسوڵماناندا.

بەڵێ، پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێ : " العـينُ حَـقٌّ "[٢] واتە: چاوپیسی ڕاستەو هەیە، بەڵام چارەسەركردنەكەی ئەوەیە ئەگەر هاتوو مرۆڤ لە شتێكی چاو پیسی ترسا، پەنا دەگرێت بەخوا بەو ووتانەی كە لە

- یاخود مەندێك لە خەڵكی ئەگەر كوڕیان ببێت، ئەوا تا نزیكەی دووساڵ نایەڵن خەڵكی زۆر ببینێت، نەك حەسوودی پێ ببەن، وە ئەگەریش ئەو كوڕەیان بردە دەرەوە لەگەڵ خۆیاندا دەیخەنە باوەشی خۆیان و، وە پەڕۆیـەكی گـەورەی دەدەن بەسەردا بۆ ئەوەی كەس چاوی پێی نەكەوێت.

[١] ئاخر خەڵكینە پێڵاو خەڵكی لەپێی دەكا، بەقوڕو چڵپاو دارو بەردیا دەبـات، كەچی ئەو پێڵاوە توانای ئەوەی نییە كەخۆی لە قاچی ئەو كەسە ڕزگار بكات، كە ئیتر لەپێ نەكرێ، وە بە هەموو پیسییەكدا نەبرێت، سوودی بـۆ خۆی نـی یە ئیتر چۆن سوودی بۆ خەڵكی دەبێت و حەسوودییان بۆ لادەبات .

[٢] حديثٌ صحيح: رواه البخاري (٢١٣/١٠) ، ومسلم في "السلام" لەبابی "الطب"دا (١٧٠/١٣-نووی)

پێغەمبەرەوە (ﷺ) هاتووە کە فەرموویەتی: " أَعِيذُ بكلماتِ اللهِ التامةِ، مِن كلِّ شيطانٍ وهامّةٍ، ومن كلِّ عينٍ لامّةٍ "، واتە: پەنا دەگرم بە ووشە تەواوەکانی خودا، لە هەموو شەیتانێك‌و گیانلەبەرو، زیندەوەرێکی زیان بەخشی خاوەن ژەهر، وە لە هەموو چاوێکی لۆمە کراو و پیس.
وە چەسپاو جێگیر بووە کە پێغەمبەر (ﷺ) "حەسەن‌و حوسەین"ی بەم ذیکرە پەنادەداو دەی فەرموو پێیان: " أُعيذُ بكلماتِ اللهِ التامةِ، مِن كلِّ شيطانٍ وهامةٍ، ومن كلِ عينٍ لامّةٍ "،واتە: پەنا دەگرم بە ووشە تەواوەکانی خودا، لە هەموو شەیتانێك‌و گیانلەبەرو، زیندەوەرێکی زیان بەخشی خاوەن ژەهر، وە لە هەموو چاوێکی لۆمە کراوو پیس، وە دەیشی فەرموو: " كان أبو كُما ابراهيم يَعُوذُ بهما اسماعيلَ واسحاقَ "[1]، واتە: باوکی ئێوە کە ئیبراهیم بوو، پەنای (ئیسماعیل‌و ئیسحاق)ی هەردوو کوڕی بەم ذیکرو پاڕانەوەیە دەدا[2].

---

[1] حديثٌ صحيح: رواه البخاري (٦/٤٥٨-فتح).

[2] باوەڕبوونی هەڵە لە پێڵاودا:

- لای خەڵکی ئێمە، ئەگەر ترسی ئەوەی بوو کەخەڵکی حەسوودی پێ ببەن، دەچێت پاژنەی پێڵاوە کۆنێك دەهێنێت‌و،وە بە بەشی سەرەوەی دەرگاکەی دەرەوەیدا هەڵی دەواسێت، ئەگەر پرسیاری لێ بکرێت‌و بڵێن: بۆ ئەم پاژنە پێڵاوەت هەڵواسیوە؟ دەڵێت: یەعنی هەر کەس چاوم پیا هەڵدەهێنێت، یەعنی چاوی چڵکنی بەم تاکە پێڵاوە.

- یاخود هەندێك کەس باوەڕی وایە ئەگەر پێڵاو بە هەڵگەڕاوەی ڕووی لەئاسمان بێت، واتە: ئەوا چەموڵە لەخوا دەنێت!! بۆیە یەکسەر دەچێت ئەو پێڵاوە دەخاتەوە سەرلەم، ئەگێن ئەگەر وای لێ نەکاتەوە ئەوا خۆی بەگوناهبار دەزانێ، بۆ؟ دەڵێت:

١٤- باوەڕبوون بەوەی کە ناوی پێغەمبەر پاسەوانی منداڵان دەکاو دەیان پارێزێت:

هەندێ لە ئافرەتان کەبینی کەسێك سەیری منداڵەکەی دەکا، دەترسێ ئەو کەسە حەسوودی بە منداڵەکەی ببات، لەو کاتەدا دەڵێت: " اسمُ النّبيّ حارسُهُ وصائِنُهُ "، واتە: ناوی پێغەمبەر پاسەوان و پارێزگاریەتی.

وە ئەمەش بیروباوەڕێکی بەتاڵ و ناڕاستە، لەبەر ئەوەی هەرچەندە پێغەمبەر (ﷺ) چاکترینی دروست کراوەکانی خودایە، بەلام لەگەڵ ئەوەشدا بەدەستی نییە بۆ خودی خۆیشی نەسوودو وەنەزەرەر و زیانیش، وە خوای گەورەش بە پێغەمبەرەکەی (ﷺ) دەفەرمووێ:

﴿قُل لَّآ أَمۡلِكُ لِنَفۡسِي نَفۡعٗا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَآءَ ٱللَّهُۚ﴾ (الأعراف: ١٨٨)

واتە: ئەی محمد (ﷺ) بەگرۆهی ئادەمیزاد بڵێ: من نە بۆ خودی خۆم وە نەبۆ جگە لەخۆمیش دەستەلاتی ئەوەم نییە، نەخێرو خۆشی،و وە نەسوودو قازانج بۆ خۆم بهێنم، وە نەزەرەرو زیانیش لە خۆم دووربخەمەوە، مەگەر ئەوە نەبێ کە خوا ویستی لەسەربێتی تووشم بکات.

وە دەفەرموێت خوای گەورە ﴿قُلۡ إِنِّي لَآ أَمۡلِكُ لَكُمۡ ضَرّٗا وَلَا رَشَدٗا﴾ (الجن:٢١)، واتە: ئەی پێغەمبەر(ﷺ) تۆ بەوان بڵێ: من ناتوانم زیانتان لێ دوور بخەمەوە، یاخود سوودو قازانجتان بۆ کێش بکەم، چونکە سوودو قازانج و زەرەرو زیان بەدەستی خوایەو لە ژێر دەستەلاتی ئەو دایە .

چونکە ئەو پێڵاوە ڕووی بەرەو ئاسمان و خوایە نابێت وابێت ئەگینا خوا غەزەبمان لێ دەگرێت.

کەوابوو ئەگەر ئەمە حاڵ و وەزع و توانای پێغەمبەر (ﷺ) بێت، ئیتر چۆن پێغەمبەر (ﷺ)، یاخود ناوی پێغەمبەر (ﷺ) پاسەوانی منداڵان دەکا، یاخود دەیان پارێزێ لەو شتانەی کە ئازاریان دەدا[1].

١٥- باوەڕبوون لە تەختەدا: الاعتقادُ في الخشب

هەندێ لە خەڵکی باوەڕیان وایە کە تەختە بەربەستی حەسوودی دەکات، وە حەسوودی دەگێڕێتەوە، وە هەرکاتێ ترسا لە حەسوودی دەڵێ: "إمْسِكِ الخَشَبَ"، واتە: تەختەکە بگرە[2].

ئەمەش بیروباوەڕێکی بەتاڵ و ناڕاستە، نابێت موسوڵمانی ژێر باوەڕی بەمانە هەبێت، بەڵکو ئەگەر ترسا چاو بکات بەشتێکەوە بڵێ: "ماشاءَ الله، اللّهُمَّ بارك"، واتە: ئەوەی خوا ویستی لەسەر بێت هەر ئەوە دەبێت، خودایە بەرەکەتی بەسەردا برێژە.

وە خوای گەورە دەفەرمووێت ﴿وَلَوْلَآ إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَآءَ ٱللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِٱللَّهِ﴾ (الكهف:٣٩)، واتە: ئەوە بۆچی کاتێک

---

[1] باوەڕبوونی هەڵە لەناوی پێغەمبەردا (ﷺ):

- لای خەڵکی ئێمەدا، ئەگەر دایکێك بۆ کوڕەکەی بپاڕێتەوە، دەڵێت :دەك پێغەمبەر ئاگادارت بێت.

- یان دەڵێت: دەك مەولودی پێغەمبەر لەدەوری سەرت گەڕێت.

[2] ئەمە قسەیەکە خەڵکی میسر دەیڵێن، لەکاتێکدا کە بترسن یەکێك حەسوودی پێ ببرێت، بەو کەسە دەڵێن: کوڕە دەست بگرە بەدارەکەوە، وە مەبەستیان پێی ئەوەیە کە دەست گرتن بەشتێکەوە مرۆڤ بە هێزی دەکات،و بەڵکو ئەو دارە حەسودییەکە بگرێتەوەوتوشی نەبێت.

چوویتە ناو باخە ڕازاوەکەت[1]، وە چاوت بەو گشت بەروبوومە جوانە کەوت، وە لە دیمەنەکانیت ڕوانی، بۆچی سوپاسی خوات نەکرد، یا ئەو کاتەی کە چوویتە ناو باخ و باخاتەکەتەوە بتگوتایە : "ماشاء الله لاقوة الا بالله"، واتە: هەرشتێ خودا ویستی لەسەر بێ هەر ئەوە دەبێت، ئەم نازو نیعمەتە بەخشینی خوایە، ئەمە ئەوەیە کە خوا ویستویەتی بی بەخشێت بە من، وە ئەوەی کە خودا بیەوێت بێگومان هەر ئەوە دێتەدی، وە هیچ هێزو توانایە نییە جگە لەهێزو توانای خودا نەبێ.

وە پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی بەو هاوەڵەی کە چاوی کردبوو بەکەسێکی ترەوە (ألاَّ بَرَّكْتَ)[2]، واتە بۆچی داوای بەرەکەتت بۆ نەکرد لەخوای گەورەو بڵێی: "ماشاءَ اللهُ اللهّم بارِكْ عليهِ"، یاخود بڵێی: "ماشاء الله لاقوة الاّ بالله"[3].

---

[1] ئەمە چیرۆکی دوو برا باس دەکا کە لە سوورەتی (کەهف) دا هاتووە، یەکێکیان باخێکی هەیە، بەڵام سوپاسی خوا لەسەر ئەو باخە ڕازاوەیەی ناکات، بەڵام براکەی تری ئامۆژگاری دەکا کە خوای لە بیر نەچێت لەسەر ئەو نیعمەتانەی پەروەردگار.

[2] حديثٌ صحيح: رواه احمد والنسائي وابن ماجه، وە شێخ ئەلبانی لە (صحيح الجامع)دا بە صەحیحی داناوە بە ژمارە (٢٩٠٨) .

[3] باوەڕبوونە لە دارو تەختەدا:

- لە یەکێك لە شەخصەکانی نزیك سنوری ئێران، خەڵکی دەچن پارچەیەك داری ووشك لەدارەکانی چواردەوری ئەو شەخصە دەهێنن، بە مەبەستی بەکارهێنانی ئەو پارچە دارە ووشکە بۆ دەهێشتنی ددان ئێشە، ئەمجا کە ئەو پارچەدارەیان هێنایەوە بۆ ماڵەوە، هەرکاتێك منداڵێکیان یان یەکێك لە ئەندامانی ئەو ماڵە ددانی ئازاری کرد یەکسەر ڕادەکات ئەو پارچە دارە دەهێنێت،و بە بەردەوامی ئەو دارە دەهێنێت بەڕوومەتیا لەڕێکی ئەو شوێنەی کە ددانەکەی لەژێردایەو ئازار دەکات، ئەمجا هەر منداڵەی داماو ددانەکەی ئازاری کرد خێرا خێرا دارەکە لە ڕوومەتی هەڵ دەسووێت، بەڵکو ددانەکەی ژێر ڕوومەتی ئازارەکەی نەمێنێ، بەڵام دارەکەی "کاکە شێخ" هیچ

١٦- ترسان لەمردوو: الخوفُ مِنَ الاموات

هەندێ لە خەڵکی باوەڕی وایە ئەگەر باسی فلانە کەسێ بکرێ لە پیاوچاکان بە خراپە، ئەوا ئەو پیاوچاکە ئازاری ئەدا لە لاشەیدا، یان لە ماڵیدا، یان لەمناڵیدا.

وە ئەمە بیرو باوەڕێکی بەتاڵو ناڕاستە، لەبەر ئەوەی دەستەڵاتدار لەم بوونەوەرەدا تەنها خوای بەرزو بڵندە.

بەڵێ، نابێت بەهیچ شێوەیەک باسی مردووی موسوڵمانان بکەین ئیللا بە خەیرو چاکە نەبێت، هەروەک چۆن جێگیر بووەو هاتووە لە پێغەمبەرەوە (ﷺ) کە فەرموویەتی: " لاتذكروا اموالكم الا بخير " [1]، واتە: باسی مردووەکانتان مەکەن ئیللا بەخەیر نەبێت.

وە دووبارە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: " لاتسُبوا الامواتَ، فَانَّهم قد افضَوا الى ما قدمُوا "[2]، واتە: قسە مەڵێنو جنێو مەدەن بە مردووەکان، چونکە گەیشتون بەو شوێنەی کە بەکردەوەی خۆیان ئەنجامیان داوە.

وە ترسان یەکێکە لە عیبادەتو پەرستشەکانی دڵ "العبادات القلبية" کە واجبە ڕوواو ڕوو نەکرێو بەکار نەهێنرێ جگە لە بۆ تەنها خودا نەبێت[3]

سوودێك بەددان ئێشەکەی ناگەیەنێت، چونکە پارچە دارێك چی بۆ دەکرێت خۆ دەرمان نییە ئازارەکە نەهێڵێ، بەڵام منداڵەی داماو هەر بەردەوام دەبێت هەتا چاوی سپیس دەبێتو خەوی لێ دەکەوێت، کە دوای یەك دوو سەعاتێك کە خەبەری دەبێتەوە سەیر دەکات ئازارەکەی نەماوە، وا دەزانێ ئەم پارچە دارە ورشکە شیفای داوە، نازانێت کە کاتێك خەوی لێ کەوتووەو ئاگای لەخۆی نەماوە، ئازارەکە لەسەر خۆ کەم بۆتەوەو هەتا ژانی ددانەکەی نەماوە.

[1] حديث حسن: رواه النسائي (٤/٥٢)، وە (حافظي عيراق)يش دەفەرمووێ: إسنادهُ جيدٌ.

[2] حديث صحيح: رواه البخاري (٣/٥٥٢- فتح).

[3] ترسان لەمردوو:

- لای خەڵکی ئێمە ئەگەر قسەیەک بکەی بەرامبەر بە شەخصێك، یەکسەر پێت دەڵێن: قسەی بەرامبەر ئەکەی ئەگین پێت ئەنوێنێ.

- یان دەڵێن: ئەو فلان شەخصە ئەت کات بە قوڕاو شێت و شبرت ئەکات.

- یان دەڵێن: قسە ئەکەی بەرامبەری، چونکە دەمت لار دەکات، یان گۆج و ئیفلیجت ئەکات، یان دەڵێن، فەوتت دەکاو تەفرو توناو ماڵ و حاڵت نفرۆ ئەکات.

بەڵام لای خەڵکی ئێمە وەکو لەو جۆرە مردووانەش ئەترسن، کۆمەڵێك بیروباوەڕی پووچیشیان هەیە لەسەر مردن وەردوو و وە چونە سەر قەبران، وەکو:

١- کاتێك کە مردووەکە دەشۆرن:

- دەبێت تا تەعزییەی ژنان لە ماڵەوە تەواو دەبێت، کە تا سێ ڕۆژە دەبێت تاتە شۆرەکەی کە مردووەکەی لەسەر شۆراوە لەبەردەم دەرگای ئەو ماڵەی کە تەعزییەی ژنانی تیایە لانەبرێت، بـۆ؟ نازانم: لەوە دەچێت بۆ ئەومبێت، دەڵێن: دوای تەواو بوونی تەعزی یەکەی مردووەکە ڕۆحیانەتەکەی دێتەوە بۆ ماڵەی خۆی!! لەوە دەچێ بۆیە ئەو تاتە شۆرە نابەنەوە، تا مردووەکە کە هاتەوە ئەمجارەیان خۆی بچێت لەسەری خۆی بشوات.

- دەڵێن کە مردووت لێ مرد، دەبێت تا سێ ڕۆژ لەو شوێنەی کە مردووەکەی لێ شۆراوە چرایەك دابنرێت، بـۆ؟ چونکە دوای سێ ڕۆژانەی تەعزییەکەی ڕوحەکەی دێتەوەو سەیری ماڵەکەی خۆی دەکات، با ماڵەکەی ڕووناك بێت(ئەی بۆ ناو قەبرەکەی چی دادەنێن!!) .

٢- دوای بەخاك سپاردنی مردوو:

- دەبێت نەریت وایە کە مردوو بەخاك سپێدرا، ئەوانەی کە چوون بۆ سپاردنی بێنەوە بۆ بەردەم ماڵی مردووەکەو گەردنی ئازاد بکەن و فاتحەی بۆ بخێرن.

- ئەمجا تەعزی یەی بۆ دادەنرێت ،دوو ڕۆژ بۆ پیاوان لە مزگەوت و سێ ڕۆژیش بۆ ژنان لە ماڵەوە، بۆ هەردوولاش دەبێت یەکی کەسێك بە پارە بگرن قورئانیان بۆ بخوێنێت، بەتایبەتی دەبێت بۆ ژنان ئافرەتێك بە پارە بگرن شیعرو هۆنراوەیان بۆ بڵێت و مردنیان بیربخاتەوە، چونکە دەڵێت: بەخوا شتێکی چاکە باغەیبەت نەکەین.

- ئەمجا سێ ڕۆژانە چوون بۆ سەرقەبران، یان سێ شەممان دوانیوەڕۆیان، یا هەموو جومعەیەك چوون بۆ سەر قەبران، وە دوایی کەسێکی بۆ دەگرن هەموو جومعەیەك و سێ شەممەیەك قورئان بەسەر قەبری مردووەکەیاندا بخوێنێت.
- پاشان چلە کردن بۆ مردوو، سالأنە، نۆ جەژنە، یان خەتمی (لا اله الا الله) ی بۆ دەکەن لەسەر قەبرەکەی، یان دوای سێ ڕۆژەی تەعزێ هەندێك لە خەڵك حەڵوا دەبەخشێتەوە، یان بۆ پیاوان لە ماڵی مردووەکە دوای تەواو بوونی تەعزیەکەی ساردی وپاقلاوەو مۆزو قۆخ و ئەمانە دادەنرێت بۆ خەڵکی، یان لای هەندێك خەڵك تا ٤٠ ڕۆژ دوای مردنی ئەو مردووە هەموو ژەمێ چەند خواردنی خواردووە دەیبەن بۆ ماڵی فەقیرێك، دەڵێن:بـــا ئەو کەسە فەقیرە لە جیاتی مردووەکەمان بی خوات.
- پاشان سەیری پڕو پووچی تر بکە:
- بنێشت بەشەو بجوی، ئەوا گۆشتی مردوو دەخۆی.
- گڵی سەرقەبران مەهێنە بۆ ماڵەکەت، چونکە فەقیر دەبیت.
- مەنجەڵی ڕەش بەشەودا مەبەرەوە بۆ ماڵی خاوەنەکەی، چونکە خراپە مردوویان لێ دەمرێت.
- ئەگەر کەسێك لە تەعزێیەکەوە هەستا خراپە بچێت بۆ ماڵان، چونکە خراپە ئەو ماڵە مردوویان لێ دەمرێت، ئەگەریش چوو دەبێت نەچێتە ژوورەوە هەر لەدەرەوە بوەستێ و قسە لەگەڵ ئەندامانی ئەو ماڵەدا بکات.
- نابێت ژنی زەیستان سەیری مردوو بکات، چونکە دوایی منداڵەکەی بەناڕەحەت لێ دەبێتەوە.
- کە چووی بۆ سەر قەبری مردوو، دەبێت لای خوارەوەی بوەستی، بامردووەکە چاوی لێت بێت.
- کە لە سێ ڕۆژانە چوویتە سەر قەبری مردوو، خێرا فاتیحە دامەدە، چونکە ئەو مردووە چاوی لێت نابێت، وە بەفاتیحەکەوا مەشغوڵ دەبێت.
- هەرکەسێ مردووی لێ مرد، گڵی سەر قەبرەکەی بکە بەسەر کەسوکاریی دا با مەیلییان بۆ ئەو مردوومیان نەمێنێ.
- قەبر تازە بکەیتەوە مردووت لێ دەمرێت.

١٧- باوەڕبوون لەوەدا کە چەرم (الجلد) ڕزق و ڕۆزی دەهێنێ:

هەندێ لە گەنجان بازنەیەک لە چەرم دەکەنە دەستیان، وە واگومان دەبەن کە ئەمە بەخت و شانسی باشیان بۆ دەهێنێ،وە ناویان لێ ناوە: "حظاظة"، واتە: بەختەوانە.

وە ئەمەش دووبارە بیرو باوەڕێکی گەندەڵە، کە پێویستە موسوڵمانان خۆیانی لێ پاک بکەنەوە، وە ئەم شتەش یەکێکە لە نوشتە، بە بەڵگەی ئەو فەرموودەیەی پێغەمبەر (ﷺ) کە فەرموویەتی : " مَنْ تَعَلَّقَ تَمِيمَةً فَلا أَتَمَّ اللهُ لَهُ، وَمَن تَعَلَّقَ وَدَعَةً[1] فَلا وَدَّعَ اللهُ لَه "[2]، واتە: هەرکەسێ نوشتەیەک بەخۆیەوە هەڵ بواسێت، دەک خوای بۆی تەواو نەکات ئەو

- کەچوویتە سەر قەبری مردوو بە بەردێك بدە لە کێلی قەبرەکەی، با بزانێت کە هاتوویت و سەیرت بکات.

- یاخود ئەگەر سەیری قەبرت کرد بەچۆڵی، ئەوا دەبێت گۆشتی شتێك لەخۆت حەرام بکەی، هەندێك ژن یەکسەر دەڵێت لەو کاتەدا: ئەوا گۆشتی چۆلەکەم لەخۆم حەرام کرد، ئیتر دەبێت ئەو کەسە تا دەمرێت ئەو گۆشتە نەخوات.

- کە مردوو برا بۆ سەر قەبران ئاوی بەدوادا بکە، بۆ ئەوەی لەدوای خۆی ڕووناکی بەجێ بهێڵێت.

- یان دەڵێن: ئەگەر مردوو هاتە خەوت ئەوا داوای خێرت لێ دەکات، یاخود ئەگەر مردوو پارچەیەك جلی بردی، یان خۆت لەگەڵیدا ڕۆشتی ئەوا خۆت دەمری.

- یاخود دەڵێن:ئەگەر قەبر هەڵ کەندرا،نابێت شەوی بەسەردا بێت،چونکە خراپە!!.

[1] ودعة : بریتییە لەو سەدەفانەی کە لەناو دەریادا هەیە: وەپێیان دەوترێت: "گوێچکە ماسی" وە ڕەنگیان سپی یە، وە لەناویاندا مرواری بەنرخی تیادایە، کە ئەم گوێچکە ماسیانە وەختی خۆی بە ملی منداڵیاندا هەڵیانواسیوە ، بۆ ئەوەی حەسوودی و چاویان پیا هەڵ نەهێنرێت.

[2] حديث صحيح :رواه احمد (١٤٥/٤) والحاكم (٢١٦/٤) و صححه ووافقه الذهبي.

مەبەستەی کە ئەو کەسە دەیەوێت لەو نووشتە هەڵواسینەدا بۆی بێتە جێ، وە هەرکەسێ گوێچکە ماسییەك بەخۆیدا هەڵ بواسێت، دەك خوا ئەو کەسە نەپارێزێت و، وەسووك و ئاسانی نەکات لەسەری ئەو شتەی کە لێی دەترسێت.[1]

١٨- بەڕاست زانینی جادووگەرو فاڵچیەکان: تصدیقُ الکَهَنَةِ والعرّافینَ

لەناو خەڵکیدا کەسانێکی وا هەیە دەچێت بۆ لای جادووگەرو فاڵچیەکان، هەتاوەکو سیحرێکی بۆ هەڵبوەشێننەوە، یاخود هەتاوەکو ئەو ساحیرانە خێری بۆ بهێنن بە بۆچوونی ئەو، وە ئەو داماوە نازانێ بە ڕۆیشتنی بۆ لای ئەو جادووگەرانە لەدەستی چووە لە تەرازووی چاکەکانیدا "٢٠٠" نوێژ کە کردوویەتی ،ئەویش بە بەڵگەی ئەو

---

[1] باوەڕبوونی پڕو پووچ لە زۆربوون و بەرەکەت بوونی ڕزق و ڕۆزی دا:

- خەوبینین بە پیسایی مرۆڤەوە ڕزق و ڕۆزییە.

- ئەگەر ئاگر بەر بوو لەماڵت، دەڵێن: ئەشەمەی باشە، دەوڵەمەند دەبی و ڕزق و ڕۆزیت زۆر دەبێت.

- مێلوورە پیات هەڵگەڕێت ڕزقت بۆ دێت.

بۆ کەم بوونەوەی بەرەکەت و ڕزق و ڕۆزیش ، وەکو:

- ئەگەر گونك بڕ زیادەی گونکی هەویر بخاتەوە ناو تەشتی هەویرەکەی، ئەوا ئەو هەویرە بێ بەرکەت دەبێت.

- لەسەر نان کردن و هەویر شێلان قاچ ڕاکێشی، ئەوا بەرەکەتی نامێنێ.

- زەخیرەی ماڵ ئەگەر لەسەرەوە دەری بهێنی کەم دەکات، دەبێ ئەو شتەی کە زەخیرەکەی تیایە کونێکی لە خوارەوە تێ بکەیت و وە لەوێوە دەری بهێنی.

- یاخود بۆ زۆربوونی بەرەکەت، ئەگەر دراوسێکەت خواردنی بۆ هێنای، ئەوا دوایی قاپەکان بەخاڵی مەنێرەوە، بەڵکو خواردنێکی بۆ تێبکەرەوە بۆ ئەوەی ئەو ماڵە بێ بەرەکەتی و ووشکی ڕوویان تێ نەکات.

فەرموودەیەی کە ئیمامی "موسلیم" لە صەحیحەکەیدا هێناویەتی لە هەندێ لە دایکانی بڕوادارانەوە کە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: " مَن أَتى عرّافاً فسألَهُ عن شيءٍ، لم تُقبَلْ له صلاةٌ أربعينَ ليلةً "[1].

واتە: هەرکەسێك بچێ بۆ لای "جادووگەرێك"،و پرسیاری لێ بکات لەبارەی شتێکەوە هەتا ئەو جادووگەرە بۆی ئەنجام بدات، ئەوا ئەو کەسە لەو کاتەوە کە چووە بۆ لای ئەو جادووگەرە تا "٤٠" شەو بەڕۆژەکەیشیەوە هیچ نوێژێکی لێ وەرناگیرێ.

وە لەنێو خەڵکیدا کەسانێکی وا هەیە دەچێت بۆ لای فاڵچییەك هەتاوەکو فاڵێکی بۆ بگرێتەوە، لەبارەی زانینی پاشە ڕۆژییەوە کەچی بەسەردا دێت، وە فاڵچییەکەش پێی دەڵێت: ئابەو شێوە ژن دەهێنی، وە ئەوەندە منداڵتان دەبێ، و وەێنەی ئەمانە.

وەئەمەش کوفرو بێ باوەڕی کردنە بەرامبەر بەخوا، لەبەرئەوەی شتە غەیبی و پەنهاندییەکان "الغیب" هیچ کەسێك نایزانێ جگە لە (الله) نەبێ.

ئەمەش بەبەڵگەی ئەو فەرموودەی کە ئیمامی "ئەحمەد و حاکیم" گێڕاویانەتەوە، وە شێخ ئەلبانیش لە (صحیح الجامع) دا بە صەحیحی داناوە لە (ابی هریرە)وە کە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: (مَنْ أتى عَرْافاً أو كاهناً، فصدقهُ بما يقولُ فقد كفرَ بما انزلَ على محمدٍ (ﷺ)[2]).

واتە: هەر کەسێك بچێت بۆ لای جادووگەرێك، یاخود فاڵچییەك، وە باوەڕبکات بەو قسانەی کە ئەو جادووگەرە دەیان ڵێت، ئەوا ئەو کەسە کافر بووە بەو قورئانەی کە بۆ محمد (ﷺ) هاتووە[3].

---

[1] حديثٌ صحيح: رواه مسلم واحمد، وە لە(صحيح الجامع) دا بە ژمارە (٥٩٤٠) هاتووە.

[2] حديثٌ صحيح: رواه احمد والحاكم. وە لە (صحيح الجامع)دا بەژمارە (٥٩٣٩).

[3] هەندێك لە جۆرەکانی سیحرو چوون بۆ لای ساحیر لای خەڵکی:

١٩- بـاوەڕبـوون لــە بـەردا: الاعـتـقـادُ في الحجـارة

بەڕاسـتی لـەناو ئافرەتانـدا کەسـانێکی وا هەیـە، ئەگـەر منـاڵ بـوونی دواکەوت پەنا ئابات بۆلای خودا تا لێی بپاڕێتەوە،ووەلێی هەڵ کورێت، بەڵکو پەنا ئەبات بۆ کۆمەڵێ بەرد کە بەیەکەوە بەستراون، و وەناویـان لێ ناوە:(فرعُ الكبسة)[1]،واتە: ئەم مناڵ نەبوونەش فەرعێکە و بەشێکە لە

– هەنـدێك لـە خـەڵكی بـە مەبەسـتی زانینـی پاشـەڕۆژی ئەچێت بـۆ لای خـەڵكانی جادووگـەر، ئـەویش فاڵ و جادووییـەكیان بـۆ ئەگرێتـەوە لـەڕێی قاوەوە، كـە پێـی ئەوترێت: قاوە گرتنەوە.

– یـاخود هەنـدێك كـەس كـە ئەچـن بۆلای فاڵچی، ئـەو فاڵـچیە سـەیری نـاو لـەپی دەستی ئەو كەسە ئەكات، ئەمجا بەگوێرەی ئەو خەتانەی كە لەدەستی ئەو كەسـەدا هەیە، جادووگەرەكە ڕووداني ڕووداوەكاني پاشەڕۆژی ئەو كەسە بەدرۆ بۆی باس ئەكات، بۆ نمونە: ئەڵێت تۆ دوو خەتی درێژو گەورە لەدەستدا هەیە واتای ئەوەیە كـە تـۆ دوو شـوو ئەكـەی، یـا دووجـار تـەڵاق ئەدرێـی، یـان دووجـار ژن ئەهێنـی ئەگەرئەوكەسە پیاوبوو.

– یاخود جۆرێكی تر لە سیحر هەیە لەناو خەڵكیدا كە كەم لە خەڵكی ئەزانێ ئەو شتە سیحرە، ئەویش ئەوەیە كە پێی ئەوترێت: لـەرز بڕین، كە بریتییـە لـەوەی كە كەسێك كە تووشی لەرزوتا ئەبێت، ئەچێت بۆ لای ئەو كەسانەی كە ئەو لـەرزە بۆ خەڵكی ئەكەن تالـەرزێكی بۆ ببڕێت، كە پێك هـاتووە لـە تاڵێك ئەزوو كەكۆمـەڵێك گرێی لێ ئەدرێ، وەلەگەڵ لێدانی هەرگرێیەكدا ئەو كەسە چەند قسەیەك ئەڵێت بە سـەر ئەزوووەكـەدا كـە بەحـساب دوعـا ئەكـات، دوای ئـەوە ئـەو ئەزووە ئەدات بـەو كەسەكەی كە لەرزی لێ هاتووە ئەویش ئەیكاتە دەستی وەكو بازنە، پاشان كابرای لەرزبڕ داوای شتێك لەو كەسە ئەكات، ئیتر پارەبێت یان كڵۆیەك شەكر بێت وە ئەیخوات، وە ئەڵێت: بۆ ئەوەی لەرزەكە نەیەت بۆ خۆم.

– یـاخود زۆربـەی ژنـان، كاتێك كـە منداڵەكـەی ڕەنگـی زەرد بـوو یـان تووشـی سك چوون بـوو، یەكـسەر ئـەڵێت :منداڵەكـەم بـە بـۆن كـەوتووە!! ئـیتر نـای بـات بـۆ

کەپسبوون و پەستاوبوون و گیران ، وە ئەو کۆمەڵە بەردە بەناو دەشۆرن و پاشان بەو ئاوە ئافرەتەکە خۆی پێ دەشوات، بەگومانی ئەوەی ئەم کارە بەستن و گرێدانی لەمناڵ نەبوون هەڵدەوەشێنێتەوە و وە منداڵ نەبوونەکەشی بەر دەبێت .

وە ئایا نازانێت کە خوای گەورە تەنها خۆی ﴿يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنَاثاً وَيَهَبُ لِمَن يَشَاءُ الذُّكُورَ، أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَإِنَاثًا وَيَجْعَلُ مَنْ يَشَاءُ عَقِيمًا﴾ (الشورى ٤٩-٥٠).

واتە: پەروەردگار هەرچییەکی ویست لەسەر بێت دروستی دەکا و دەیهێنێتە بوون، تەنها کچ بەو کەسە دەبەخشێت کەخۆی بیەوێت، وە بەو کەسەی

نەخۆشخانە، بەڵکو دەیبات بۆ لای ژنە گاورەکەن یان ژنە قەرەجەکە، یان حەلاوە مەرگەیی، بەڵکو ئەمان سکچوونی منداڵەکەی شیفا بدەن، ئەوانیش دەرمانی جۆراو جۆری بۆ دەگرنەوەو وە نوشتەو سیحری بۆ تێکەڵ دەکەن، ودەڵێن بەدایکی منداڵەکە کە: ئەم دەرمانانەی بۆ ببەرەوە ڕۆژی ئەوەندەجار بیدەرێ، ئیتر چاك دەبێت، پاشان پارەیەکی زۆری لێ دەستێنن ، بەڵام دایە "قل قل" نازانێ بەملی شکاوی "ژنەکەرە" کە سیحری لە منالەکەی کردووە، وە هەتا ئەو منالە لەژیاندا بێت ئەو سیحرەی هەر لەگەڵدا دەبێت مەگەرخوا ڕزگاری بکات.

- یاخود کە ئەو جادووگەرانە سیحر یان بۆ هەر کەسێك کرد شوێنی شاردنەوەی سیحرەکەش بەو کەسە دەڵێن، بۆ نموونە: دەڵێت: با باش کاریات تێ بکات بچۆ ئەم نووشتە لە پشتی قەبری منالی نەبالغ بوەرە بیشارەوە، یاخود هەموو ئێوارەیەك پاشماوەی خواردنی سەر سفرەکەتان ڕۆبکەنە بەردەم دەرگای ئەو ماڵەی کە سیحرەکەی لێ دەکەیت.

- یاخود ئەگەر ویستت بزانێ کە سیحرت لێ کراوە ئەوا ئەگەر پشیلە بەماڵت ڤێربیێت، ئەوا نووشتەت لێکراوە.

کەخۆی بیەوێت تەنها کوڕی پێ دەبەخشێت، یان بۆ هەندێکیش کوڕیش و کچیشیان پێ دەبەخشێت، وە بۆ هەر کەسێکیش کە خۆی بیەوێت لەپیاوو ئافرەت نەزۆك و بێ وەچەیان دەکات.

بڕوانە ئەو پێغەمبەرەی خودا (زەکەریا) -سەلامی خوای لێ بێت- بەوەجاخ کوێری مابووە منداڵی نەبوو، هەتا سەری سپی بوو، وە ئێسقانەکانی لاشەیشی بێ هێزو بەرەو پوکاندن دەچوو، وە پشتیشی چەمیبۆوە، وە لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا بێ هیوا نەبوو لە ڕەحمەت و بەزەیی پەروەردگارەکەی، وە بە بەردەوامی دەپاڕایەوە و هەڵ دەکوڕا لێی هەتا خودا منداڵێکی پێ ببەخشێت، تا ببێتە جێنشین و میراتگری پێغەمبەرایەتیەکەی لەدوای خۆی، وە هەتاوەکو پێغەمبەرایەتی نەپچڕێت لەوەچەکانی باوانی کە "یەعقوبی کوڕی ئیسحاقی کوڕی ئیبراهیم"ە - سەلامی خوایان لێبێت-.

لەئەنجامدا خوای گەورە ڕەحمی پێکردو، وەڵامی پاڕانەوەکانی دایەوەو وە (یحیی)ی پێ بەخشی. وەکردیشی بە پێغەمبەر بۆ ئەوەی کە جێنشینی باوکی بێت لەدوای مردنی. خوای گەورە لەبارەی پێغەمبەر "زەکەریا"وە دەفەرمووێت : ﴿ذِكْرُ رَحْمَةِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّا﴾، واتە: ئەمە باسی ڕەحمەت و بەزەیی پەروەردگارەکەتە، دەربارەی بەندەی خولناسی خۆی، کە زەکەریایە.

﴿إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ نِدَاءً خَفِيًّا﴾، واتە: کاتێك کە بەنهێنی و پەنامەکی لەپەروەردگاری خۆی دەپاڕایەوە، کە بەڵکو خوای پەروەردگار منداڵێکی پێ ببەخشێت.

﴿قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا﴾ ، واتە: لەخودا پاڕایەوەو وە وتی: ئەی پەروەردگارم! بەڕاستی

من ئێسقانەکانی لاشەم بێ هێزبوون، و بەرەو پوکێن دەچن، وە خۆیشم هێـزم تێدانـەماوە، وەپـیرو کەنەفـەت بـووم، وە مووەکـانی سـەرم بەتـەواوەتی سپییەتی دایگرتـووە و سپی بـووە، لێـت دەپاڕێمـەوە کـە منداڵێکم پێ ببەخشی، من هیچ کاتێك لە ئاکامی پاڕانەوە و دوعاکانم دا بۆلای تۆ نائومێدو بێ هیوا نەبووم.

﴿وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا﴾ ، واتە: وە بەڕاستی من لەوە دەترسم کە خزمە نزیکەکانم لـەدوای مردنـی مـن یـاخی بـبن و ڕوو بکەنـە خراپـەو، وە کاروبـاری ئـەم ئایینـە بەباشی ئەنجام نەدەن، وە پاش مردنم واز لەبانگەوازی کردن بۆ ئایین و خـودا پەرستی بهێـنن، سـەرباری هـەموو ئەمانـەش بۆ خـۆم پـیر بـووم و پەکم کـەوتووە، وە خێزانەکەشم نەزۆکەو منـداڵی نـابێ، خودایە! کـەس نییە لەدوای خۆم ببێ بەجێنشینم، خودایە! لەلایەن خۆتەوە بەبەزەیی و ڕەحمەتی خۆت لەپشتی خۆم منداڵێکم پێ ببەخشە.

﴿يَرِثُنِي وَيَرِثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا﴾، واتە: هەتا ئـەو منداڵـە ببـێ بـەمیراتگری پێغەمبەرایـەتی لـەمن و وە لەنـەوەی یـەعقوب، پەروەردگار! داوات لێ دەکەم منداڵێکی وام پێ ببەخشی، کە ڕاستگۆ و خواناس و ساڵیح بێ، وە تۆ لە کردەوەکانی ڕازی بیت.

لەپاداشتی ئەوەی کە بەتەنها ڕووی کردە خـوا وە بەتەنهاش داوای لە خـوداکرد، خـوای گـەورەش دەسـت بەجێ وەڵامـی پاڕانەوەکەی دایـەوە بەوەی ﴿يَا زَكَرِيَّا إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَى لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا﴾، واتە: خودا نیگای بۆ ناردو پێی فەرموو: ئەی زەکەریا! ئێمە مـوژدەت

دەدەیتێ بە کوڕێك، کە ناوی "یەحیا"یە، کە پێشتر ئەو ناوەمان لەهیچ کەسێك نەناوە.

پێغەمبەر "زەکەریا"ش بەم مژدە سەری سوڕما، کە خۆی دەبینی لەسەر ئەم حاڵەیە ووە کە کەسێکی بەساڵاچووە، وەخێزانەکەشی ئافرەتێکی نەزۆکە ووە منداڵی ئیتر نابێت، ئەمجا پێغەمبەر زەکەریا فەرمووی: ﴿رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا﴾، واتە: زەکەریا لەخۆشیدا فەرمووی: ئەی پەروەردگارم! چۆن من منداڵم دەبێت،خێزانەکەم لەتەمەنی گەنجیشیدا هەر نەزۆك بووە، وە ئێستاش کە بۆتە پیرەژن چۆن منداڵی دەبێ؟ وە خۆیشم ئەوەندە بەتەمەنم پەکم کەوتووە و ووشك بوومەتەوە.

بەڵام خوای گەورە پێی فەرموو: ﴿قَالَ كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْئًا﴾ (مريم: ٢-٩)، واتە: ئەو ملائیکەتەی کە نیگاکەی بۆ دەهێنا پێی فەرموو: هەر بەو شێوای کە موژدەت پێ دراوە خوا بۆت دێنێتە جێ، پەروەردگارت دەفەرموێت: ئەنجامدانی ئەم کارە زۆر ئاسانە بەلای پەروەردگارەوە، وە بێگومان من (پەروەردگار) پێشتر تۆم لە نەبوونەوە هێناوەتە بوون، وە من تۆم دروست کردووە بەبێ ئەوەی هیچ بوونێکت هەبووبێت.

٢٠- باوەڕبوون لە وێلاشی[1] مەڕو ماڵاتدا: الاعتقادُ في المَشيمَةِ

هەندێ لەجووتیارەکان ئەگەریەکێك لەئاژەڵەکانیان بەچکەیەکی بوو، دەچێت پارچەیەك لەوێلاشی ئەو ئاژەڵە دەبڕێت و، وە لەگەڵ چەند کلۆیەك خوێدا هەردوکیان بەیەکەوە دەبەستێت، پاشان دەیانخاتە ناو تورەکەیەك، یاخود پریاسکەیەکی قوماشەوە، وە هەڵی دەواسێت بەملی ئاژەڵەکەیدا، بەباوەڕی ئەوەی کە ئەم شتە شیری ئاژەڵەکەی زۆر دەکات ﴿ساءَ ما يعملونَ﴾ (المائدة: ٦٦)، واتە: بەڕاستی ئەمە خراپترین کارە کەئێوە ئەنجامی دەدەن.

٢١- باوەڕبوون لە ئێسقاندا: الاعتقادُ في العظام

هەندێ لەجووتیاران – خوا هیدایەتیان بدات- کاتێ کە سەوزەی باخەکەی یاخود تەماتەکەی یاخود باینجانەکەی، بەرهەمەکەی لاواز دەبێت، یاخود تامەکەی تاڵ دەبێت، دەڕوات ئێسقانی کەر یاخود سەگ... –خوا ڕێزدارتان بکا- دەهێنێ و ئاگریان پێوە دەنێت ووە دەیان سووتێنێ، پاشان خۆڵەمێشی ئەو ئێسقانانەی کە سووتاوە دروکەڵی لێ هەڵدەستێ و دەیبات بەناو هەموو باخەکەیدا دەیگێڕێت، هەتاوەکو ئەو دووکەڵە بچێت بەسەر بەروبوومی باخەکەیدا، بەباوەڕی ئەوەی ئا ئەم کارە بەرهەم و بەروبوومی باخەکەی بەهێز و چاك دەکات، لەدوای ئەوەی کە لاوازبوو بوو بەرهەمەکەی، وە تامەکەیشی دەگۆڕێت بۆ خۆش

---

[1] وێلاش: بریتییە لەو توورەکەیەی کە کاتێ بەچکەی ئاژەڵە کە لەدایك دەبێت لەناو ئەو توورەکەدایە و دێتە دەرەوە، پاشان کە بەچکەکەیان دەرهێنا تیایدا، توورەکەکە فڕێ دەدەن.

و بەتام وبەچێژ لەدوای ئەوەی کەوا تامەکەی تاڵ وبێ تام بوو بوو[1] ﴿ساءَ ما يحكون﴾ (الانعام: ١٣٦)، واتە: بەڕاستی ئەمە خراپترین حوکمدانە کە ئێوە بەو شێوە ئەنجامی دەدەن[2].

٢٢- باوەڕبوون لە مۆم دا: الاعتقادُ في الشُمُوع

هەندێ لەخەڵکی ئەگەر منداڵێکیان بوو، یاخود ئەگەر ویستیان ناوێکی بۆ هەڵبژێرن، دەچن کۆمەڵێك مۆم دەهێنن، وە بۆ هەر مۆمێك ناوێکی لێ دەنێن، پاشان هەموویان دادەگیرسێنن، وە کام مۆم لەو مۆمانە زوو کوژایەوە لەو ناوە ڕەش بین دەبن کە ناویان ناوە لەومۆمە، لەبەرئەوەی زوو مۆمەکە کوژایەوە کەوابوو تەمەنی مۆمەکە کورت بوو، وە ئەگەر ناوی ئەم مۆمە زوو کوژاوەیە بنێن لەمنداڵەکەیان، ئەوا تەمەنی منداڵەکەشیان وەکو تەمەنی ئەو مۆمە کورت دەبێت بەبۆچوونی ئەوان.

وە لەدوایدا بۆچوون و بڕیاریان دەچێتە سەر ناوی ئەو مۆمەی کە لەدوای هەموو مۆمەکانەوە دەکوژێتەوە، وە ئەو مۆمەی کە درەنگ

---

[1] خوای گەورە بلێی لەم جۆرە سەوزەو میوە لەمیسرەوە نەهاتبێ بۆ کوردستان.

[2] باوەڕبوونی پووچ لەئیسقاندا:-

لەهەندێك شوێنی کوردستاندا، خەڵکی چوون بۆ ڕاوی پەپوسلێمانکە، کە ڕاویان کردووە، ئەمجا سەریان بڕیوە و وە خستویانەتە ناو ئاوێکی گەرمەوە، تا گۆشتەکەی لە ئێسقانەکەی جیا بۆتەوە، دوای ئەوە وەستاون بەلای ئەو مەنجەڵەی کە گۆشتی پەپومکەی تیادایە، تا یەك ئێسقان لە ئێسقانەکانی سەر ئاو بکەوێت، کە یەك ئێسقانی سەر ئاوەکە کەوتووە، ئەو ئێسقانەیان لەئاوەکە دەرهێناوە و لەپەڕۆیەکیان پێچاوەو هەڵیان گرتووە، بەباوەڕی ئەوەی کە ئەم ئێسقانە پیرۆزە و وە ڕزق و ڕۆزیان زیاد دەکات، یان نیازو مەبەستی ژن و مێردایەتی حاصل دەبێت و دێتەجێ بەهۆی ئەم ئێسقانەوە.

کوژایەوە کەوابوو تەمەنی مۆمەکە درێژ بوو، وە تەمەنی منداڵەکەشیان درێژ دەبێ، ئەگەر بەناوی ئەو مۆمە تەمەن درێژەوە ناویان لێ نا ،

باشە ئایا مۆم علیمی غەیب دەزانێ ؟! .

وە ئایا شتی بێ ڕۆح و بێ گیان تەمەنی وەچەکانی باوکە ئادەم دەزانێ؟ .

٢٢- باوەڕبوون لەوەدا کە شەیتان هەندێ بەرووبووم و ڕووەك دەڕوێنێ:

لەنێو جووتیارەکاندا کەسانێکی وا هەیە بەهەندێ لە بەرووبووم و ڕووەك کە ڕووا بێت، وە بەبێ ئەوەی جووتیارەکەش دەستی هەبێت لەڕواندنیدا بەو ڕووەکە دەڵێ: (شیطانیٌّ)، واتە: ئەم ڕووەکە شەیتان کردە، وە ئەمەش هەڵە و پەڵەیە، لەبەرئەوەی شەیتان هیچ بەروبووم و ڕووەکێك ناڕوێنێ، وە دەبێ بەو ڕووەکە بڵێی: (ربّانیٌّ) واتە: خوا کردە.

خوای گەورە و میهرەبانیش دەفەرمووێ: ﴿أَفَرَأَيْتُم مَّا تَحْرُثُونَ﴾، واتە: ئایا نابینن: ئەو شتانەی کە ئێوە دەیچێنن.

﴿أَأَنتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ﴾، واتە: ئەرێ ئێوە ئەو تۆو بەروبووم و ڕووەکانە دەڕوێنن، یان ئێمە دەیان ڕوێنین.

﴿لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ﴾، واتە: خۆ ئەگەر بمانەوێت ئەوەی کە ئێوە دەیچێنن و دەیڕوێنن ووشکمان دەکردو دەمان کردەوە بەپووش و پەلاش، وە هیچ سوودێکتان لێ نەدەبینی.

﴿إِنَّا لَمُغْرَمُونَ﴾،واتە: ئەو کاتە ئێوە سەرسام دەبوون و دەکەوتنە قسەو باس لەناو خۆتاندا، کە بۆچی وای لێهات و وەبۆچی وای بەسەر هات،

وە دەتان ووت: بەڕاستی ڕەنجەڕۆ و مایە پووچ بووین﴿بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ﴾ (الواقعة:٦٣- ٦٧)

واتە: بەڵکو دەتان ووت: بەڕاستی ئێمە بەتیاچوونی بەرووبووم کشتوکاڵەکەمان خۆشمان تیادەچین و دەفەوتێین.

٢٤- باوەڕبوون لە خوێن دا: الاعتقادُ في الدَّماءِ

لەناو خەڵکیدا کەسانێکی وا هەیە ئەگەر ئاژەڵێکی سەربڕی دەستی نوقم دەکا لەخوێنی ئەو ئاژەڵەدا، وە بەدەستە خوێناوییەکانی دیواری خانووەکەی پێ خوێناوی دەکات[1]، بەباوەڕی ئەوەی ئا ئەم کارە بەرەکەت بۆ ماڵەکەی دەهێنێ!!.

وە بێ گومان هەموو شتێکیش ئا لەم شێوازانە یەکێکە لە دواکەوتووی و سەرپووچی سەردەمی جاهلیەتی یەکەمی پێش هاتنی ئایینی پیرۆزی ئیسلام، وە ئەم کارە پووچە ئەو بیدعەیەم بیردەخاتەوە کە میصری یەکۆنەکان دایان هێنابوو، ئەویش ئەوەبوو عادات و نەریتیان وابوو هەموو ساڵێك کچۆڵەیەکیان فڕێ دەدایە ناو ئاوی ڕووباری نیلەوە، ئەویش لەبەر وەفاو دڵسۆزی خەڵکی میصربوو بۆ ڕووباری نیل کە چەندە لەو ئاوەی پێشکەش بەخەڵکی میصر دەکات، کە بەهۆی ئەو ئاوەیەوە ژیانیان و گوزەرانیان بەڕێوە دەچوو، وە ئەو ڕۆژەی کە ئەم کارەیان تیادا ئەنجام دەدا ناویان لێ نابوو (عیدُ وفاء النیل)، واتە: جەژنی بەوەفاو بەئەمەك بوون بۆ ڕووباری نیل.

بەڵام کاتێ موسوڵمانان لە ساڵی ٢٠ی هیجریدا وڵاتی میصریان ئازادکرد، ئایینی پیرۆزی ئیسلام ئەم بیدعەیەی پووچەڵ کردەوە،

---

[1] بە شێوەی چەموڵە دەست ئەو خوێنی ئاژەڵە دەدەن لە دیواری ماڵەکەیان.

پاشان خەڵکەکەی هاتن بۆ لای والیی میصر کە (عەمری کوڕی عاص) بوو، کاتێك کە پێیان نایە ئەو مانگەی کە ئەم کارەیان تیادا ئەنجام ئەدا، کە ناوی مانگی بۆنة بوو (شَهرُ بؤنة)، وە بەعەمری کوڕی عاص یان ووت: ئەی پێشەوا!! بۆ ئەم ڕووباری نیلەی ئێمە ساڵێك هەیە ئاوەکەی کەم دەکاو لەبەری ناڕوات جگە بەو کارە نەبێ ئاوەکەی زیاد ناکاتەوە، عەمریش فەرمووی: ئەو کارە چییە؟!! .

وتیان: کاتێك دوانزە مانگی ساڵ تێ ئەپەڕێت و دەگەینەوە بەم مانگی (بؤنة)ی کە ئێستا وەهاین تیایدا، دەچین کچۆڵەیەکی نۆبەرە لەدایك و باوکی وەرئەگرین، و وە دایك و باوکی ڕازی ئەکەین، وە ئەو کچە دەڕازێنینەوە بەجوانترین و چاکترین خشڵ و پۆشاکێك کە هەیبێت و ئەست بکەوێت لامان، پاشان فڕێی ئەدەینە ناو ئا ئەم ڕووباری نیلەوە.

عەمریش فەرمووی: ئا ئەمە کارێکە کە نابێ بکرێت لەئیسلامدا!، چونکە ئیسلام ڕوخێنەری ئەوکارە خراپانەیە کە لەپێش هاتینیدا هەبوون.

پاشان تا ماوەی سێ مانگ وەستان مانگی (بؤنە و ئەبیب و مەسرا) ڕووباری نیل نە کەم ئاوی لەبەر ئەڕۆیی، وە ئەزۆر، هەتاوەکو خەڵکی کەوتنە ئەو دڵییەوە کەوا چۆڵی بکەن ووە ماڵ و حاڵیان بەجێبهێڵن، ئەمجا عەمر ناچار بوو نووسراوێك بۆ خەلیفە "عومەری کوڕی خەتاب" بنووسێ لەم بارەیەوە.

وە ئیمامی عومەریش نووسراوێکی نووسییەوە بۆ عەمر ووە بۆی نارد، کە تیادا نووسی بووی: بەڕاستی تۆ تۆش بووی بەشتێکەوە کەوا پیاڵەو کردووە و نەتهێشتووە ئەو کارە بکەن، وە من پارچە

نووسـراوێکم بـۆ نـاردووی کـە لـەناو ئـەم نووسـراوەمدایە،وە ئـەو پارچـە نووسراوە کە دەرتهێنا فڕێی بدەرە ناو ڕووباری نیلەوە.

کاتێك کە نووسراوەکەی ئیمامی (عومەر) گەیشتە میسر، عەمر پارچە نووسراوەکەی تیادا دەرهێناو، وە ئەمەی تیادا نووسرابوو: (لـەبەندەی خـوداوە عـومـەرا پێشەوای بـاوەڕداران بـۆ ڕووبـاری نیلـی خـەڵکی میـسر، پاشان لەدوواییدا: ئەگەر تۆ ئـەو ئـاوەت کـاتێ زۆر دەبـێ و فـوارە دەکـاو لەبەرت دەڕوات، بەویستی خۆت و بەفەرمانی خۆت ئاوەکەت زیـاد دەکـات، بـا ئەو ئاوەت ئیتر لـە بـەر نـەڕوات و ووشـك بکـات، وە ئێمـەش ئـیتر هـیچ پێویستییەکمان بەئاوی تۆ نییە، خۆ ئەگەر ئاوەکەی تۆ بەفەرمانی خوای تاك و تەنهاوبەتوانا لەبەرت دەڕوات، ووە ئاوەکەی تۆ زۆر دەکات، ئـەوا داواکـارین لەخوای بەرزو بڵند کەوا ئەو ئاوەت زۆر بکات و فوارەی پێ بکاو وە لەبەرتی بڕوێنێ).

ئەمجا عەمریش ئەم پارچە نووسراوەی فڕێ دایە نـاو ڕووبـاری نیلـەوە، وە کـاتێ بـەیانی ڕۆژی شـەممە[1] بویـەوە خـوای گـەورە لەیـەك شـەودا شانزە گـەز[2] ئـاوی ڕووبـاری نیلـی زۆر کردبـوو، ئەوەنـدە مـاوە بڵێین: ﴿قُلْ جاءَ الحق وزهق الباطل، إنّ الباطل كان زهوقاً﴾ (الاسراء: ٨١).

واتـە: ئـەی ئـەو کەسـەی کـە بـاوەڕت بـە ڕاستییەکان هێنـاوە، بڵـێ بـەو کەسانەی کە شوێن پڕووپوچی کەوتوون: ئـەوا حـەق و ڕاسـتی هـات و

---

[1] وەك دیارە لـە ڕۆژی هـەینی دا ئـەم پارچە نووسراوەیان فڕێداوەتە ناو ڕووباری نیلەوە.

[2] گەز: بریتییە لەیەك مەتر، واتـە: لەیـەك شـەودا خـوای گـەورە شـانزە مـەتر ئـاوی بەبەرزایی‌و پانتایی ڕووباری نیل زیادکرد بوو.

چەسپاو، وە ناڕاستی و باطیلیش پوکایەوە و شکستی هێناو نەما، چونکە بەڕاستی باطیل و ناڕاستی ناکام و سەرئەنجامی هەر پووکانەوە و قەلاْچۆ بوون و تیاچوونە[1][2].

---

[1] ئەم ڕووداوە لە پەرتووکی (البداية و النهاية)ی ئیبنو کەثیردا هاتووە (١٠٢/٧).

[2] پوچەڵە بیروباوەڕ لای ئێمە لە خوێن دا:

لای هەندێك خەڵك بەتایبەتی ئەو کەسانەی کە دەوڵەمەندن، کە خانوویەکیان کردەوە، ئەو کاتەی کە خانووەکەیان تەواو بوو پێش ئەوەی بەماڵەوە بچنە ناوی ، دێن مەڕێك یان دوو مەڕ دەهێنن، و دەیبەنەسەرەوە بۆ سەربانی خانووەکەیان‌و ئەمجا بەسەر دیواری خانووەکەیاندا سەری دەبڕن، بۆئەوەی خوێنەکەی بەدیواری خانووەکەدا بێتە خوارەوە، یاخود دەستیان لەخوێنەکەی هەڵدەکێشن و وە بەشێوەی چەمۆڵەی دەست دەیدەن لە دیواری دەرەوەی خانووەکەیان، بە گومانی ئەوەی ئەگەر حەسوودییان پێ برا، بەڵکو ئەم خوێنە ئەو حەسوودییەیان بۆ بگێڕێتەوە، وەیان ئەم خوێنە خێرو خۆشیان بۆ بهێنێ.

بەلاْم بۆ زۆربوونی ئاو لای هەندێك لەخەڵكی ئێمە، ئەوەیە:

لەهەندێك لەلادێکان ئەریتیان وابووە ئەگەر ئاوی لادێکەیان کەمی کردبێت،ووە وەختی ئەوەش بووبێت کە ئاوو کانیاو زۆر ببێت و بتەقێ بەتایبەتی لەبەهاراندا، هاتوون پیاوانی ئەو لادێیە لە مزگەوتی لادێکە کۆبوونەتەوە لەو شوێنەی کە دەست نوێژی لێ دەگرن، کە شوێنی دەست نوێژگرتن لە مزگەوتی لادێکاندا بەزۆری وەکو حەوزی مەلەکردن دروست دەکرا، وە هەر کەسێك کە دەچێت دەستی تێدەخات و وە دەست نوێژی لێ هەڵ دەگرێت، ئەمجا هاتوون ئەو خەڵکە شێخێکی ئەو لادێیەی خۆیان هێناوە، و بەهەموویان تاویان داوەتێ و وەچوارپەلیان گرتووە، و بەسەردا و وەبەجل و پێلاْوییەوە هەڵیان داوە بۆناو ئەو حەوزەی دەست نوێژگرتنەکە، بەباوەڕی ئەوەی کە خودا بەهۆی" کاکە شێخەوە" ئاویان بۆ زۆر بکات و ئەو حەوزەیان بۆ پڕبکات لەئاو، ئیتر حەوزەکەش کەمێك ئاوی تیابووە کاکە شێخ لە ئاو هەڵکشاوە و وە جاری وا هەبووە لەدوروسێ شوێنیشەوە سەریشی شکاوە.

٢٥- باوەڕبوون لەخۆردا: الاعتقاد في الشمس

هەندێ لە خەڵکی باوەڕیان وایە کە (خۆر) هەندێ لە ئەندامەکانی لاشەی مرۆڤ دروست دەکات، هەر کاتێ ددانێك یاخود خڕنیەکی کوڕە بچکۆلانەکەی کەوت، پێی دەڵێت: ددانەکەت بەو فڕێی بدەرە بەرتیشکی خۆرو بڵێ: (یاشمسُ یاشموسةُ) واتە: ئەی خۆر! ئەی خۆرەتاو!، ددانی کەریەتی ببەو ددانی بووکەڵەم بۆ بهێنە.

ئا بەم شێوەیە کاتێ کە ئەو منداڵە پێدەگاو گەورە دەبێ، دەبێت بەبیروباوەڕ لەلای کەخۆر ددان دەبەخشێ بەمرۆڤ !![1].

---

[1] لای خەڵکی ئێمە باوەڕیان بەخۆر نییە بۆ ددان ڕواندن، بەڵام کۆمەڵێك بیروباوەڕی پڕوپووچی تریان هەیە بۆ ددان ڕووان، وەکو:

- هەندێك لەخەڵکی باوەڕیان وایە، ئەگەر منداڵەکەیان وەخت و کاتی ددان دەرهاتنی نزیك بۆیەوە، پێیان دەڵێن: گۆشتی چۆلەکەی بدەنێ، بازوو ددانی دەربێت، ئەوانیش دەچن چۆلەکەیەکی بۆ دەکوژن، و وە بۆی سووردەکەنەوە و ئەمجا گۆشتەکەی دەدەنێ، بۆئەوەی زوو ددانی دەربێت (ئاخر خەڵکینە چۆلەکەی داماو چی پێ دەکرێت، خۆی ددانی لەدەمدا نییە ئیتر چۆن دەتوانێت گۆشتەکەی ددانی منداڵ بڕوێنێت).

- یاخود کە منداڵەکەیان ددانێکی لەدەمیا سەری دەرهێنا، دایکی دەچێت دانەڕۆکەی بۆ دەکات، کە بریتییە: لە گەنم و نۆك بەیەکەوە دەیکوڵێنن هەتا وەکو نیسکێنەی لێ دێت، ئەمجا دایکی بەسەر ماڵە دراوسێکانیاندا قاپ قاپ دەیبەخشێتەوە، باشە بۆ ئەم دانەڕۆکەیە دەکەیت؟ دەڵێن: بۆئەوەی تاسەری منداڵەکەی نەرم ببێت و زوو ددانەکانی بێتەدەرەوە، وە دەبێت کە دراوسێکان قاپەکەیان ناردەوە نابێت بەخاڵی بینێرنەوە، دەبێت هەریەکە پارەیەك یان شتێکی تێبکاتەوە ئەگینا خراپە!!.

٢٦- باوەڕبوون لەوەدا کە ئەگەر پەرداخ بشکێ شەڕی لەگەڵ خۆیدا بردووە:

ئەم نەریتەی هەندێ لە خەڵکی ئەگەر قاپێک، یاخود پەرداخێکیان بەدەستیانەوە شکا دەڵێن: (انكسر الشر راح)، واتە: شەڕی لەگەڵ خۆیدا بردو رۆیی.

کەچی قاپ و قاچاخ هیچ پەیوەندییەکی نەبەخێرەوە هەیە وە نە بەشەڕیشەوە هەیە، بەڵکو خێرو شەڕ بەتەنها ئەندازەگیری کراوە لەلایەن خوای گەورەوە،وە خوا دەفەمووێ﴿وَإِن يَمْسَسْكَ ٱللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُۥٓ إِلَّا هُوَ ۖ وَإِن يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ﴾ (الانعام: ١٧) ، واتە: ئەگەر پەروەردگار ویستی تووشی ناخۆشی و شەڕو نارەحەتی و زەرەرو زیانێکت بکا، ئەوا هیچ هێزو تواناو دەسەلاتێك

پاشان گەشبینی و ڕەشبینی لەددانــدا لای خەڵکی ئێمە:

- هەر کەسێك ددانی شاش بێت، بەو کەسە دەڵێن: ددانی شاشە بەختی باشە، بەڵام ئەگەر ددانی شاش نەبێت، پێی دەڵێن: ددانی ڕیزە بەختی". ...... ".

- دەڵێن منداڵ دەبێ یەکەمجار ددانی بەری خوارەوەی دەربێت، خۆ ئەگەر هاتوو ددانی بەری سەرەوەی یەکەم جار دەرهات، ئەوا بەو منداڵە دەڵێن: سەرەخۆرەیە! لەشوێنێکی بەرزەوە فڕێی بدەنە خوارەوە.

- یاخود لە لادێیەکی سەر بەشاری هەولێر، دارێکی لێیە لەو لادێیەدا، خەڵکی دەستە دەستە بەتایبەتی لەهەولێرو چواردەوری دەچن بۆ لای ئەودارە، وە هەر کەسە کە گەیشتە لای ئەو دارە، بزمارێکی پیادا دەکوتێت، بەباوەڕی ئەوەی ئەگەر ئێستا ددانی ئازار بکات بەڵکو ئەو ئازارەی نەمێنێت، یاخود بەباوەڕی ئەوەی کە لە ژیانیدا تووشی ددان ئێشە نەبێت، ئیتر ئەو دارە داماوە هەر کەس پێی دەگات بزمارێکی پیادا دەکوێت،کە وەکو ژیژکی لێ هاتووە ئەوەندە بزماری پیاداکوتراوە، وە شوێنێکی نەماوە ئیللا بزمارێکی پیاکوتراوە.

نییە کە بتوانێ ئەو گێروگرفت و ناخۆشی و ناڕەحەتییەت لەسەر لابەرێت و وە لێتی دوور بخاتەوە، خۆ ئەگەریش پەروەردگار ویستی خێرو خۆشییەکت پێ ببەخشێت و بیهێنێتە ڕێت، ئەوا هیچ کەس و هێز وتوانا و دەسەڵاتێك ناتوانێ ڕێگای ئەو خێرو خۆشییەت لێ بگرێت، بەڕاستی تەنها (الله) بەسەر هەموو شتێکدا بەتواناو بەدەسەڵاتە[1].

٢٧- باوەڕبوون لەزاخ و ماسی سوێر خوێ کراودا: الاعتقادُ في الشَّبة والفَسُوحة.

هەندێ خەڵکی هەموو بەیانییەك ماڵەکەی، یاخود دوکانەکەی بۆندارو بوخردار دەکا بەزاخ و ماسی سوێر خۆی کراو، وا گومان دەبا ئەم دوو شتە حەسودی لادەبەن.

وە هەندێکیان ئەو کەسەی کە حەسوودی پێ برابێت بەم دوو شتە بۆنداری دەکەن، پاشان زاخ و ماسییە سوێر خوێ کراوەکە دەخەنە ناو ئاگرێکەوە و دەیان سووتێنن بەیەکەوە، وە پاشان سەیری ناو ئاگرەکە

---

[1] بیروباوەڕی هەڵە لەشت شکاندندا:-

- لای خەڵکانی ئێمە ئەگەر شتێك بە دەستیانەوە کەوتە خوارەوە و شکا، یان ئەو شتە لەشوێنێکەوە کەوتە خوارەوە و شکا، یەکسەر دەڵێن: قەیناکا، قەزاو بەڵای بردبێت.

- یاخود هەندێك لە خەڵکی خۆیان شتێکی ماڵەکەیان دەکێشن بەزەویداو دەیشکێنن، ودەڵێن: باشەو ئاژاوەی ماڵەکەمان لەگەڵ خۆیدا ببات!!.

- یان هەندێك باوەڕیان وایە ئەگەر شتێکیان شکا ئەوا ئەوشت شکانە ئاگرسێتەوە، هەتا سێ شتیان بەدوای یەکدا نەشکێت تەواو نابێت ئەم شت شکاندنە.

دەكەن، بەبانگەشەو فریوی ئەوان كە ئەم دوو شتە كە توانانەوەو سووتان لەناو ئاگرەكەدا دەچنە سەر شكڵ و شێوە و وێنەی ئەو كەسەی كە حەسوودییەكەی پێ بردوون. وە هەموو ئەمانە پڕوپووچی و ئەفسانەیە[1].

---

[1] لای خەڵكی میسر ئەم شێوازەیان گرتۆتەبەر بۆ لابردنی حەسوودی لە بەرووبوومی كێڵگەكانیاندا،بەڵام لای خەڵكی ئێمە وەكو ئەو شێوازەی میسرییەكان وایە بەڵام بەكاری دەهێنن بۆ دەركردنی ترس، ئەویش بەم شێوەیە:
- ئەگەر منداڵێك تووشی ترس ببێ، پشكۆیەكی ئاگر دەهێنن لەگەڵ جامێك ئاوی سارد، ئەمجا لەسەر سەری منداڵەكە جامە ئاوەكە ڕادەگرن و وەبەمقاش پشكۆكە دەگرن و دەیخەنە ناو جامە ئاوە ساردەكەوە، هەتا پشكۆكە بەتەواوەتی دەكوژێتەوە لەناو جامە ئاوەكەدا، پاشان دەڵێن: ترساوە ئەم منداڵە!! وە مەبەستیان لەكردنی ئەم كارەدا ئەوەیە كە ئەو منداڵە ترسەكەی نەمێنێ و، وە نەخۆشییەكەی چاك ببێت بەئەنجامدانی ئەم كارە پڕوپووچەو بێ عەقڵانەیە.
- یاخود ئەگەر منداڵێك نەخۆش بكەوێت و وە ڕەنگی زەرد ببێت، پێی دەڵێن: ئەوە ترساوە!! بەری بۆ بگرن بەپیاز، كە بریتییە: لەوەی كە دێن سەلكێك پیاز دەهێنن، وە بەبەری دەست بەپیازەكەدا دەكێشن و دەیكەن بەدوولەتەوە، وە دەبێت بەقەچۆ دوولەتی نەكەی بەڵكو دەبێت بەدەست پیازەكە بپیشێنن، پاشان پیازەكە بەلەت كراوی هەڵ دەسوون لەدەست و قاچی منداڵەكە بەشێوەی ڕاست و چەپ، واتە: پیازەكە هەڵدەسوون لەبەری پێی ڕاستی منداڵەكەو وەبەری دەستی چەپی، ئەمجا لەبەری پێی چەپی بۆ بەری دەستی ڕاستی. وەپاش ئەوە هەڵی دەسوون لە ناوچاوان و سەری لووت و هەندێك جاریش لە كۆمی منداڵەیشی هەڵدەسوون، لەدواییدا ئەو دوو لەتە پیازە یان دەیخەنە پشتی وسەرێنی منداڵەكەوە،وە یان فڕێی دەدەنە بەر پێی منداڵەكە ووە دەڵێن: باپیسی بەپیسیەوە بڕوات!! وە دەبێت ئەو منداڵە تا چەند سەعاتێكیش ماچ نەكرێ، چونكە بەری گیاوەبەپیاز(واتە سواخ دراوە بەپیاز) وە ئەگەر ماچی بكەن ترسەكەی دەرناچێت.

٢٨- بـاوەڕبـوون لـەئـەسـتـێـرەکـانـدا : الاعتقادُ في النّجوم

هەنـدێ لـە خـەڵکی ڕۆژانـە پـەڕەی ڕۆژنامـەکان هەڵدەداتـەوە و سـەیری ڕۆژنامـەکان دەکـات، هـەتاوەکو بـەختی خـۆی بخوێنێتـەوە لـەو ڕۆژەدا لەگۆشەی (تۆو ئەستێرەکاندا)، دێت حسابی ڕۆژی لەدایك بوونەکەی و بورجەکەی دەکا، پاشان سەیر دەکـات تـا بزانێ ئەستێرەناسـەکە لـەژێر ئەو بەرولر و بورجەدا چی بۆ نوسییوە لە بەختەکەی ئەمڕۆیدا.

کە هـەموو ئەمانـەش شـەریك بۆ خـوا دانانـەووە دروسـت نییـە، چونکە پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەفەرمووێ: (مَن أَتى عَرّافاً أو كاهِناً، فَصَدّقَهُ بِما يقولُ، فقد كَفَرَ بِما أُنزِلَ على محمد)[1].

واتە: هەر کەسێك بچێت بۆ لای جادووگەرێك یاخود فاڵچییەك، وە بڕوا بکات و بەڕاستی دابنێ ئەو قسانەی کە ئەو جادووگەرە دەیانڵێت: ئـەوا ئەو کەسە کافرو بێ باوەڕ بووە بەو قورئانەی کە بۆ محمد هاتۆتە خوارەوە.

- یاخود بەشێوەیەکی تر ترسی منداڵ دەردەکەن، کە ئەوەیە: دایك و باوکی منداڵـە ترسـاوەکە دێـن پارچـەیەك قوڕقوشـم دەتوێننـەوە و، ئـەمجا جامێك ئـاو دەهێـنن و لەسەر سەری منداڵەکەیان ڕایدەگرن، پاشان قوڕقوشمە تواوەکە دەکەنە ناو جامە ئاوەکەوە، وە دوایی ئەو قوڕقوڕشمە تواوە کە لەناو ئاوەکەدا چووە سەر شێوەی چ شتێك دەڵێن: ئەوەتا لەوە ترساوە!! ئەگەر لەدوو پشکە بچێت شێوەی قوڕقوشمەکە دەڵێن: لە دووپشك ترساوە،وە ئەگەر لە تـەیارە بچێت دەڵێن: لەتـەیارە ترسـاوە، وە ئەگەر لەمرۆڤ بچێت دەڵێن: لە خەڵکی ترساوە و.... هەتا دوایی، وە دەبێت لەکاتی ئەوەدا کە قوڕقوشمەکە دەکەنە ناو ئاوەکەوە بڵێن: سەگەکە بەشەو هاتی بەڕۆژ بڕۆ، بەڕۆژ هاتی بەشەو بڕۆ، بەڵکو منداڵەکەیان ترسەکەی دەرچێت.... دەك خواڕەحم بەبێ عەقڵێتان بکات.

[1] حديثٌ صحيح: رواه احمد والحاكم وصححه الالباني لە (صحيح الجامع) دا بەژمارە (٥٩٣٩).

وە خـــوای گـــەورەش دەفـــەرموێ: ﴿قُل لَّا يَعْلَمُ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ٱلْغَيْبَ إِلَّا ٱللَّهُ﴾ (النمل: ٦٥).

واتە: ئەی پێغەمبەر! بەهەموو خەڵکی ڕابگەیەنە و پێیان بڵێ: کە هیچ کەسێك لە ئاسمانەکان و زەوییدا غەیب و نهێنییەکان نازانێ جگە لە (الله) نەبێ.

٢٩- ڕەشبینی کردن لـە پێکەنینی زۆردا: التشاؤمُ في كثرةِ الضحكِ

بەڕاستی هەندێ لەخەڵکی باوەڕییان وایە کە پێکەنینی زۆر هەر دەبێ غەمناکی و پەژارەو خەفەتی بەدوادا بێت، خۆ ئەگەر هاتوو زۆر پێکەنی یەکسەر دەڵێ: (اللّهم اجعله خيراً) واتە: خوایە بەخێری بگێڕی.

وە ئـەم بۆچـوونەش بیروبـاوەڕێکی بـاطیـل و پـووچ و ناڕاسـتە. بەڵێ، هەرچەندە پێغەمبەر (ﷺ) قەدەغەو نەهی کردووە لە پێکەنینی زۆر، ئەویش لەو فەرموودەدا کە (ابن ماجه) گێڕاویەتیەوە و، وە شێخ ئـەلبانیش لـە صـەحیحەکەیدا فەرموودەکـەی بـە صـەحیح دانـاوە لـە (ابوهريره)وە کە پێغەمبـەر (ﷺ) فەرموویەتی: (لاتُكْثِرِ الضحكَ، فإنَّ كَثرةَ الضحِكِ تُميتُ القلبَ)[1]، واتە: زۆر پێ مەکەنە، چونکە پێکەنینی زۆر دڵ دەمرێنێ.

بەڵام ئەوە بزانە پێکەنینی زۆر هیچ پەیوەندییەکی بەخێرو شەڕو غەم و پەژارەوە نییە بەهیچ شێوەیەك[2].

---

[1] حديثٌ صحيح: رواه ابن ماجه و صححه الالباني له (السلسلة الصحيحة)دا بەژمارە (٥٠٥)، وە لە (صحيح الجامع) دا بەژمارە (٤٧٣٥).

[2] ڕەش بینی کردن لەپێکەنیندا:

٢٠-ڕەش بینی کردن لەدەنگی "کونە پەپوودا" یاخود" قەلەڕەشدا" یاخود "سوورەداڵدا"[1]:

هەندێ لەخەڵکی ئەگەر گوێی لەدەنگی کونە پەپوو بوو، دەڵێ: خێر بێت!! ئەبێ ئەمڕۆ کێ بمرێ؟ ئەبێ ئەمڕۆ چی ڕووبدات؟

ئەمجا هەر پێنج سونەنەکە فەرموودەیەکیان گێڕاوەتەوە، وە شێخ ئەلبانیش -خوا لێی خۆش بێت- بەصەحیحی داناوە لە (صحیح الجامع)دا بەژمارە (٣٩٦٠) لە (ابن مسعود)ەوە کە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: (الطيرةُ شِركٌ)، واتە: ڕەش بینی کردن لەباڵندەدا شەریک بۆ خوا دانانە[2].

- لای ئێمە کە لە ماڵێکدا کۆمەڵێک خەڵک بەیەکەوە دادەنیشن و دەست دەکەن بەقسەی خۆش، کە زۆر پێکەنین، یەکسەر یەکێکیان بەتایبەتی یەکێک لەدایکمان دەڵێت: یاخوا خێر بێت، ئێمە پێکەنینمان پێوەنایەت، تووشی بەڵایەک نەبین.
- یاخود ئەگەر منداڵێک زۆر پێ بکەنێت،ئەوا بەو منداڵە دەڵێن: خوا ڕەحمەمان پێ بکات، بەخوا ئەم پێکەنینەی تۆ شتێکی بەدەمەوەیە.

[1] الحَدأة : بریتییە لە داڵێکی سوور، کە خواردنی لەسەر مشک و کەروێشک و ئەم بابەتانەیە، کە نموونەی لەسەر تیژ ڕەوی لەسەر دەهێنرێتەوە.

[2] جۆرەکانی ڕەش بینی لای خەڵکانی ئێمە:

- قەلەڕەش بەسەر هەر ماڵێکدا بڕوات و بقیڕێنێ ئەوا ئەو ماڵە مردوویان لێ دەمرێت، یان بەسەر هەر شارو لادێیەکدا بڕوات ئەوا چۆڵی دەکەن.
- ئەگەر گوێدرێژ لەناوەختدا بزەڕێنێت ئەوا شەیتان دەبینێ و خراپە، یاخود دەڵێن: ئەوا ئەو گوێدرێژە گورگ بانگ دەکات.
- ئەگەر هەر حەیوانێک ئێتر مەڕ بێت یان مانگا، ئەگەر لەشەودا بباڕێنێت یان ببۆڕێنێت، ئەوا دەیانگوت: سەری ساحیبەکەی دەخوات و دەبێت سەری ببڕن.

٢١- ڕەش بینی لەکەسێکدا لەکاتی چوونە ژوورەوەیدا بۆ ماڵێک کاریا ببڕێ!، ئەوا بەو کەسە دەڵێن: ئەی چەند کەسێکی شومە!!، یاخود پێی ئەڵێن: وەیش خومرە ناهێڵێ لەماڵدا (واتە: ووشکی ئەخاتە ماڵ)، وە ئەم ڕەش بینییەش دروست نییە، لەبەرئەوەی پێغەمبەر (ﷺ) لەو فەرموودەدا کە ئیمامی (موسلیم) گێڕاویەتیەوە فەرموویەتی: (لاطِيَرَةَ) ، واتە: ڕەش بینی مەکەن.

- ئەگەر کەسێك بچوایە بۆ سەرکێڵگەکەی یان بۆ سەفەر یان بۆ هەر ئیشێکی تر، ئەگەر ڕێوییەکی تووش ببوایە ئەوا ئەوکەسە زۆر خۆشحاڵ ئەبوو، بەڵام ئەگەر کەروێشکێکی ببینیایە ئەگەڕایەوە و دەیووت: کەروێشك شوم و ئەگبەتییە!!.

- کەڵەشێر لەشەودا یان لەناوەختدا ئەگەر خوێندی ئەڵێن: یاخوا خێر بێت!! ئەبێت سەری ببڕێ و سەرەکەی هەڵبدەی بۆ پشت ماڵەکەت، ئەگینا ئەوانەکەی ئەوا تووشی شەڕو ئەگبەتییەك ئەبێت، یان مردوویەکمان لێ ئەمرێت، یان باوکمان ئەمرێت.

- مەنجەڵی ڕەش بەشەودا نابێ بیبەیتەوە بۆ ماڵی خاوەنەکەی، چونکە خراپە! ئەو ماڵە مردوویان لێ ئەمرێت.

- ئەگەر هەر کارێك بەهیوا بووی بیکەی، وە لەو کاتەدا باسی ئەو کارەت ئەکردو پژمیت، ئەوا سەبر بکە ئەو کارەمەکە و دوای بخە ئەگینا خراپە بیکەی.

- ترخێنە ئەکرێت لەماڵدا باشە، چونکە مردووت لێ ئەمرێت.

- گوڵە نارنار لەماڵدا ئەچێنی،چونکە خراپە بۆ ئاژاوەی ماڵ.

- سێ شەممان خراپە سەربتاشی، بیخە ڕۆژێکی تر.

- لەشەودا تەگبیر مەکەن، چونکە تەگبیری شەو بەتاڵەو سەر ناگرێت.

- ئەگەر یەکێك ڕابکشێ یاخود بخەوێت، ئەڵێن: هەنگاوی بەسەردا مەمێنە، چونکە تەمەنی کورت ئەبێت.

...ئەی باشە خەڵکینە! ئەگەر بەقسەی ئێوە بکەین، مەگەر هەر زۆر لەبرێك بۆ خۆمان هەڵ بکەنین و بەزیندوویی تێی بچین، ئا ئەمە لەوە باشترە ئەم هەموو بیروباوەڕە پووچەڵە لەژیانماندا پەیڕەوی پێ بکەین.

٣٢- خۆ پێ چانەوە و کۆڵ بەکۆڵدادان بۆ جگە لەو سێ مزگەوتە پیرۆزە:

وەکو کەسێك کە کردوویەتی بەپیشەی کە دەبێ نوێژی هەینی ببات بۆ مزگەوتێك کە قەبری تێدایە، وەکو ئەو مزگەوتەی کە قەبرەکەی (بەدەوی) تێدایە، یان ئەو مزگەوتەی کە قەبری (دسوقی) تێدایە.

وە هەر کەسێك سەفەر یاخود خۆی شەتەك و بپێچێتەوە، یاخود خۆی بەتایبەت ئامادە بکات بۆ مزگەوتی "ئیبراهیم دسوقی" بەگومانی ئەوەی کە نوێژکردن لەو مزگەوتەدا باشترەو پیرۆزترە لە نوێژی مزگەوتێکی تر، ئەوا پێغەمبەر (ﷺ) نەهی و قەدەغەی کردووە لەو کارە، بە بەڵگەی ئەو فەرموودەی کە هاتووە لە صەحیحی "بوخاری و موسلیم" دا لە (ابی سعید)ەوە کە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: (لا تُشَدُّ الرِّحالَ إلاَّ الی ثلاثةِ مساجِدَ: المسجد الحرام، و مسجدِي، والمسجدِ الاقصىٰ[1]).

واتە: کۆڵ بەکۆڵدا نادرێت و سەفەر و خۆکۆرج ناکرێتەوە بۆ هیچ شوێنێك لەبەر پیرۆزی، تەنها بۆ سێ مزگەوت نەبێت: بۆ مزگەوتی حەرام (کعبة)، وە بۆ مزگەوتەکەی من (مزگەوتی پێغەمبەر (ﷺ))، وە بۆ مزگەوتی ئەقصا (قودس).

٣٣- چەمینەوە بۆ جگە لە خوا: الركوعُ لغيرِ الله

رکوع: بریتییە لەو چەمینەوەی کەدەبرێت بۆمەبەستی بەگەورە زانین، وە ئەم رکوع و خۆچەماندنەوە دروست نییە بەکاربهێنرێ جگە لە بۆ خوای گەورە نەبێ، کەوابوو دروست نییە بۆ فەرمانبەرێ کە خۆی بچەمێنێتەوە، وە یاخود خۆی کوڕ بکاتەوە بۆ بەڕێوەبەرەکەی کە لەکاتێکدا کە سڵاوی لێ دەکات، وە بەهەمان شێوە دروست نییە ئەو

[1] حديث صحيح: رواه البخاري بەژمارە (١١٨٩) و مسلم بە ژمارە (٨٢٧).

چەمینانەوەی کە دەبرێت لەلایەن وەرزشەوانی کاراتی و کۆنگ فۆوە، وە هەروەها هەر جۆرە چەمینەوەیەکی تر کە دەیبات بۆ ڕاهێنەرەکەی.

وە هەروەها بەهەمان شێوەش دروست نییە ئەو شێوە چەمانەوەی کە گۆرانی بێژ دەیبات بۆ جەماوەرەکەی، لەکاتێکدا کە جەماوەرەکەی بەگۆرانیەکەی سەرسام دەبن و بەدڵیان دەبێت... وە هەموو شێوازێ لەم چەمینانەوە دروست نییە[1]

٢٤-دەست پێش خەری ئەهلی کیتاب لەسەلام کردندا: بدء اهل الكتاب بالسلام.

ئیمامی موسلیم لە صەحیحەکەیدا فەرموودەیەکی گێڕاوەتەوە لە (ابوهریرە)ەوە کە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: (لا تبدءوا اليهود والنصارى بالسّلام).

واتە: دەست پێش خەری کەسانی جوولەکە و گاور مەکە لەسلاوکردن لێیان.

٢٥- قسە وتن و جنێودان بەهاوەڵانی پێغەمبەر (ﷺ): سبُ الصحابة

بەڕاستی هەندێ لە خەڵکی زمان درێژی و سەرکێشی دەکەن لەوەدا کە جنێو بەهاوەڵانی پێغەمبەر (ﷺ) دەدەن، وە ئەم جنێودانە تانەدان و بوغزاندن و سوکایەتی کردن و شێواندن و قسە وتنە بەبیروباوەڕی دینی ئیسلام. لەبەرئەوەی خوای پەروەردگار هەڵنابژێری بۆ هاوڕێیەتی کردنی پێغەمبەرەکەی (ﷺ) ئیللا خەیرترین و باشترینی مرۆڤەکان نەبێت،ئەمەیش بەڵگەی ئەو فەرموودەی کە هاتووە لە صەحیحی (بوخاری و موسلیم) دا کە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: (خَيرُ أمَّتي

[1] بێگومان دەست خستنە سەر سنگ بەمەبەستی ڕێز لێنانی کەسێک جۆرێک لە خۆچەمینەوەی تیادا دروست دەبێت کە ئیسلام پێی ڕازی نییە

قَرني، ثمَّ الذينَ يَلُونَهُم.....[1])، واته: خەیرترین و باشترینی خەڵكی ئوممەتەكەم خەڵكی ئەم سەردەمەی منە، پاشان ئەوانەی كە بەدوا ئەماندا دێن.

وە دووبارە.هاتووە لەهەردوو صەحیحەكەدا كە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: (لا تَسُبُّوا أصحابي، فَوالذي نَفْسي بِيَدِه لَوْ أنَّ احدَكُم انفقَ مِثلَ أُحُدٍ ذَهَباً مابَلَغَ مُدَّ احدِهِم، ولانَصيفَه)[2] .

واتە: جنێو مەدەن بەهاوڕێكانم، سوێند بەو زاتەی كە نەفسی منی بەدەستە، ئەگەر یەكێ لەئێوە ببەخشێ لەپێناوی خوادا ئاڵتون بەوێنەی شاخی ئوحود، هێشتا ناگاتە مشتێ خێری دەستی یەكێ لەوان (هاوەڵان)، وە نەبە نیوە مشتە خێرێكی دەستیان.

٣٦- بەكافركردنی موسوڵمانان بەبێ بەڵگە : تكفيرُ المسلم بغير حُجة

لەناو خەڵكیدا كەسانێكی وا هەیە پەلە دەكات لە كافركردنی موسوڵماناندا بەبێ هیچ بەڵگەو سەلماندنێ. وە ئەمەش دروست نییە، خۆ ئەگەر كەسێك لێی هەڵەببێ و حوكم بدات بەسەر كافرێكدا بەوەی كە پێی بڵێت موسوڵمانە، ئەمە خەیرترو باشترە لەوەی كە بە هەڵە حوكم بدات بەسەر موسڵمانێكدا بەكافرییەت،چونكە لەهەردوو صەحیحەكەدا فەرموودەیەك هاتووە كە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: (مَن قالَ لأخيه: ياكافرُ. فَقَدْ باءَ بها أحدُهما)، واتە: هەر كەسێك بەبرا موسوڵمانانەكەی بڵێ: ئەی كافر! ئەوا ئەو بەكافركردنە بەر یەكێك لەو دووكەسە دەكەوێت.

وە لە ڕیوایەتێكی تردا فەرموویەتی: (فإنْ كانَ كما قالَ، وإلاّ حَارَتْ عليه)[1]، واتە: خۆ ئەگەر هاتوو ئەو كەسەی كە كافر دەكرێت وانە بوو،

---

[1] حديثٌ صحيح: رواه البخاري، بەژمارە (٣٦٥٠)، و مسلم بەژمارە (٢٥٣٥).

[2] حديثٌ صحيح: رواه البخاري، بەژمارە (٣٦٧٣)، و مسلم بەژمارە (٢٥٤١)

[1] حديثٌ صحيح: رواه البخاري (١٠/٥١٤)، و مسلم (٢/٤٩).

ئەوا ئەو کافر کردنە دەگەڕێتەوە بۆ ئەو کەسە خۆی کە ئەو بەکافر کردنەی وتووە[1].

٣٧- کردنی جوولەکە و گاور بە دۆست و وە ڕاوێژیان پێ بکات کەسێك لە کارەکانیدا:

دروست نییە بۆ هیچ موسڵمانێك کە کەسانێکی جوولەکەو گاور، یاخود بێ باوەڕ بکات بەهاوڕێیەکی دەست پاك و باوەڕپێکراو بۆ خۆی، وە ڕاوێژیان پێ بکات لەکارەکانیدا.

خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ ٱلۡيَهُودَ وَٱلنَّصَٰرَىٰٓ أَوۡلِيَآءَۘ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖۚ وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمۡ فَإِنَّهُۥ مِنۡهُمۡۗ﴾ (المائدة: ٥١)،

واتە: ئەی گرۆی باوەڕداران: ئێوە جوولەکەو گاور مەکەن بەخۆشەویست و دۆست و پشت پێ بەستووی خۆتان، وە مەیان کەن بەیارمەتیدەرو پەیمانیان لەگەڵدا مەبەستن دژی موسڵمانان، وە نهێنی خۆتانیان لا مەدرکێنن، چونکە ئەوان دڵسۆزی ئێوە نین، وە هەر کۆمەڵێك لەوان کۆمەکی کەرو لایەنگرو پشت و پەنای ئەوانی تریان و خۆیانن، وە هەر کەسێك لەئێوە یارمەتیان بداو هاریکارییان بکات، یاخود پشتیان پێ ببەستێ، یاخود داوای یارمەتییان لێ بکات، ئەوا ئەو

---

[1] لەسەر ئەم بەکافرکردنە خوویەکی خراپ هەیە لای ئێمە، ئەویش ئەمەیە:-

- ئەگەر کەسێك لە کەسێکی تر تووڕە ببێت، پێی دەڵێت: تۆ سەیری ئەم کافرە مەلعونە ناکەی.

- یان ئەگەر کەسێك قسەی بۆ کەسێکی تر کرد و باوەڕی پێ نەکرد، ئەم بەو دەڵێت: ئاخر کافر بۆ باوەڕم پێ ناکەیت، یاخود تۆ کافرو بێ دەمیری، یان پێی دەڵێت: بێ دینی بێ ئیمان.

کەسە لەوانەو وە لەکۆمەڵی ئەوان حسابی بۆ دەکرێت،ووە وەکو ئەوان وایەو،وە لەکۆمەڵی موسوڵمانان نییە.

وە پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿لاتَتَّخِذُوا بطانَةً مِنْ دُونِكُم﴾، واتە: ئەی ئەوانەی کە ئیمانتان هێناوە و موسوڵمان بوون، لەخۆتانی موسوڵمان زیاتر، کەسانێکی دیکە بەدۆست و برادەرو یاوەری خۆتان مەزانن، وە هەرگیز دوژمنانتان بەسەر نهێنی خۆتاندا ئاگادار مەکەن،وەدۆستایەتی لەگەڵ خولنەناسساندا مەکەن،چونکە ﴿لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالاً﴾ ئەوان کەمتەرخەمی ناکەن لەزیان پێگەیاندنتان،وە ئەوەندەی بتوانن هەوڵ دەدەن کاروبارتان بشێوێنن ﴿ وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ ﴾ وە ئاواتەخوازی ئەوەن کە ئێوە تووشی ئەو پەڕی زەرەرو زیان ببن لەدین و دونیادا، وە هەمیشە لەزەحمەت و ئازارو ناڕەحەتیدا بن، ﴿قَدْ بَدَتِ ٱلْبَغْضَآءُ مِنْ أَفْوَٰهِهِمْ﴾ وەڕق و کینەیان بەرامبەر بە ئێوە ئەوەندە زۆرە کە ناتوانن لەناخییاندا بیشارنەوە، بەدەم ئاشکرای دەکەن.

﴿وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ﴾ (ال عمران :١١٨)، وە ئەو ڕق و کینەیەی کە لەدڵ و سینەیاندا شاردویانەتەوە زۆر گەورەترە لەو ڕق و قین و ناخۆشەویستییەی کە هەیانە لەبەرامبەرتان ووە بەدەم ئاشکرایان کردووە.

٣٨- ئاهەنگ گێڕان بەبۆنەی هەڵمژین و هەڵ کردنی شنە با، الاحتفالُ بشم النسيم .

نەریتێکە بت پەرستە فرعەونییەکان (میصرییە کۆنەکان) دروستیان کردووە، وە ناویان لێ نابوو: (يومُ الزِّينةِ)، واتە: ڕۆژی خۆ ڕازاندنەوە.

وە بووە نەریتی یۆنانییە کۆنەکانیش کە ئاهەنگیان بەو بۆنەیەوە دەگێڕا، بەباوەڕی ئەوەی کە زەوی کچێکی هەیە،کە ئەو کچەی خانەووە هەموو کارەکانی زەوی بەڕێوە دەبات و سەرپەرشتی دەکات، وە

زەوی زویرو خەفەتبارو دڵشکاو بووە، لەبەرئەوەی خوای جیهانی خوارووی کچەکەی زەوی فڕاندووە، وە کاتێ کە زەوی دڵگران و خەفەتبار بوو، دوای ئەوە ووشك و بێ باران و بێ پیتیش بوو، وە ڕووەك و بەروبوومیشی لەمرۆڤ قەدەغەکرد، لەئەنجامدا مرۆڤەکان هۆمەن و هاواریان برد بۆ لای خوایەك کەناوی خوای (ئەولەمپ[1]) بوو، لەئەنجامدا فەرمانیان دا بەسەر خوای جیهانی خوارووی کەوا ئەو کچەی زەوی لەهەموو ساڵێکدا شەش مانگ بیگێڕێتەوە بۆ زەوی دایکی، وە دیاریان کرد کە کاتی گەڕانەوەی ئەو کچەی زەوی لەوەرزی بەهاردا بێت، وە کاتێك کە زەوی لەبەهاراندا سەوز دەبێ، لەبەر خۆشی دەربڕینییەتی بەگەڕانەوەی کچەکەی، وە خەڵکیش بەو بۆنەیەوە ئاهەنگ دەگێڕن، وە ناویان لێناوە: (عیدُ الربیع)، واتە: جەژنی بەهار، یاخود (النیروز)، واتە: جەژنی نەورۆز، یاخود (شمُّ النسیم)، واتە: ڕۆژی بۆن کردنی شنەبا، وە دڵخۆشن خەڵکی بەسەوز بوونی زەوی، ئەویش لەبەر خۆشی دەربڕینی زەوییە بەگەڕانەوەی ئەو کچە (بەدرۆ هەڵبەستراوە)یە بۆی.

وە ئا ئەمانە هەر هەمووی یەکێکن لە ئەفسانەو پڕوپووچی کافرە بت پەرستە یۆنانی و میصرییە کۆنەکان. [2]

---

[1] ئەولەمپ: ناوی شاخێکی بەرزە لە یۆنان کە بەرزییەکەی ٢,٩١٧م، وە ناوی شارێکی کۆنیشە هەر لەیۆنان، وە لەو شارەدا بتێکیان هەبوو بەناوی ئەو شارەوە ناویان لێ نابوو: (خوای ئەولومپ)، وە ئەم شارە مەکەزو مڵەڕی پەرستنی ئەم بتە بووە لای یۆنانییەکان، وە یاری ئەولومپی کە ساڵانە دەکرێت بەخۆشەویستی ئەم بتەوە ناونراوە، وە زوو لەکۆندا کراوە، وە ئێستا هەر بەردەوامە.

[2] بگەڕێوە بۆ پەرتووکی (أقوال وأفعال خاطئة)ی د. طلعت زهران، لاپەڕە (٥٠).

کەوا بوو ئاهەنگ گێڕان بەبۆنەی هەڵمژین و بۆن کردنی شنەبای بەهار خۆ شوبهاندنە بەکافرەکانەوە، وە پێغەمبەریش (ﷺ) دەفەرموێت: (لَيسَ مِنَّا مَنْ تَشَبَّهَ بِغيرِنا)[1]، واتە: لەئێمە نییە هەر کەسێ کە خۆی بشوبهێنێ بە جگە لەئێمەوە.

وە لەلای (ابی داود) فەرموودەیەکی تر هاتووە و شێخ ئەلبانی لە (الإرواء) بەصەحیحی داناوە بەژمارە (١٢٦٩)، لەو فەرموودەیەدا کە (ابن عمر) گێڕاویەتیەوە کە پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی: (مَنْ تَشَبَّهَ بِقَومٍ فَهو مِنهم[2])[3]، واتە: هەر کەسێ خۆی شوبهاند بە هەر گەل و کۆمەڵێکەوە ئەوا ئەو کەسە لەوانە[4].

---

[1] حديثٌ صحيح: حسنه الالباني له (الصحيحة)دا بەژمارە (٢١٩٤).

[2] حديثٌ صحيح: رواه ابو داود، وصححه الالباني، لە "الارواء"دا،بە ژمارە (١٢٦٩).

[3] بۆزیاتر شارەزا بوون بگەڕێوە بۆ پەرتوکی (حكم الاسلام في الاحتفال بشم النسيم)ی نووسەر.

[4] جەژنی هەڵمژینی شنە بای بەهار (نەورۆز):

- ئەوەی ڕوون و ئاشکرایە کە شەیتانی نەفرین لێکراو، بۆ هەموو سەردەم و ساتە وەختێك، و وە بۆ هەموو گەل و هۆزێك، وە بۆ هەموو ئومەیەك یەك لەدوای یەك، وە بۆ هەموو تەك تاکێکی ئەم مرۆڤە بەپێست ڕەش و سوورو زەردو سپییەوە، بۆ هەموویان نەخشەی تایبەتی و فێڵ و تەڵەکەو فریوی خۆی بۆ داناون، بەشێوەیەك کە بتوانێت ئەوەی کە خۆی دەیەوێت ئەنجامی بدات، ئەویش لادانی ئەم بنی ئادەمیە لەڕێگەی خوای ربولعالمین.

جارێك بتییان بۆ دروست دەکات، جاری دەڵەوە پەرستییان بۆ دادەنێت، جارێکی تر بەڕەوشتی، پاشان فریوییان دەدات بۆ دروست کردنی جەژنی پڕوپووچ و شیرکییات، کە یەکێك لەو جەژنە درۆیانە ئەم جەژنەیە، لای گەلێك شەیتان ناوی بێ

٣٩- ئاهەنگ گێڕان بەبۆنەی جەژنی دایکەوە: الاحتفالُ بعيد الأم

ئەم ئاهەنگە ڕۆژئاوای کافر دایهێناوە ودروستی کردووە، لەبەرئەوەی خەڵکی لای ئەوان ڕێ بڕانی و سەردان لەگەڵ دایکیدا دادەبڕێ، و بەچەندەها ساڵانی دوورو درێژ ئەو کەسە دایکی نابینێ، وە نەدەچێت بۆلایشی هەتاوەکو سیلەی ڕەحمی لەگەڵدا بەجێ بهێنێ.

لەبەرئەوە دایان ناوە بۆ دایك (یەك) ڕۆژ لە ساڵێکدا، لەو ڕۆژەدا سەردانی دایکیانی تیادا ئەکەن و، وە دیارییان پێشکەش ئەکەن، پاشان لەدوای ئەو ڕۆژەوە ئیتر پەیوەندی لەگەڵ دایکیاندا ئەپچڕن لەتێکڕای ساڵەکەدا، بەڵام ئیسلامی پیرۆز هانی خەڵکانی داوە لەسەر جێبەجێ کردنی سیلەی ڕەحم و چاکەکردن لەگەڵ دایکاندا بەدرێژایی

ناون: جەژنی هەڵمژینی شنەبای بەهار، لای گەلێکی تر: با جەژنی داروبرەخت بێت، لای یەکێکی تر: بڕانەوەی زستان و هاتنی بەهار، بۆ گەلێکی تر: سەرکەوتنی هێزی خێر بەسەر هێزی شەڕ و سەرمادا، وەبۆ گەل ئێمەش جەژنی نەورۆز، خوا جەژنی وابە هیچ گەلێك نەدات، ئەگەر لای ئەوان شنە ی با هەڵمژن، لای ئێمە ئەومندە تایەی تیادا ئەسوتێنرا ڕۆژی ڕووناکمان لێ ئەکرا بە هەورو هەلا، لای ئێمە بۆنی شنەبا ئەبێت بەبۆنی شنە بای تایە سووتاو، تا زەمانێکیش ئەم تایە سووتانە شەیتان هانی خەڵکی ئەدا کە سوور بن لەسەر ئەنجامدانی، چونکە سەلماندنی بوونی نەتەوەکەیانە.

بێگومان ئەم (نەورۆزە)ش هەر جلە کۆن و دڕاوەکەی یۆنانی و میسرییە کۆنەکانە، شەیتان دڕاوییەکانی دووریوەتەوە و کردوویەتی بە بەری گەل کوردی داماودا. بەڵام سوپاس بۆ خوا ساڵ بەساڵ خەڵکی تۆزی عاقڵ بوون لەتایە سووتانەوە کردوویانە بەدار سووتاندن، بەڵکو سەردەمێك بێت ئەم نەریتە پیسە هەر لابرێت و وە هەر کەسێك ئەنجامی بدات بەبێ عەقڵ سەیری ئەو کەسە بکەن.

ساڵ، وە ڕاخستنی باڵی میهرەبانی و سۆز بۆیان، وە سزا نەدان و فەرامۆش نەکردنیان و وەرێ بڕانی دانەخستن لێیان .

کەوا بوو ئاهەنگ گێران بەبۆنەی جەژنی دایکەوە خۆ شوبهاندنە بەکافرانەوە.

٤٠- ئاهەنگ گێڕان بەبۆنەی جەژنی لەدایك بوونەوە: الاحتفالُ بعيد الميلاد .

لەناو خەڵکیدا کەسانێکی وا هەیە هەموو ساڵێك ئاهەنگ دەگێڕێت بەبۆنەی جەژنی لەدایك بوونییەوە،بۆئەم مەبەستە دۆست و هاوڕێکانی کۆدەکاتەوە، وە ئەم شەوە تا درەنگ ئاهەنگ دەگێڕن، وە شیرینی جۆراوجۆر دەخۆن بەتایبەت کێکی نەخشێنراو.

کە بێگومان ئەم ئاهەنگەش دووبارە بیدعەیە و خۆشوبهاندنە بە کافرانەوە[1].

---

[1] ئاهەنگ گێڕان بەبۆنەی جەژنی لەدایك بوونەوە لای خەڵکی ئێمە:

- کە ساڵێك تێ دەپەڕێت بەسەر لەدایك بوونی ئەو منداڵەدا، خاوەنی ئەو منداڵە لە ماڵی خۆیاندا، کۆمەڵێك لە کەسوکاریان بانگ دەکەن و وە کێك و شیرینی ئامادە دەکەن و ناوی لێ دەنێن :(عیدُ المیلاد).

ئەمجا ئەو منداڵە بەجوانترین شێوە دەڕازێننەوە، وە هەموو ساڵێك ئەم ئاهەنگەی لەدوای تەواوکردنی هەر ساڵێك لەتەمەنی بۆ دەکەن، وە لەسەر ئەو کێکەی کە ئامادەیان کردووە بەگوێرەی ژمارەی ساڵەکانی تەمەنی مۆمی بۆ دادەگیرسێنن، ئەمجا کە دەستیان کرد بەئاهەنگەکە ئەو منداڵە دەبێت فوو لەو مۆمانە بکات، بەولتای ئەوەی کە ئەوەندە مۆمی تەمەنی کوژاندۆتەوە، ئەمجا بەدەوریدا گۆرانی (هەپی پای تای تو یوو)ی بۆ دەڵێن.

٤١- ئاهەنگ گێڕان بەبۆنەی حەوتەمین ڕۆژی لەدایك بوونەوە: الاحتفال بسبوع المولود .

وە هەروەها لەناو خەڵكیدا كەسانێكی وا هەیە ئاهەنگ دەگێڕێ بەبۆنەی تێپەڕبوونی حەوت ڕۆژ بەسەر لەدایك بوونی منداڵەكەیدا، وە شیرینی بەسەر دراوسێكانیدا دەبەخشێتەوە. وە لەناویاندا كەسانێكی وا هەیە لەحەوتەم ڕۆژدا منداڵەكەی دەخاتە ناو بێژنێكەوە و ڕای دەوەشێنێ و دەڵێت: (بەگوێی قسەی دایكت بكە، و گوێ بۆ قسەی باوكت مەگرە).

وە كەسانێكی وایان هەیە دەسكەوانێك یان دەسووە دۆڵێك دەگرێت بەدەستیەوە لەو ڕۆژەدا، وە دەیكێشێت بەیەكدا ووە دەنگێكی لێ دروست دەبێ وەكو دەنگی زەنگی كەنیسە وایە، یاخود وێنەی ئەم شتە پڕوپووچانە ئەنجام دەدەن لەم ڕۆژەدا.
بەڵام لەئیسلامدا سوننەت وایە عەقیقەی[1] بۆ بكرێت بۆ ئەو منداڵە لە

---

[1] عەقیقە: بریتییە لەوەی كە هەر كەسێك خوا منداڵی پێ بەخشین ئیتر ئەو منداڵە كوڕ بێت یا كچ، دەبێت خاوەنی ئەوە منداڵە لەحەوتەمین ڕۆژی لەدایك بوونیدا حەیوانی بۆ سەر ببڕێت و وەسەری بۆ بتاشن و وە ناوی لێ بنێن.

پرسیار: ئایا سوودی عەقیقە چییە؟ وەبۆچی دەبێت هەموو منداڵێك عەقیقەی بۆ بكرێت.؟

وەڵام: لەفەرموودەیەكی صەحیح دا هاتووە لای (ئیمامی ئەحمەد)بەژمارە(١/٧-٨)وەلە(ابوداود)دابەژمارە(٣/٢٨٣٨)وەلە(ترمزی)دابەژمارە(٤/١٠١ /١٥٢٢)وەلە(نەسائی)دابەژمارە(٨/١٦٦/ ٤٢٢٠)وە(ابن ماجە)دابەژمارە (٢/١٠٥٦/٣١٦٥)وەلە(الارواء)دابەژمارە(١١٦٥)وەلەصەحیحی(ابن ماجە)ی شێخ ئەلبانیدا بەژمارە(٢٥٦٣)هاتووە كە پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی: (كُلُّ غُلامٍ

حەوتەمین ڕۆژی لە دایکبونیدا، کە بریتییە لەسەر بڕینی مەڕێك بۆ کچێك وە دوو مەڕ بۆ کوڕێك[1]، وە گۆشتەکەی دەبەخشرێتەوە بەسەر

رَهِيْنٌ بِعَقِيقَتِهِ، يذبحُ عَنهُ يومُ سابِعِه، ويُسمى فيه، ويُحلَقُ رَأسُهُ)، واتە: هەموو منداڵێك کە لەدایك دەبێت بارمتەو گل دراوە وڕەهن کراوە بەو عەقیقەوە هەتا بۆی دەکرێت، لەڕۆژی حەوتەمدا حەیوانی بۆسەر دەبڕێت و ناوی لێ دەنرێت و سەری دەتاشرێت.

تێبینی بکە: لەفەرموودەکەدا ووشەی (رَهين) هاتووە وە لەڕیوایەتێکی تردا بە (مُرتَهِنٌ) ئەم ووشەیە هاتووە، کە ووشەی (رَهِينٌ) واتە: بارمتەکراو، وە ووشەی (مرتهنٌ) واتە: بەبارمتە دانراو، پاشان مانای هەردوو ووشەکە ئاوەها دەگێڕێتەوە: کە پێویستە و وە سوننەتە لەسەر خاوەنی ئەو منداڵەی کە لەدایك بووە، دەبێت گوێزە بانە (عقیقة) بۆ منداڵەکەی بکات و دوای نەخات، چونکە وەك بڵێی: ئەو منداڵە کە لەدایك دەبێت خراوەتە بارمتەوە، وەبە بارمتە دادەنرێت و وەگل دەدرێتەوە لای کەسێك لەجێگە ولەجیاتی قەرزێکدا، وە ئەو منداڵە لەو بارمتەییە دەربازو ڕزگاری نابێت ئیللا بەوە نەبێت دەبێت عەقیقەی بۆ بکەیت، وە هەروەها ئەگەر ئەو عەقیقەی بۆ نەکرێت وەکو وایە: ئەو منداڵە بێ کەڵك دەبێت بۆ خاوەنەکەی و وە هیچ سوودێکی بۆیان نابێت، هەتا خاوەنەکەی ئەو قەرزە دەداتەوە کە عەقیقە بۆ کردنەکەیەتی، وە ئەمجا ئەو منداڵە لەژێر ئەو بارمتەییەدا ئەو عەقیقە بۆ کردنە ڕزگاری دەکات و لەژێر ئەو بارمتەیی یەدا دەردەچێت، پاشان کە عەقیقەکەی بۆ کرا ئەمجا ئەو منداڵە کەڵك دارو بەکەڵك و سوود بەخش دەبێت بۆ خاوەنەکەی، چونکە ئەو عەقیقەیە وەکو قەرزوایە، کە کرا وەکو وایە ئەو قەرزە درابێتەوە، وە کە ئەو منداڵە ئەو قەرز و بارمتەییەی لەسەر نەما ئەمجا بەکەڵك و سوودمەند دەبێت بۆ خاوەنەکەی.(بەسوودوەرگرتن لەپەرتوکی-پوختەی فیقهی شەریعەت- م. تارق هەمەوەندی، بابی گوێزەبانە لاپەرەی (٢٠٨ -٢٠٩) .

[1] پرسیار: ئایا بۆچی لەعەقیقەدا دەبێت دوو مەڕ لەبری کوڕێك سەربڕیەت ، وە بەڵام بۆ کچێك دەبێت یەك مەڕی لە بری سەربڕیەت ؟ ئایا ئەمە لە بەرژەوەندی کوڕدایە؟

وەڵام: نەخێر ، سوێند بە پەروەردگار وەڵامەکەی ئەوە نییە کە شەیتان خێرا دەیکات بەگومان و دەیخاتە ناو ناخی مرۆڤەوە ، کە ئەمە جیاوازی کردنە لەنێوان "کوڕو کچ"دا ، نەخێر وا نییە، بەڵکو:

وەکو لەپێشەوە لەباسی عەقیقەدا باسکرا ، کە هەر منداڵێك کە لە دایك دەبێت، ئەوا ئەو منداڵە وەکو بەرمەن و بە بارمتە لەبری شتێکدا دانرابێت وایە، وە ئەو منداڵە وەکو گل دراوەیەك وایە کە لەبری وەکو بڵێی قەرزێك دانرابێت ، وە دووبارە وەکو رەهینە وایە کە رەهینە واتاکەی: ئەوەیە کە وەکو دەست بەسەر گیراوێك و بەندکراوێك وایە، پاشان کە ئەو منداڵە ی کە لە دایك دەبێت لەم ناڕەحەتییانە نەجاتی نابێت ئیللا بەوە نەبێت کە دەبێت عەقیقەی گوێزە بانەی بۆ بکرێت، وە هەروەها ئەو منداڵە سوودمەند و بەسوود و بەکەڵك و پڕ خێرو بەرەکەت نابێت بۆ خاوەنەکەی ئیللا دەبێت دایك وباوکی ئەو عەقیقەی بۆ بە ئەنجام بگەیەنن ، ئەمجا بەسوود دەبێت ئەو منداڵە بۆ خاوەنەکەی، کەواتە: ئائەمەیە سوودی عەقیقە کردن بۆ منداڵ. بەڵام کە بۆ کچ یەك حەیوانە و وە بۆ کوڕ دوو حەیوانە، لێرەدا گەورەیی و فەزڵ و پاك و بێ گەردی ئافرەت لای خودا دەردە خات لەمەدا ، چـۆن؟ :-

١- زۆربەی خراپەی سەر زەوی و شەڕوشۆڕ کوڕ ئەنجامی دەدات کە گەورە بوو، بەڵام کچ نە لەبچوکیدا و، وە نە لەگەورەییەتیشدا دەستی لەو خراپەکارییانەدا نییە، کەواتە: هەر لەمناڵییەوە دەبێت خێری زۆرتر بۆ ئەو منداڵە کوڕە بکرێت تا خوای گەورە سوودمەندی بکات و بەکەڵکی بکات بۆ خاوەنەکەی وە بۆ خەڵکیش ، هەتا بەهۆی ئەم سوودمەندی بوونەیەوە خەڵکی لە شەڕی پارێزراو بن، کە لە بەرامبەری دا کچ پاکترە لە کوڕ بەخێرێکی کەمتر (کە یەك حەیوان سەربڕینە بۆی) سوودمەند دەبێت بۆ خاوەنەکەی و وە بۆ کۆمەڵگەکەیشی .

٢- کچ بەیەك حەیوان لەو وەکو قەرز بوونە ڕزگاری دەبێت، بەڵام کوڕ دەبێت دوو حەیوانی بۆ بکرێت، ئەمجا نەجاتی دەبێت لەو وەکو قەرز بوونە.

٣- کچ لەو ڕەهن بوون و بەبارمتە دانراوەو وە لەو کۆت بوون و دەست بەسەرگرتنە دا بەیەك حەیوان سەربڕین بۆی خوا ڕزگاری دەکات، بەڵام کوڕ بەدوو حەیوان سەربڕین بۆی ئەمجا لەو بە بارمتەبوونە خوا نەجاتی دەدات.

٤- کچ بەیەك حەیوان کردن بەخێر بۆی خوای گەورە دەیکات بە سوودمەند و بەکەڵك و پڕخێرو بەرەکەت بۆ خاوەنەکەی ،بەڵام ئەگەر کوڕ دوو حەیوانی بۆ نەکرێت پڕ خێرو سوودمەند نابێت بۆ خاوەنەکەی، کەوا بوو: ئەگەر کوڕێك یەك حەیوانی وەك کچێك بۆ بکرێت بەخێر هەر سوودمەند نابێت، بەڵکو هێشتا لەژێر خانەی بێ کەڵکیدا دەرنەچووە، وەکو بڵێی دەبێت خێری زۆرتری بۆ بکرێت ئەمجا پاك دەبێتەوە و سوودمەند دەبێت.

٥- کچ بەیەك حەیوان خوای گەورە پوخت وپاڵفتە و پاك وبێ گەردی دەکاتەوە، وەلەبێ کەڵکییەوە دەیکا بە بەکەڵك و بەسوود ،بەڵام کوڕ بە دوو حەیوان ئەمجا پاك و پوخت دەبێتەوە و بەکەڵك دەبێت.

کەواتە: خوای گەورە بە بەزەیی تر سەیری ئافرەت دەکات وەکو لەپیاو، وە هەروەها هەر لەمنداڵیشەوە خوای گەورە ئاسانکاری بۆ کچ زۆرتر دەکات،و وە بەئاسانی لەو بێ کەڵك بوون و بارمتەو کۆت بوونە ئەجاتی دەدات، بەڵام بۆ کوڕ بە زەحمەت تر ئەجاتی دەدات لەو بارمتەو کۆت بوونە و وە بەکەڵکی دەکات، وە کچ لای خوا پاك ترە مبێ گوناە ترە وەك لە کوڕ، بۆیە یەك حەیوان سەربڕین لەبری کچێك دانراوە .

کەواتە: هەر کەسێك ئاسانکاری بۆ بکرێت، بەڵگەیە لەسەر ئەوەی ئەو کەسە خاوەن پلەو ڕێزو جێی بەزەیی و ڕەحم و پاشە ڕۆژێکی بەرزو بڵندترە، لەو کەسەی کە بەزەحمەت تر کاری بۆ ئاسان دەکرێت، کەوا بوو ئێستا بۆیە بۆ کچ یەك حەیوانە وە بۆ کوڕ دوو حەیوانە.

یاخود لەبەر هۆیەکی ترە، کە ئەوەیە: ئەگەر بۆ کچیش وەکو هی کوڕ وا بووایە: واتە: بۆ کچیش دوو حەیوان بووایە، ئەمجا ئەو کچە لەو بارمتەیی بوونە ڕزگاری دەبوو، یاخود کچیش وەکو کوڕ ئەگەر وابوایە کە خێری زیاتری بۆ نەکرایە سوودمەند نە دەبوو، ئەوا لێرەدا کوڕ لای خەڵکی ئەزان زۆر خۆشەویستە، ئەك دوو حەیوان، بەڵکو دە حەیوانیش بوایا بۆیان دەکرد، بەڵام کچ دوو حەیوان بووایە، دەیان ووت: شا دوو حەیوان بۆ دەڵە شرێك بکەین!! بەڵام بۆ ئەوەی بەڵکو ئەو کچە عەقیقەی هەر بۆ بکەن،وە لەو بارمتەیی بونە ڕزگاری ببێت، بۆیە یەك حەیوانی بۆ دانراوە. بەڵکو بۆئەوەی دایك و باوکی دەستیان لەدڵیان بێتەوە، و بڵێن: یەك

خەڵکیدا، یاخود گۆشتەکەی دەکرێت بەچێشت و نان و وە خەڵکی بۆ دەعوەت دەکرێت ،وە خەڵکەکەیش دەپارێنەوە بۆ ئەو منداڵە و داوای بەرەکەتی لەخوای گەورە بۆ دەکەن، ئەمەش بەبەڵگەی ئەو فەرموودەی کە (ئیمامی ئەحمەد) و (ئەبو داود) و (ئەسائی) گێراویانەتەوە وە شێخ ئەلبانیش بە صەحیحی داناوە لە (الارواء)دا بەژمارە (١١٦٥) لە (سمرة)وە – ڕەزای خوای لێ بێت- کە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: (كلُّ غلامٍ رَهينة بعقيقةٍ، يذبَح عنه يومَ سابعه، ويحلق رأسه ويسمى)، واتە: هەموو منداڵێك بارمتەیە، و بەستراوەتەوە بەو عەقیقەوە هەتا بۆی دەکرێت، لەڕۆژی حەوتەمدا حەیوانی بۆ سەردەبڕێت و وەسەری دەتاشرێت، وە هەر لەو ڕۆژەشدا ناوی لێ دەنرێت.

وە ئیمامی (ترمزی و حاکیم) فەرموودەیەکی تریان گێڕاوەتەوە و شێخ ئەلبانیش بەصەحیحی داناوە لە (الارواء) دا بەژمارە (١١٤٩) لە(ئیمامی عەلی) ەوە –ڕەزای خوای لێ بێت- کە پێغەمبەر (ﷺ) بەفاتیمەی کچی فەرموو کاتێك کە (حەسەن)ی بوو: (يا فاطمةُ، إحلقي راسهُ وتصدقي بزنةِ شعرهِ فضةً).

واتە: ئەی فاتیمە، سەری کوڕەکەت بتاشەو، وە بەئەندازەی سەنگ و قورسایی قژی سەری زیو ببەخشەوە.

حەیوانە قەینا بۆی دەکەین، تا ئەو کچەش ئەو خێرەی هەر لەمنداڵیەوە بە نسیب ببێت .

٤٢- ماچ کردنی پارە: تقبيلُ النقود

هەندێ لەبازرگانەکان یەکەم پارە ماچ دەکا کە وەریدەگرێت لەیەکەم شت فرۆشتنیدا کە دەیفرۆشێت لەسەرەتای ئەو ڕۆژەدا. وە ئەمەش هیچ بناغەیەکی نییە لەشەرعی ئیسلامدا[1].

٤٣- ماچ کردنی نان و سەمون لەدوای هەڵگرتنەوەی لەزەوی:

هەندێ کەس ئەگەر پارچە نانێك، یاخود پارچە سەمونێکی دۆزییەوە کە فڕێ درابووە سەر زەوی هەڵی دەگرێتەوە و پاشان ماچی دەکات. بەڵام ئەوەندە هەیەکە هەڵ گرتنەوەی نان و پاراستنی لە فڕێدان ئەمە چاکترین شتە، لەبەرئەوەی فڕێدانی نان ئیسراف و دەست بڵاوی کردنە، وە پێویستە ئەو نانە کە مرۆڤ هەڵی گرتەوە پاکی بکاتەوە، یان خۆی بیخوات یاخود دایبنێ بۆ پشیلەیەك، یان سەگێك یان بۆ ئاژەڵێکی تر، بەڵام ماچ کردنی لەدوای هەڵگرتنەوەی شەرعی نییە و وە دروستیش نییە.

وە ئەو قسەیەی کە وتراوە: (اكرموا الخُبزَ فإنّ اللهَ اكرمهُ، فَمَن اكرمَ الخُبزَ اكرمَهُ اللهُ)، واتە: ڕێز لەنان بگرن. چونکە خوا ڕێزی لەنان گرتووە، وە هەر کەسێك ڕێز لەنان بگرێ خوا ڕێزی لێ دەگرێ.

---

[1] ماچ کردنی پارە لای خەڵکی ئێمە :

- لەناو هەندێ لە خەڵکی ئێمەدا کە لەبەیانیدا یەکەم شتی فرۆشت، یاخود هەندێ سایەق کە یەکەم نەفەری سەرخست، یان هەر کەسێك لە خەڵکانێکی تر کە یەکەم پارەیان هەتا دەست، ئەو پارەیە ماچ دەکەن و دەیخەنە سەر ناوچاوانیان و دەڵێن: خوا نەیبڕێت! سوفتاحی بەیانییە، یان سوفتاحی ئەمڕۆیە.

- بەڵام لەسەر پارە شتێکی تر هەیە: کە هەر کەسێك لە هەر کاتێکدا بەری دەستی خورا، دەڵێت: ئەوا ئەمڕۆ پارەم بۆ دێت!!.

ئەم قسەیە ئیمامی (طبرانی) لەپەرتووکی (الکبیر)دا گێڕاویەتیەوە،ووە شێخ ئەلبانیش لە (ضعیف الجامع)دا فەرموویەتی: موضوع[١]، واتە: قسەیەکی دروستکراوو هەڵبەستراوو درۆیە .

بەڵکو بەجێگیری فەرموودەیەك هاتووە لە (صەحیحی موسلیم)دا کە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: (إذا سَقَطَت الُقمةُ مِن احدِکم، فَلیَمطْ مابها من أذی وَلیأکُلها ولایَدَعُها للشیطان)، واتە: ئەگەر پارووییەك لەدەستی یەکێ لەئێوە کەوتە خوارەوە با هەڵی بگرێتەوە،وپاکی بکاتەوە لەپیسییەك ئەگەر تێوەی چوو بێت، وەبا بیخوات، وە بەجێی نەهێڵێت بۆ شەیتان[٢].

---

[١] لە (ضعیف الجامع)دا بەژمارە (١١٢٥) هاتووە، وە لە (السلسلة الضعیفة) دا بەژمارە (٢٨٨٥) دا هاتووە.

[٢] لای خەڵکی ئێمە ئەم شێوازە ڕێك وەکو کە نووسەر باسی دەکات هەیە لەناوماندا:-

- کە لەسەر جادە یان لەشوێنێك پارچەیەك نان کەوتبوو هەڵی دەگریتەوە و دەیخەیتە سەر سەری، و دەڵێت: ئەمە گوناحە ئەمە قورعانە بۆ فڕیان داوە لێرە.

- یاخود شێوازێکی تر هەیە لای خەڵکی کە زۆرشتێکی خراپە،کەئەویش ئەوەیە:- ئەگەر کەسێك دەنکێك ترێ یاخود بۆڵە ترێیەکی بچوکی لەدەستی کەوتە خوارەوە، یان تیکەیەکی لەدەست کەوتە خوار، یان کلۆیەك شەکر یان پارچەیەك نانی لەدەست کەوتەخوار، ئیتر هەڵی ناگرێتەوە و پاکی بکاتەوە، یان خۆی بیخوات یان بیدات بەباڵندەیەك تا بیخوات، بەڵکو بەجێی دەهێڵێن و دوایش دەکرێتە ناو تەنەکەی خۆڵەکەوە، یاخود ئەگەر وورده نانیان هەبوو لەشوێنێکی پاکدا دایناێن، بەڵکو دەیکەنە ناو تەنەکەی خۆڵەوە، یان ئەگەر مووییەکی لەناو قاپێك خواردندا بینی، ناچێت دەریبهێنێت، بەڵکو نایخوات و دەیرێژێن و قاپێکی تر تێدەکەنەوە، کە هەموو ئەمانە ئیسراف کردنە.

٤٤- ماچ كردنی دەست: تقبيلُ اليد

هەندێك لە خەڵكی ئەگەر پرسیاری لێكرا لەبارەی ژیان و گوزەرانییەوە، پشتی دەستی پاشان دوای ئەوە بەری دەستی ماچ دەكات، تا ئەم شێوازە ئاماژە بێت بۆ سوپاس و ستایش كردنی خوا، وە ئەم كارەش بیدعەیە، وە ڕاستیەكەی ئەوەیە كە ئەو كەسە كە پرسیاری لێكرا لەبارەی ژیان و گوزەرانییەوە دەبێت سوپاسی خوای پەروەردگار بكات، و بڵێت: (الحمدُلله)، واتە: سوپاس و ستایش بۆ خوای گەورە. وە ئەگەر هەواڵێكی خۆشی بۆ هات یەك سوجدەی شوكر ببات، بەبێ ئەوەی سەلام دانەوەی تیادا بێت[1].

٤٥- ئاهەنگ گێڕان بەبۆنەی جەژنە دروستكراوەكانەوە: الاحتفالُ بالأعياد المبتدعة.

وەك جەژنی سەری ساڵ، جەژنی كرێكاران، جەژنی سەربەخۆیی ووڵات، جەژنی لاچوونی بەلا، وە جەژنی سەركەوتن، ئەمجا ئەم جەژنانە هەموویان نەهی و قەدەغەیان لێكراوە لە ئیسلامدا، لەبەر سێ هۆ:

١- لەبەرئەوەی ئەم جەژنانە كۆمەڵ جەژنێكی بیدعەن، ووە شەرعی و دروست نین.

---

[1] لای ئێمە هەندێك كەس هەیە كە پرسیاری لێ بكەی و بڵێی گوزەرانت چۆنە، لەجیاتی بڵێ: سوپاس بۆ خوا، دێت بەتەنها پشتی دەستی ماچ دەكا و بەرە ناوچاوی دەستی بەرزدەكاتەوە، تا ئەم دەست جووڵاندنەی ئاماژە بێت بۆ چاكی حاڵ و گوزەرانی.

- یاخود هەندێك كەس كە هەواڵێكی خۆشی بیست، دێت دەستی دەبات بۆ چەناگەی،یان هەر دوو دەستی دەمێنێت بە دەم وچاریدا،و ئەمجا دەڵێت:(الحمدُ الله) .

٢- بۆ شوێن کەوتووانی دینی ئیسلام، تەنها دوو جەژن هەیە: جەژنی ڕەمەزان و جەژنی قوربان، وە لە هەردوو صەحیحەکەیشدا هاتووە کە پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی: (إِنَّ لِكُلِّ قَومٍ عِيداً، وَهَذا عِيدُنا)، واتە: بەڕاستی بۆ هەموو گەل ونەتەوەو کۆمەڵێك جەژنێکیان هەیە، و ئائەمەش (جەژنی ڕەمەزان و قوربان) جەژنی ئێمەن.

٣- کردنـی ئـەم جەژنانـە خـۆ شـوبهاندنە بەکافرانـەوە، وە ئێمـەی موسـوڵمانیش فـەرمانمان پێکـراوە، کـە بەپێـچەوانەی ئـەوان بـین و سەرپێچی ئەوان بکەین[١]، [٢].

٤٦- سوێنـد خـواردن بـەغـەیری خـودا: الحلفُ بغيرِ الله

لەناو خەڵکیدا کەسانێکی وا هەیە سوێند بەغەیری خودا دەخوات لە قسەکانیدا، وەکو ئەم سوێندانە:

- وحياتك. واتە: بەژیانی تۆ.
- بذمتك. واتە: بەئەستۆی تۆ.
- والعيش والملح. واتە: بەژیان و خوێ.

---

[١] سەیری پەرتووکی "المنظار"ی "شيخ صالح ال الشيخ" بکە، لاپەڕە(١٨).

[٢] جەژنە درۆینەکانی لای ئێمە:

- جـەژنی نـەورۆز، جـەژنی سـەری سـاڵ، جـەژنی عیـدولمیلاد، جـەژنی کرێکـاران، جەژنی مامۆستایان، جەژنی دایکان، جەژنی دارودرەخت.

ئەمجا ئەو ڕۆژانەی کەکراون بەبۆنە:

ڕۆژی ئافرەتـان، ڕۆژی خۆشەویـستی (ڤالەنتینـە)، ڕۆژی گـەنجان و لاوان، ڕۆژی ئەنفال، ڕۆژی ڕاپەڕین، یادی کۆرەوەکە.

- یاخود ڕۆژی پشووی سەرتاشخانەکان، ڕۆژی وێنەگرەکان، ڕۆژی چێشتخانەکان، ڕۆژی منداڵان، ڕۆژی کەم ئەندامان و.......هەتاکۆتایی.

- والنبي. واته: بەپێغەمبەر (ﷺ).

وە هەموو ئەم سوێندانەش سوێند خواردنە بەغەیری خوا، ئەویش بە بەڵگەی ئەو فەرموودەیەی کە ئیمامی (حاکیم) گێڕاویەتیەوە ووە بەصەحیحشی داناوە، وە ئیمامی (ترمذی)ش دووبارە گێڕاویەتیەوە وومبە (حَسَن)ی داناوە، وە شێخ ئەلبانیش بەصەحیحی داناوە لە (الارواء)دا لە (ابن عمر)ەوە کە پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی: (مَنْ حَلَفَ بغير اللهِ فقد أشـرَكَ)[1]، واتە: هەر کەسێك سوێند بەغەیری خوا بخوات، ئەوا ئەو کەسە شەریکی بۆ خوا بڕیارداوە.

وە هەر کەسێکیش زمانی ڕاهاتبێ و، وەخوی پێوەگرتبێ بەم جۆرە سوێندانەوە، ئەوا هەر کاتێ هەڵەی کردوو وە سوێندی بەغەیری خودا خوارد بابڵێ: (لا اله الاّ الله)، ئەمەیش بە بەڵگەی ئەو فەرمودەیەی کە شەییخان (بوخاری و موسلیم)، گێڕاویانەتەوە لە "ابی هریره"وە کە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: (مَن حَلَفَ منكم فقال في حِلفه: و اللاّتِ والعُزى. فليَقُلْ: لا اله الاّ الله. ومَن قال لصاحبه: تعال أُقـامرك. فليَتَصدق بشيءٍ)[2]، واتە: هەر کەسێك لەئێوە سوێندی خوارد و، ووتی لە سوێندخواردنەکەیدا: بەلات و عوززا، بابڵێ: لا اله الاّ اللهُ. وە هەر کەسێك بەهاوڕێکەی ووت: وەرە با قومارت لەگەڵدا بکەم، با ئەو کەسە شتێك بکات بەخێرو صەدەقە.[3]

---

[1] حديثٌ صحيح: رواه الحاكم وصححه، والترمذي وحسنه، وصححه الالباني لە (صحيح الجامع)دا بەژمارە (٦٢٠٤)، وە لە (السلسلة الصحيحة)دا بەژمارە (٢٠٤٢).

[2] حديثٌ صحيح: رواه البخاري و مسلم.

[3] جۆرە سوێندی هەڵە لەناو خەڵکی ئێمەدا، وەکو:-

٤٧- سوێند خواردن بەسپاردە: الحلفُ بالأمانة

زۆرێك لە خەڵكی سوێند بەسپاردە دەخوات[1]، وە ئەمەش جۆرێکە لە سوێند خواردن، وە لەبارەی ئەم جۆرە سوێندەوە نەهی و قەدەغە کردنێکی تایبەتی لەسەر هاتووە، بە بەڵگەی ئەو فەرموودەی کە ئیمامی "ئەبو داود" گێراویەتیەوە،وە شێخ ئەلبانیش بەصەحیحی دلناوە لە (الصحيحة)دا بە ژمارە (٩٤) لە "بُرَیدە"وە -ڕەزای خوای لێ بێت- کەوا پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: (مَنْ حَلَفَ بالأمانة فليسَ مِنَّـا)، واتە: هەر کەسێك سوێند بەسپاردە بخوات لەئێمە نییە.

- بەچاوی تۆ و بەچاوی هەردووکمان، بەچاوی ئەو کوڕە تاقانەیەت، بەشەرەفم، بەکەرامەت و ویژدانم، بەتەڵاقم، بەژیانی تۆ، یان دەڵێت: سوێند بێت، ئیتر هیچی تر ناڵێت، بەڕەنگی زەردت، بەگەردنم، بەدۆستایەتی هەردووکمان، بەناموسم، یان دەڵێت: سوێندت بۆ ئەخۆم بەرەەچی شتێ کە تۆ بیڵێیت، بەو هەورە، بەو ئاسمانە شینە، تۆ دارو بەرد.
- یاخود بەقەبری پێغەمبەر، بەسەری پێغەمبەر، بەمولودی پێغەمبەر، بەشەرەفی پێغەمبەر، بەکڵاوە سەوزەکەی پێغەمبەر، بەقبیلەی محمدولمستەفا، بەنوری پێغەمبەر، بەو ئاگرو ئاوەی پێغەمبەر، بەڕیشە سپییەکەی پێغەمبەر، بەگشت پێغەمبەران، بەچل و چوار هەزار پێغەمبەر.
- بەسەری خۆم، بەسەری باوکم، بەسەری هەردووکمان، بەقەبری فلان شێخ، بەگۆڕی شەهیدان، بەقەبری باوکم، بەقەبری دایکم، بەقەبری جوانە مەرگە.
- تو دینت، بەدینت، بەو خۆرو مانگە، بەو مانگە شەوە، بەڕۆژی قیامەت، بەدینی ئیسلام، بەمەککەو مەدینە، بەئەصحابە، بەم مانگی ڕەمەزانە.
- بەو گەنمەی کە لەو ئەرزە ڕەقەوە پەیدادەبێت، یاخود کەسی وا هەیە کە دەست لەدا بەناندا و دەڵێت: بەم قورعانە، بەو ئاردو ئاوە، بەو کەعبەی شەریفە.

(١) نووسەر کە دەفەرموێت: زۆرینەیەك لەخەڵكی سوێند بەسپاردە دەخوات، مەبەستی بەخەڵکی میسرە، ئەگینا ئەم جۆرە سوێندە سوپاس بۆ خوا لای ئێمە نییە.

٤٨- باوەڕبوون بەوەی کە وا هەندێ کەس قەدەغە و بەرگری لەڕەحمەتی خوا دەکەن:

هەندێ لە خەڵکی ئەم قسە دەکات بەرامبەر بە خەڵکێکی تر، وەڵێت: (لايرحم ولا يخلي رحمة ربّنا تنزل)، واتە: نەخۆی ڕەحم دەکا، وە نە دەشهێڵی ڕەحمەتی پەروەردگار بباریت بەسەرماندا.

ئەم قسەیە پەندێکی پووچ و ناڕاستە، وەبیروباوەڕێکی هەڵەیە. لەبەرئەوەی هیچ کەسێك کە هەر چۆنێك بێت حاڵ و تواناو دەسەلأتی، ناتوانێ و وەتوانای ئەوەی نییە کە قەدەغەو بەربەست و بەرگری دەبەزێنی ڕەحمەتی خوا بکات. وە خوای گەورە دەفەرمووێ: ﴿ما يفتح اللهُ للنّاسِ مِنْ رَحمةٍ فلا مُمْسِك لها﴾، واتە: ئەوەی کە خوا دەیدات و دەیبەخشێت، بە بەندەکانی لەڕزق و ڕۆزی و باران و بەفرو تواناو لەش ساغی و ئاسایش و زانیاری و حیکمەت و پێغەمبەرایەتی و بیرو هۆش‌و، وە هەموو ئەو شتانەی کە نایەنە ژماردن، وە هەر کاتێکیش کە پەروەردگار دەرگای ڕەحمەتی خۆی لەخەڵکی بکاتەوە، ئەوا هیچ کەسێك و هیچ هێزێك توانای قەدەغەکردن و وەستاندنی ئەو ڕەحمەتەی خودای نییە،وەك دەفەرموێت: ﴿وَمَا يُمْسِكْ فَلَا مُرْسِلَ لَهُۥ مِنۢ بَعْدِهِۦ ۚ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ﴾ (فاطر: ٢).

واتە: هەر نیعمەتێ کە خودا قەدەغەی بکات وە بیگێڕێتەوە و بیوەستێنێت، ئەوامیچ کەس و هێزێك ناتوانێت دوای ئەو گرتنەوەیە بەری بدات و بیداتەوە بە خەڵکی، وە خودا خۆی تەنها خاوەن تواناو دەسەلأتێکی بێ سنوور و بێ ئەندازەیە، کە کەس توانای ئەوەی نییە بەرامبەری بوەستێت، وە لەگشت کارەکانیدا خاوەن حیکمەت و کاربەجێی یە.

وە فەرموویەتی پاك و بێگەردی بۆ ئەو: ﴿قُلْ: أَفَرَأَيْتُم مَاتَدْعُونَ مِنْ دونِ اللهِ إِنْ أَرادَنِيَ اللهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كاشِفاتُ ضُرِّهِ﴾، واتە: ئەی پێغەمبەر تۆ بەوان بڵێ: ئەوانەی کە ئێوە لەباتی و لەجیاتی خودا دەیان پەرستن و هاواریان لێ دەکەن و هۆمەنیان بۆ دەبەن، ئەگەر خودا بیەوێت من تووشی ناڕەحەتی و زەحمەتێك بکات، ئایا ئەوانەی کە لەغەیری خوا هاواریان لێ دەکەن، دەتوانن ئەو ناڕەحەتی و ناخۆشی و زەحمەتەم لەسەر لاببەن،﴿ أَوْ أَرَادَنِي بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَاتُ رَحْمَتِهِ﴾ (الزمر: ٣٨)، وە ئایا ئەگەر خودا بیەوێت خێرو خۆشی و ڕەحمەتێکی خۆیم پێ ببەخشێت، ئایا ئەوانە دەتوانن ڕێگای ئەو ڕەحمەتەی خودام لێ بگرن و لێمی قەدەغە بکەن، ئایا دەتوانن ببنە کۆسپم و بەربەست تا نەهێڵن ئەو خێرەم بەنسیبم ووە تووشم ببێت.

٤٩- ڕازی نەبوون بەقەزاو قەدەر: الاعتراضُ على القضاءِ والقدرِ

هەندێ لە خەڵکی کە پیاوێکی دەوڵەمەند دەبینێ ووە ئەم دیمەنەی بە دڵ نەبێت، ئـا ئەم قسە پیسە گوناهاوییە دەکات: (يَدَيَّ الحلقُ للي بلا ودانٍ)، واتە: دوو دەستەکەی من بەستراون و لەئێش کەوتوون، بەهۆی یەکێکەوە[1] کە سۆزو ڕەحمی نییە.

وەئەم پەندە واتاکەی ئەوەیە: کە خوای گەورە کاربەجێ و لێزان نەبووە لە بەخشینەکانیدا، وە لە قەدەغە کردن و پێنەدانی ئەو بەخشینانە بەکەسانێکی تر -حاشا لله- ،بەباوەڕی ئەو کەسە خوا ڕزق و ڕۆزی دەدات و دەبەخشێت بەکەسانێك کە شیاوی ئەو بەخشینە نین، وە ئەو

---

[1] مەبەست بەو یەکە: پەنا بەخوا (خوای گەورە و میهرەبانە).

ڕزق و ڕۆزیەش قەدەغە دەكات لەكەسانێك كە شیاوی ئەوەن كە پێیانی ببەخشێت!!

بەڵام ئایا ئەو كەسەی كە ئەم قسە دەكات زاناترە لە خوا بەو كەسانەی كــــە شیاوی ئەوەن كە لەلایان خواوە ڕزق و ڕۆزیان پێ ببەخشرێت؟!!.

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿أَوَلَمْ يَعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ يَبْسُطُ ٱلرِّزْقَ لِمَن يَشَآءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ (الزمـر: ٥٢)، واتــە: ئایــا ئەوانە نـازانن بۆ هـەر كەسێك كە خـودا خـۆی بیـەوێت ڕزق و ڕۆزی بۆ فـراوان دەكـات، وە بـۆ هـەر كەسـێكیش كـە بیـەوێت ڕزق و ڕۆزی كـەم دەكاتـەوە و لێیانی دەگرێتـەوە، بەپێی ئـەو مەبەسـت و ئەندازە گیری و حیكمەتـەی كـە خـوا خـۆی دەیزانـێ، بەڕاسـتی لـەم بەخـشین و قەدەغـە كردنەیدا بەڵگەیەكی ئاشكرایە لەسەر تواناو دەسەڵاتی خودا بۆئەوانەی كە ئیمانیان بەخودا هەیە.[1]

---

[1] لای خـەڵكی ئێمـە، ئەگـەر كەسێكیان بینـی و ماڵ و سـەروەتی هـەبوو، وە لـەلای ئەوان بەشیاوی نەزانن كە ئەو كەسە خاوەنی ئەم سەروەت و سامانە بێت، دەڵێن:

- سەیری ئـا ئەوە ناكەی!! بەقوربانی خـوا بین پارەی داوە بەكێ، یان توخوا ئـا ئەرەو پارەیان ووتووە.

- یان دەڵێن: خوا پارەی داوە بەكەر، یان ئەو كەرەو پارەیان وتووە.

- یـان دەڵێن: بـە قوربانی خـوا بم پـارەی داوە بـە ئـا ئەوانـەو نـازانن چـۆن خـەرجی بكـەن، یـان كـەرو بـێ عـەقڵی ئـاوا خـاوەنی پارەیـە، یـان بـەقوربانی خـوا بین ئـەم هـەمووەی ڕشتووە بەسـەریاندا، ئـەی بۆخوایـە!! نایـەدی بـە ئێمـەش، بـۆ ئێمـەش عەبدی تۆ نین، یان دەڵێن: ئەگـەر پـارە بـێ قیمـەت نەبووایـە خـوا نەیئـەدا ئـا بەوانـە، یان دەڵێن: خـوا پـارەی داوە بـە كـەروگا، ئـەوە هـی ئەوەیـە پـارە و سـامان و نـازو نیعمەت و ماڵ و موڵكی هەبێت.

٥٠- قسەی هەندێ لە خەڵکی کە دەڵێت "ڕزقەو بەسەر شێتدا ڕژاوە": رِزقٌ هَبَلَ على المجانين.

ئەمەش پەندێکی هەڵەیە، لەبەرئەوەی ڕزقی گشت بەندەکان - بەخەڵکی عاقڵ و شێتیشەوە- لەسەر (الله)یە کە پەروەردگاری جیهانیانە، خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَمَا مِن دَآبَّةٍ فِي ٱلْأَرْضِ إِلَّا عَلَى ٱللَّهِ رِزْقُهَا﴾، (هود: ٦) ، واتە: هیچ بەپێ ڕۆیو و خشۆك و باڵندەو زیندەوەرو ئاژەڵێك نییە ئیللا دابینکردنی ڕزق و ڕۆزی بۆیان لەسەر پەروەردگارە.

٥١- باوەڕبوون لەشەربەتی بەلەك[1] دا: الاعتقادُ في العرقسوس

هەندێ لەخەڵکی باوەڕیان وایە ئەگەر شەربەتی بەلەك بڕێژرێت لەبەردەم دوکانێکدا ئەوا ئەو شەربەتە بەرەکەت دەهێنێ بۆ ئەو دوکانە، وە ئەگەر هاتوو بەو شەربەتە سەیارەی کریێ (تەکسی) ی پێ بشۆریەت، ئەوا ئەو شەربەتە ڕزق دەهێنێ بۆ ئەو سەیارەیە، وە ئەو سەیارەی تەکسی یە بەمە قازانجێکی زۆر دەکاو،وە ئەفەر بەمە زۆرتر ڕوو لەو سەیارەیە دەکات، وە دەست کەوتی خاوەنەکەی زۆرتر دەبێت... سَاءَ ما يَعْتَقِدونَ!! واتە: بەڕاستی بەباوەڕبوونتان بەم کارە خراپترین بیروباوەڕتان هەیە.[2]

---

[1] بەلەك:- گیایەکە کە لەدەوری چەمدا دەڕوێت، پەلکو گەڵای هەیە، خوڵە مێشی یە گەڵاکەی، وە ڕووەکێکی ڕەگدارە و ڕەگەکەی بۆ خۆشتن بەکاردێت، وە بۆنی سیری هەیە، لەبەهاراندا دەڕوێت تا پاییز دەمێنێ، لەگوڵە هێرۆ دەچێت.

[2] باوەڕبوونی هەڵە لەڕووەکی (بەلەك)دا لەلای خەڵکی ئێمە:

- لەهەندێ لەلادێکان هەبووە، کە ئەگەر کەسێك تووشی ڕەنگ شێتی و بێ تاقەتییەك ببوایە، یاخود ئافرەتێك بەسەر منداڵەوە تووشی نەخۆشی ببوایە،

٥٢- باوەڕبوون لەئاژەڵی دەڵەك دا[1]: الاعتقادُ في العِرسة

هەندێ لە خەڵکی باوەڕیان وایە لەو ئاژەڵەدا کە ناو دەبرێت بە (العِرسةُ)، واتە: دەڵەك ،کە ئەگەر بخرێتە ژێر گڵەوە لەبەردەم دوکانێکدا بەزیندوویی، ئەوا ڕزق و بەرەکەت دەهێنێ بۆ ئەو دووکانە... هەروەها ئەم کارەش بیروباوەڕێکی بۆگەنە.

٥٣- باوەڕبوون لەقەلەڕەش و کۆتری هەردی[2] دا: الاعتقادُ في الغُراب واليمامة.

هەندێك لەخەڵك باوەڕیان وایە لەوەدا کە ئەگەر قەلەڕەش، یان کۆتری هەردی یەکێکیان سەر ببڕیەت لەسەر سەری منداڵێك، ئەوا ئەو منداڵە دوا دەکەوێت لەزمان پژان و قسەکردن.

وە ئەمەش ناڕاستە. لەبەرئەوەی ئەم کارە بەدەستی خوای پەروەردگارە بەتەنها.[3]

دەچوون بنکە بەلەکیان دەهێنا و چەند ڕۆژێك دەیان کوڵاند پاشان دایان دەنا تا سارد دەبۆوە، وە دوایی خۆیان پێ دەشۆری بەمەبەستی چاك بوونەوەو، وە بەپیرۆز دانانی ڕووەکی بەلەك.

بەلام باوەڕبوون لە بەکارهێنانی ڕووەکی بەلەکدا بەمەبەستی شیفای نەخۆشی لەناو خەڵکی وولاتانی تریشدا هەیە، بەتایبەت لەناو خەڵکی میسردا کە بۆ مەبەستی شیفای نەخۆشی لەناو قاپێکدا دەیکوڵێنن و ئەمجا بۆنەکەی هەڵ دەمژن.

[1] دەڵەك: ئاژەڵێکی چوار پێیە لە پشیلە بچوکترە، لەڕێوی دەچێت، وە کەڵبەدارە و یەکێ لەخوارینە سەرەکییەکانی مشکە.

[2] واتە: کۆتری شینەکە کە بەزۆری بەسەر منارەی مزگەوتەکانەوە دەنیشنەوە.

[3] باوەڕبوونی هەڵە لەقەلەڕەش دا لای خەڵکی ئێمە، وەکو:-

٥٤- بــاوەڕبــوون لــەقــۆڕی[1] دا: الاعتقادُ في الحرباء

باوەڕییان وایە خەڵکانێ ئەگەر قۆڕی فڕێ درایە سەر ئافرەتێکی نەزۆک، وە ئـەو ئافرەتـە داچڵەکی و ترسـا، ئـەوا سـک پـڕ دەبێـت، وە ئەمـەش دووبارە پـووچ و ناڕاستە، لەبەرئەوەی ئەو ذاتـەی ﴿يَهَبُ لِمَن يَشَآءُ إِنَٰثًا وَيَهَبُ لِمَن يَشَآءُ ٱلذُّكُورَ، أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَإِنَٰثًا ۖ وَيَجْعَلُ مَن يَشَآءُ عَقِيمًا﴾ (الشورى: ٤٩-٥٠)، واتە: دەیبەخشێت کچ بەو کەسـەی کە خـۆی دەیـەوێ ،وە کـوڕیش دەبەخـشێت بـەو کەسـەی کـە خـۆی دەیـەوێ، یـاخود بەهەندێکیش کچیش و کوڕیشیان پێ دەبەخشێ، وە هەندێکیش نەزۆک دەکا و منـداڵی نـاداتێ، ئـەو زاتـەی کـە ئـەم کارانـە ئەنجام دەدات تـەنها (الله)یە.

- دەڵێن: قەلـەڕەش و قـشقەڕە بەسـەرماڵتـا بـڕوات و بقیڕێنێـت، ئـەوا مـردووت لێ دەمرێت!!، یاخود قەلەڕەش بەسەر هەر شارو گوندێکدا بقیڕێنێ، ئەوا ئەو شوێنە چۆڵی دەکەن.

- بەڵام لای ئێمە باوەڕیـان بەکوکوختی هەیە نـەك کۆتر، دەڵێن: کوکوختی لەهەر ماڵێکدا هێلانە بکات، ئەوا دەست بۆ هێلانەکەی مەبە، با لەماڵدا بمێنێ، چونکە لەهەر ماڵێکدا هێلانە بکات ئەوە خێرو بەرەکەت و ئاشتییە بۆ ئەو ماڵە، بۆیە هەر ماڵێك کوکوختی هێلانەی تیدابکات زۆر بەم کوکوختیانە دڵ خۆش دەبن و ناوێرن دەستی بۆ ببەن.

[1] قۆڕی: بریتییە لەو خشۆکەی کە چوارقاچی هەیە، و پێستەکەی سەوزێکی کاڵەو بەڵەکی تیایە، وەکو پێستی تیمساح وایە، چاوی دەرپەڕیوە، بەپێ ی ڕەنگی ئەو شوێنەی کە تیابژی ڕەنگی خۆی وەك ڕەنگی ئەو شوێنە لێ دەکات، حەزی لە ڕۆژەو ڕۆژ لەکونەوە بێت ڕووەکاتە ئەو شوێنە، پێیشی دەوترێ: (بزن مژە) وە بەفارسی پێی دەوترێت: (بزْ بَختي).

٥٥- باوەڕبوون لە "کیسەڵ" دا: الاعتقادُ في السُلحفاة

هەندێ لە خەڵکی باوەڕییان وایە ئەگەر کیسەڵ لەماڵدا بەخێوبکەن، ئەوا ئەو کیسەڵە ڕزق و بەرەکەت بۆ خۆیان و ماڵەکەیان دەهێنێت[1].

---

[1] هەڵەی خەڵکی لەسەر کیسەڵ:-

- لەم ساڵی ٢٠٠٧ لەمانگی هەشتتدا لەوبازاڕەی سەر سی مەترییەکەی ئازادی، چەند کەسێك کۆمەڵێك کیسەڵیان هێنابوو، بۆئەوەی بەفێڵ بیفرۆشن بە خەڵکی، دەیانووت: خوێنی کیسەڵ شیفایە بۆ پیزۆی دەست و قاچ چاك دەکات و هەڵی دەوەرێنێت.

- بێگومان ئازاردانی "کیسەڵ"یش یەکێکە لەو هەڵەو گوناهانەی کە پێویستە نەکرێت، بۆ نموونە: خەڵکی وا هەیە کە چاوی بەکیسەڵ دەکەوێت یەکسەر دەچێت دەیخاتە سەر پشت و هەڵی دەگێڕێتەوە، دوایی ئەو کیسەڵە زۆر بەناڕەحەت خۆی دەخاتەوە سەرەدەم و دەڕوات، چونکە ناڕەحەترین شت لای کیسەڵ ئەوەیە کە بکەوێتە سەرپشت، بۆیە کاتێك دوو کیسەڵ شەڕ دەکەن لەگەڵ یەکتریدا هەریەکەیان هەوڵ دەدات ئەوی تریان بیبەزێنێت بەوەی کە بیخاتە سەرپشت، کە خستیە سەرپشت ئیتر بەجێی دەهێڵێت و وەدوایی زۆر بەزەحمەت ئەوکیسەڵە خۆی دەخاتەوە سەرەدەم، بڕوانە ئەم دوو ڕووداوەت بۆ بگێڕمەوە کە لەدوو لادێی کوردستانی خۆمان ڕوویداوە:-

- لە یەکێك لە لادێکانی سلێمانی کە دەکەوێتەپشت شاخی گۆیژەوە، لەو لادێیەدا چەند ساڵێك ژمارەیەکی زۆر لەکیسەڵ لە لادێکەیاندا هەبووە، هەندێك لەو کیسەڵانە بچوك بوون و، وەهەندێکی تریان گەورە بوون، وە خەڵکی ئەم لادێیە هاتوون ئەو کیسەڵە گەورانەیان کردووە بەلەپان و شایەن و کیلۆ،وە هەر کەسێك ویستبێتی کە بزانێ کێشی قورسە یان نا!!، چووەتە سەر پشتی یەکێك لەو کیسەڵە گەورانەوە، وە کۆمەڵێك خەڵکی زۆریش بەچواردەوری ئەو کەسەدا کردوویانە بەپێکەنین و گاڵتە، ئەمجا دوای ئەوە کە ئەو کەسە چۆتە سەر پشتی ئەو کیسەڵە، ئەگەر کەمێك کیسەڵەکە سەری دەرهێنا بێت،ئەوا خەڵکەکە بەو کەسەیان وتووە: تۆ پەنجا

٥٦- بـاوەڕبـوون لـە مـقـەست دا: الاعتقادُ في المقص

هەندێ لەخەڵکی باوەڕییان وایە ئەگەر مقەست دەمەکەی بکرێتەوە بەبێ ئەوەی هـیچ پێویـستییەکت پێـی هـەبێت، وە بـەبێ ئـەوەی ئیشی پـێ بکەیت، ئەوا شەڕو ئاژاوە و بەڵاو ناڕەحەتی دەمێنێ.

وە ئەمەش بیروباوەڕێکی هەڵەیە.[1]

کیلۆی!!، وە ئەگەر زیاتر کیسەڵەکە سەری دەرهێنا بێت،بۆ نموونە بیان وتووە:تۆ حەفتا کیلۆیت و قورستری!! چونکە زیاتر قورسایت خستۆتە سەر پشتی ئەو کیسەڵە بۆیە ملی زیاتر دەرهێناوە. .ئیتر ئابەم شێوەیە، خۆ ئەگەر کەسێك چوو بێتە سەر پشتی یەکێك لەو کیسەڵانە و، بەڵام سەری دەرنەهێنا بێت خەڵکەکە گاڵتەیان پێکردووە و پێیان وتووە: تۆ لەپان ناتخوێننیتەوە!!!.

- یەکێکی تر لە دانیشتوانی لادێیەکی تر دەڵێت: جارێك ویستم کیسەڵێك بکوژم و پشتە ڕەقەکەی بۆ جوانی هەڵبگرم لەلای خۆم، دەڵێت: هاتم کیسەڵێکم هێنا و خستمە سەرپشت، بەڵام بۆئەوەی ئیتر جارێکی تر نەتوانێت خۆی بخاتەوە سەر پشت تادەمرێت، هاتم قوڕێکی شلم بۆ گرتەوە و وەلەسەر پشت خستمە ناو قوڕەکەوە، وە هەرکاتێکیش کە قوڕەکە ووشك بۆیەوە ئیتر هەر ناتوانێت خۆی بخاتەوە سەردەم بۆ ئەوەی لەبرساندا بمرێت، وە کەمرد ئیتر لەبەرخۆردا ووشك دەبێتەوە و دەتوێتەوە، دواییی منیش ئەو قاپوڕە ڕەقەی دەبەم بۆ خۆم، دەڵێت: بەڵام لەو شوێنەی کە ئەم کیسەڵەم وا لێکرد کێڵگە بوو وە لەنزیکی کێڵگەکەدا چەڵتوکی برنجی لێ کرابوو، ئەمجا کیسەڵەکەم بەجێ هێشت تا دوو هەفتە پێم نەکرا بچمەوە بەلایدا، کە دوای ئەم ماوەیە چوومەوە تابزانم چی بەسەر هاتووە، دەڵێت ووتم: بەخوا ئێستا هەر قاپوڕەکەی بۆمن ماوە و خۆی مردووە، دەڵێت: کاتێك کە نزیکی کیسەڵەکە بوومەوە سەیر دەکەم پۆلێك چۆلەکە وە ئان لەسەر سکی کیسەڵەکە، خێرا دەچن بەدەنووك چەڵتوکی بۆ لێ دەکەنەوە و ئەمجا یەك بەیەك دەیهێنن و دەچنە سەر سکی و وە بەدەنووك چەڵتوکەکەی بۆ پاك دەکەن وە دەنکە برنجەکەی بەدەنووك دەخەنە ناودەمی، دەڵێت: ئەو چۆلەکانە ئەوەندە چەڵتووکیان دابووێ بەشێوەیەك کە هەردوو ئەم لاو ئەولای ئەو کیسەڵە بەرز بوو بوو بوو لەتوێکڵی برنجدا، دەڵێت: وتم بەخوا خوا نایەوێت تۆ بمریت، وە ئەم چۆلەکانەیشی بۆ تۆ ناردووە، دەڵێت: ئیتر کیسەڵەکەم خستەوە سەردەم و لێی دا و ڕۆیی.

لا اله الاّ الله، بەڕاستی هەموو سیفاتێکی جوان هەر بۆ تۆ جوانە، و وە هەر بۆ تۆش شیاوە.

[1] بیروباوەڕی هەڵە لەسەر مقەست لای ئێمە، وەکو:

٥٧- باوەڕبوون لەناوێنەدا: الاعتقادُ في المرآة

هەندێ لە خەڵکی باوەڕییان وایە کە ئەگەر بەشەو سەیری ئاوێنە بکەی دروست نییە، وە هەندێکی تریان باوەڕییان وایە ئەگەر ئاوێنە بەشەو دا بەبێ داپۆشین بەجێ بهێڵێت، ئەوا ئەگەر هاتوو ئافرەتی ئەو ماڵە سکی هەبوو سکەکەی لەبارەچێت.... وە هەموو یەکێ لەمانە باطیل و ناڕاستە.[1]

٥٨- باوەڕبوون لەگسك دانی ماڵ دا: الاعتقادُ في كَنس البيت

هەندێك لەو خەڵکە باوەڕییان وایە ئەگەر کەسێك بیەوێت بچێ بۆ سەفەر، وەکاتێك لەماڵەکەی خۆی دەرچوو بۆ سەفەرکردنەکەی، لەو کاتەدا ئەندامانی ئەو ماڵە ماڵەکەیان گسك دەدا، ئەوا ئەو کەسە موسافیرە لەو سەفەرەی ناگەڕێتەوە، بۆیە ڕەش بین دەبن ئەگەر لەو کاتەدا کە ماڵەکەی گسك بدرێ.[2]

- ئەگەر مقەست بەدەم کراوەیی بەجێی بهێڵیت، ئەوا ئاژاوەی ماڵی پێوەیە!!.

- ئەگەر مقەست بدەیتە دەست هەر کەسێك، ئەوا شەڕت دەبێت لەگەڵ ئەو کەسەدا.

[1] بیروباوەڕی هەڵە لەناو ئێمەدا لەسەر ئاوێنە، ئەوەیە کە:

نابێت بەشەودا سەیری ئاوێنە بکەیت، چونکە دەڵێن: شێت دەبیت!!، یان جنۆکە دەستت لێ دەوەشێنێت!! .

[2] لای ئێمە ئەم بیروباوەڕە نییە، بەڵام کۆمەڵێك بیروباوەڕی پڕوپووچی تر هەیە لەسەر سەفەرکردن، وەکو:

- ئەگەر بەری پێت بخورێت، ئەوا سەفەر دەکەیت!!.

- ئەگەر پێڵاوەکانت سەریەك بکەوێت: ئەوا سەفەر دەکەیت!!، وە ئەگەر پێڵاوەکانت ڕووەو هەر شوێنێك سەریەك بکەوێت: ئەوا بەرەو ئەو شوێنە سەفەر دەکەیت!!.

٥٩- قسەی هەندێ نەزان" بۆ ئێمە لە سورەتی ﴿عَبَس﴾دەخوێنینەوە"[1]:

إحنا بنقرا في سورة ﴿عَبَس﴾ .

ئەم قسە هەندێ لەخەڵکی نەزانی وڵاتی میسر دەیڵێن، ئەگەر قسەیان بۆ کەسێك کردبوو وە ئەو کەسە لەقسەکەیان تێنەگات ئەم قسەی بەرامبەر دەکەن، وە مەبەست بەم قسە ئەوەیە وەکو وایە بڵێی: ئایا ئێمە وەکو قسەی جادووگەر[2] قسە دەکەین تا خەڵکی لێی تێنەگات و وەپەندو ئامۆژگاری لێ وەرنەگرێت وەکو سورەتی (عبس).

- ئەگەر کەسێك چوو بۆ سەفەر ئاوی بەدوادا هەڵ بڕژێنە، بۆئەوەی زوو و وەبەسەلامەتی بگەڕێتەوە، وە ئەگەر بتەوێت ئەو کەسە نەگەڕێتەوە ئەوا گۆزەیەکی ڕەشی بەدوادا بشکێنە .

-لە مانگی سەفەردا، لەدە ڕۆژی کۆتاییدا ئەگەر لە چوارشەممە دا سەفەرێك بهاتایەتە پێشەوە، دەیان وت: کوڵە چوارشەممەیە!، شومە سەفەری تیادا بکەیت.

- ئەگەر کەسێك ویستی بچێت بۆ سەفەر یان ویستی کارێك بکات، لەو کاتەدا کە باسی سەفەرەکەی کرد، یان باسی ئەو کارەی کرد کە دەیەوێت بیکات، خۆی بپژمێت یان کەسێکی تر لەو ناوەدا بپژمێت، یەکسەر دەڵێن: سەبری هێنا!!، خێر بێت چاوەڕێ بکە جارێ مەچۆ، دەبێت سەفەرەکەی دواخات، خۆ ئەگەر دووجار بپژمێن ئەوا دەڵێن: خێرە شوکور!! بچۆ سەفەرەکەت یان کارەکەت بکە.

[1] بگەڕێرەوە بۆ پەرتووکی: (أقوالٌ وأفعالٌ خاطئة)ی د.طلعت زهران لاپەڕە ٢٩.

[2] قسەی جادووگەر: بریتییە لە کۆمەڵە قسەیەك کە کوفرو شیرکییاتە بەرامبەر بە خوا، بۆ ڕازی کردنی شەیتان دەیانڵێت،کە بەشێوەی وورتە وورت و وە بەخێرایی دەم دەجوڵێنێ، وە ووتنەکەیشی تێکەڵ و پێکەڵە، بەشێوەیەك هەر کەسێك گوێی لێ بگرێت لێی حاڵی نابێت، واتە: وەکو بڵتە بڵت وایە.

وەئەم قسەیەش دروست نییە بووترێت. لەبەرئەوەی وەسف کردنی قورئانی پیرۆزە، بەوەی کە ئەم قورئانە کۆمەڵێ ووتەیە کە ڕوون و ئاشکرا نین و، وە خەڵکی لە ئایەتەکانی تێ ناگات.

کەچی خوای بەرزو بڵند لە قورئانەکەیدا ڕوونی کردۆتەوە کە ئەم قورئانە کۆمەڵێ ووتەن کە دەربڕێنراون بەزمانێکی عەرەبی ڕوون و ئاشکرایە.

خوای گەورە دەفەرمووێت: ﴿وَلَقَدْ يَسَّرْنَا ٱلْقُرْءَانَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ﴾، (القمر: ١٧). واتە: سوێند بێ ئێمە ئەم قورئانەمان ئاسان کردووە بۆ لەبەرکردن و تێگەیشتن، وە ووشەکانیمان ئاسان کردووە بۆ دەربڕین پێ کردنی، وە مانای ئایەتەکانیشمان ئاسان کردووە بۆ تێگەیشتن، پڕمان کردووە لە پەندو ئامۆژگاری، تا هەر کەسێك کە بیەوێت لێی بەهرەمەند ببێت، ئایا ئیتر کەسێك هەیە لەم قورئانە پەندو ئامۆژگاری و عیبرەتی لێ وەرنەگرێت.

وەدەفەرمووێت "جل جلاله": ﴿إِنَّآ أَنزَلْنَٰهُ قُرْءَٰنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾ (یوسف: ٢) ، واتە: ئێمە قورئانمان بەزوبانی عەرەبی ناردووە بۆ سەر پێغەمبەرەکەمان، بەڵکو بەهۆی ئەم قورئانەوە ئێوە عەقڵ و بیرو هۆش پەیدابکەن.

وە هەروەهادەفەرموێت "سبحانه" ﴿كِتَٰبٌ فُصِّلَتْ ءَايَٰتُهُۥ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾ (فصلت: ٣) ، واتە: ئەم قورئانە پەڕاوێکی ئاسمانییە، ئایاتەکانی شیکراوەتەوە، ماناو مەبەستەکانی بەڕۆشنی و وە بەجوانی خراونەتە ڕوو، وە ڕوون و ئاشکران، بەزوبانی عەرەبی نێردراوەتە خوار بۆئەوەی لێ تێگەیشتنی ئاسان بێت، وە ووشەو ڕستەکانی ڕەوان و

شيرينن، بۆنموانەی زاناو تێگەیشتوون لە ڕەوانی و پاراوی و بەلاغەی قورئان حاڵی دەبن.[1]

٦٠- ئەم قسەیە "تەمەنی درێژی بۆ تۆ بەجێ هێشتبێ": البقيةُ في حياتك[2][3]

ئەم قسەیە کەسێك دەیڵێت کەسەرەخۆشی دەکات لە کەسێك کە خزمێکی نزیکی یا هاوڕێیەکی مردبێت، وە مەبەستی بەم قسەیە ئەوەیە: کە ئەو مردووە پێش ئەوەی کە کۆتایی هاتبێ بەئەجەلی مردووە، واتە: پێش ئەوەی تەمەنی خۆی تەواو بکات مردووە، وە ئەو کەسەی کە سەرەخۆشییەکە دەکات دەپاڕێتەوە لەخوای گەورە کە چەند لەتەمەنی ئەو کەسە مردووە ماوە بیخاتە سەر تەمەنی ئەم خزمە نزیکەی ئەم مردووە یان ئەم هاوڕێی مردووە.

وە بێگومان ئەم قسەیەش قسەیەکی هەڵەیە، وە بیروباوەڕێکی پوچ و ناڕاستە، لەبەرئەوەی هیچ کەسێ نامرێت پێش کۆتایی نەهاتنی ئەجەل و تەمەنی.

---

[1] ئەم قسەیە نییە لەناو خەڵکی ئێمەدا، بەڵام زۆر بەداخەوە قسەیەکی تر هەیە کە بەڕاستی هەر کەسێك خۆی بەمرۆڤ بزانێت قەت شتی وا نالێت، ئەویش ئەوەیە:
- ئەگەر کەسێك بانگی فەرموو یاخود قورئانی خوێندەوە و بەڵام دەنگی ناخۆش بوو، خەڵکانێکی زۆر نەفام و گێل بەو کەسە دەڵێن: گوێ گرە بزانە چ هۆڕە هۆڕێکی ناوەتەوە، یان دەڵێن: ئەڵێی مێز بەتەنەکەدا دەکات.

[2] البقيةُ في حَياتِكَ، واتە: باقی تەمەنی ئەو مردووە بۆ تۆ بێ، یان چەند لەتەمەنی ئەو مردووە ماوە بچێتە سەر تەمەن و ژیانی تۆ.

[3] بگەڕێرەوە بۆ پەرتووکی (اقوال وافعال خاطئة) ی" زهران" لاپەڕە (٢٩).

خــواى گــەورە پەفــەرمووێت: ﴿وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ﴾ (الاعراف: ٣٤). واتــە: هــەموو مرۆڤێك و گەل و نەتەوەیەك كاتێكی تایبەت بۆ وەختی مردنیان دیاری كراوە، جا ئەگەر ئەو كاتەی خۆی هات، ئیتر بەهیچ شێوەیەك ساتە وەختێ دوا ناخرێ و وە ساتە وەختێكیش پێش ناخرێ.

وە "ابــی اُمامــة"- پەزای خـوای لێ بێـت -فەرموودەیەكی گێراوەتەوە كە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: (إنّ روح القدس نفث في رَوعي، أنّ نفساً لن تموت حتى تستكمل أجلها، وتستوعب رزقها، فاتقوا الله، وأجملوا في الطلب، ولايحملنّ احدُكم استبطاء الرزق أن يطلبه بمعصية الله، فإن الله تعالى لاينال ما عنده الاّ بطاعته)[1]، واتە: بەڕاستی "جبریل" خستویەتیە ناو هەست و دەروونمەوە، كەوا هیچ نەفسێك نامرێت هەتا ئەجەل و تەمەنی خۆی تەواو نەكات، وە هەتا هەموو ڕزقی خۆیشی نەخوات نامرێت، لەخوا بترسن!! بەشوێن ڕزقی حەلاڵ و پاكدا بگەڕێن، با هیچ كەسێك لە ئێوە سست بوون و دواكەوتنی ڕزق وای لێ نەكات، ئەو ڕزقەی لە ڕێگەی سەرپێچی كردنی خوداوە بەدەست بهێنێ، چونكە بەڕاستی ئەوەی لای خوای پەروەردگارە بەدەست ناهێنرێت ئیللا بەگوێڕایەڵی كردنی خودا نەبێت.[2]

---

[1] حدیثێ صحیح: رواه ابو نعیم لە "الحلیة"دا، و شێخ ئەلبانیش بەصەحیحی داناوە لە (صحیح الجامع) دا بەژمارە (٢٥٨٥).

[2] ئەم قسەیە زۆر بڵاوە لەناو عەرەبدا، كە كەسێك بمرێت بەخاوەنی مردووەكە دەڵێن: باقی تەمەنی ئەو مردووە بۆ ئێوە بێت!!، یان خوا تەمەنتان درێژ بكات بەتەمەنی ئەم مردووە. بەداخەوە هەر هەمان ئەم قسەیەش لەناو خەڵكی ئێمەشدا هەیە، بەڵكو بەزیاترەوە، وەكو:

٦١- ئەم قسەیە "خوا ئەو كەسەی بیر كەوتۆتەوە" : رَبُّنا افتَكَرهُ

ئەم قسەیە هەندێ لە خەڵكی دەیڵێن،كە ئەگەر ویستیان هەواڵی مردنی كەسێك رابگەیەنن، وە ئەم قسەیەكی بێ باوەڕی هەڵەیە، لەبەرئەوەی واتاكەی ئەوەیە: كە بەڕاستی ئەو كەسەی كە مردووە خوای گەورە بیری چۆتەوە،و پاشان خوای گەورە بیری كەوتۆتەوە كە ئەو كەسە هەیە ئەمجا مراندویەتی.

بەڵام خوای بەرزو بڵند پاكە لە هەموو كەم و كورتییەك، وەكو خەوتن و لەبیرچونەوە و وە وێنەی ئەمانە، خوای گەورە دەفەرموێت:﴿وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا﴾ (مريم: ٦٤)، واتە: پەروەردگارەكەی تۆ. هەر كارێكی بوێت لەبیری ناچێت، وە لەو كاتەی كە بۆی دیاری كردووە دەیهێنێتە دی.

وەخوای گەورە و میهرەبان لەسەر زوبانی پێغەمبەر (موسى) عليه السلام دەفەرموێت: ﴿لَّا يَضِلُّ رَبِّي وَلَا يَنسَى﴾، (طه :٥٢)، واتە: پەروەدگاری من هیچی لێ تێك ناچێت، وە هیچیشی لەبیر ناچێتەوە، وە هیچیشی لێ وون نابێت.[1]

- بەخاوەن مردووەكە دەڵێن: تەمەنی درێژی بۆ ئێوە بەجێهێشتبێت.
- یان دەردو بەڵاو ناخۆشی لەگەڵ خۆیدا بردبێت.
- یان ئەمە ئاخرین موسیبەت و دوا ناخۆشیتان بێت، ئیتر یاخوا بەخۆشیتانەوە بێن بۆ ماڵتان.
- یاخود دەڵێن: یاخوا چەند گڵ بەسەر ئەوەوەیە، ئەوەندە عومرت بێت.
- یاخود دەڵێن بە خاوەن تەعزییەكە:چاری خێری لێتان بێت(واتە:مردووەكەیان) .

[1] لەناو خەڵكی ئێمەدا، ئەگەر ویستیان دڵخۆشی خاوەن تەعزییەیەك بدەنەوە، بە كۆمەڵێ ووتەی پڕوپووچ دڵخۆشی دەدەنەوە، وەكو:

٦٢- قسەی هەندێ "یاربَ یاساتِر": واتە: ئەی پەروەردگار ئەی داپۆشەر.

ئەم قسەیەش هەڵەیە، لەبەرئەوەی دروست نییە وەسفی خوا بە "ساتر" بکرێت، لەبەر دوو هۆ:

١) ووشەی "ساتر" واتە: داپۆشەر، یەکێك نییە لە ناوەکانی خوای گەورە و سیفەتەکانی.

٢) الساتر: بریتییە لەبەربەستێك کەوا شت لەپشت خۆیەوە قەدەغە و گل دەداتەوە، وە دروست نییە ئەوە بەخوا بووترێت.

- هەندێك لەخەڵکی دەڵێن: خوا ئێوەی بیر کەوتۆتەوە کە مردووی لێ مراندوون. یاخود دەڵێن: خەڵەت مەخۆن خوای گەورە ئێوە بەسەر کردۆتەوە، وەکو وابێت خوای گەورە هیچ شتێکی لەوە باشتری نەبێت کەوا خەڵکی پێ بەسەر بکاتەوە ئیللا ئەوە نەبێت کە مردوویان لێ بمرێنێت.

- یان دەڵێن: سەیر بکرن!! تازە خوا بارەکەی لێناون، وەکو وابێ خوای گەورە ئەو خاوەن تەعزییەکەی کردبێت بە گوێ درێژ و باری لێنابن، کەچی خوای گەورە دەفـــەرموێت: ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِىٓ ءَادَمَ وَحَمَلْنَٰهُمْ فِى ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ وَرَزَقْنَٰهُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَفَضَّلْنَٰهُمْ عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا﴾ (الاســراء: ٧٠)، واتــە: بەڕاستی ئێمە ئادەم خۆیشی و وە نەوەکانیشیمان ڕێز لێناوە، وە هەڵمان گرتوون لەووشکانی دا بەهۆی ئەسپ و گوێ درێژ سەیارەوەو هەموو هۆکارەکانی گواستنەوە، وە لەناو دەریاشدا هەڵمان گرتوون بەهۆی کەشتی و وەهەموو ئەو ئامێرانەی کەلە دەریاکاندا بەکاردەهێنرێن، وە ڕزق و ڕۆزیشمان داون لەهەموو بەروبوومێك کە پاك و بەتەمام بێت، وە هەروەها گەورەیی و ڕێزی مرۆڤمان داوە بەسەر زۆرینەی هەموو ئەو دروستکراوانەی کە خوای گەورە دروستی کردوون، یعنی: هەموو شتێك لەم بوونەوەردا خراوەتە خزمەتی مرۆڤەوە، نەك بەقسەی پەوپەریێن خوا مرۆڤی کردبێت بە گوێ درێژ و باری لێنابێت.

بەڵام خوای بەرزو بڵند ناوی : " سِتِّيرٌ "ە نەك ساتر، ئەویش بە بەڵگەی ئەو فەرموودەی پێغەمبەر (ﷺ) كە فەرموويەتی: (إنَّ اللهَ حيِيٌّ سِتِّيرٌ يُحِبُّ الحياءَ والسَّتْرَ[1]**)، واتە: خوای گەورە خاوەنی شەرمەو وە زۆر دەپۆشەرە، وە شەرمو داپۆشینیشی خۆش دەوێت.**

٦٣- باوەڕبوون بەوەی كە پێغەمبەر (ﷺ) یەكەم دروست كراوی خوایە: (أوَّلُ خَلْقِ اللهِ).

ئەم قسەیە هەندێ لەبانگ بێژەكان دەیڵێن لەوەدا كە ناو دەبرێت بە (توا شیح) واتە: صەلاكردن، كە ئەم (تواشیح)ە: بریتییە لە كۆمەڵێ هۆنراوە و قسەیەكی داهێنراو بیدعە،كە هەندێ لەبانگ بێژەكان پێش ووتنی بانگی بەیانی دەیڵێن، وە لەبارەی پێغەمبەرەوە دەڵێن: (یا أوَّلَ خَلْقِ اللهِ، وخاتَمَ رُسُلِ اللهِ)[2]، واتە: ئەی یەكەم دروستكراوی خوا، ئەی كۆتا پێغەمبەری خوا.

وە ئەمەش قسەیەكی هەڵەیە، لەبەرئەوەی پێغەمبەر (ﷺ) یەكەم دروستكراوی خوا نییە، وە بەڵگەش لەسەرئەوەی كە پێغەمبەر یەكەم دروستكراوی خوا نییە ئەو فەرموودەیەیە كە (عبادة كوری الصامت)

---

[1]حديثٌ صحيح: رواه(ابو داود) بەژمارە (٤٠١٢)، و(النسائي) بەژمارە (٤٠٧)، وە شێخ ئەلبانیش بەصحیحی داناوە لە (صحيح ابی داود) دا بەژمارە (٤٠١٢).

[2](خاتم رسل الله) هەڵە نیە، چونكە پێغەمبەر (ﷺ) ڕاستە كۆتایی هەموو پێغەمبەرانە، بەڵام مەبەستی نووسەر لەوەی كە هەڵەیە ڕستەی (اولَ خلق الله)ی هەڵەیە بەپێغەمبەر (ﷺ) بوترێت، وە هەروەها هەردوو ڕستەی (یا خاتم رسل الله و یا اول خلق الله) دروست نییە لەپێش بانگی بەیانییەوە بووترێت، چونكە بیدعەیە ووتنیان لەو شوێنەدا.

-ڕەزای خوای لێ بێت- گێڕاویەتیەوە کە فەرموویەتی: گوێم لەپێغەمبەری خوا بوو (ﷺ) دەیفەرموو: (إنَّ أوَّلَ ما خَلَقَ اللهُ، القلمُ، فقال له: أكتُبْ. قال: ربِّ وماذا أكتُبُ؟ قال: أكتُبْ مقاديرَ كلِّ شيءٍ حتى تقوم الساعةُ)[٢]، واتە: یەکەم شتێك کە خوا دروستی کرد: قەڵەم بوو، خوای گەورە پێی فەرموو: بنووسە، قەڵەمەکەش وتی: ئەی پەروەردگارم چی بنووسم؟ خوای گەورە فەرمووی: بنووسە ئەندازەگیری هەموو شتێ هەتا هاتنی ڕۆژی قیامەت.[١]

---

[٢] حديثٌ صحيح: رواه (ابو داود) بەژمارە (٤٧٠٠)، و(الترمذي) بەژمارە (٣٣١٩) وە فەرموویەتی ئەم فەرموودە: حسنٌ صحيحٌ غريبٌ، و ئەلبانیش بە صەحیحی داناوە لە "صحيح ابي داود" دا بەژمارە (٤٧٠٠).

[١] صلاوات دان لەسەر پێغەمبەر کە پێی بڵێت (اول خلق الله) زۆرە لەناو خەڵکانی ئێمەشدا، بە بەڵگەی ئەوەی کە لەسەر مکابەرەی مزگەوتەکانەوە دەدرێت بەگوێی هەموو خەڵکیدا، یاخود ئەگەر بتەوێ گوێت لەم جۆرە وەسفانە بێت لەبارەی پێغەمبەرەوە، ئەوا (٥) دەقیقە پێش بانگی بەیانی هەستە لەخەو گوێ بگرە ئەڵێی ڕۆژی حەشرە، لەهەموو مزگەوتەکانەوە دەنگ دێت وە هەر کەسە بەجۆرێ و وە هەر کەسە بەئاوازێك وەسفی دەکات، یاخود کەسانی وایان هەیە شیعرو هۆنراوەی ئەو شاعیرانەی کە لەبارەی پێغەمبەرەوە وتوویانە ئەوە دەکات بە صەڵاکردنەکەی، هەندێك لەو وەسفە ناشەرعیانە، وەکو:

- یاطبیبَ قلوبنا. واتە: ئەی پزیشکی دڵەکانمان.
- یا نور ابصارنا. واتە: ئەی نوور و تینی چاوەکانمان.
- یاخود لەکاتی بانگداندا، کە بانگ بێژ گەیشتە (اشهدُ أنَّ محمداً رسول الله)، خەڵکانێك هەردوو بەنجە گەورەی هەردوو دەستی دەلکێنێت بەیەکەوە و، وە هەردوو نینۆکی ئەو دوو پەنجەیەی ماچ دەکات و ئەمجا بەهەردوو چاوی دا دەیهێنێت لەم سەر بۆ ئەو سەر، بەگومانی ئەوەی دەڵێت: ئەگەر وابکەی لەدوای

٦٤- ئەی نوری عەرشی خودا؛ یا نـورَ عَـرش الله

ئەم قسەیە تاوتویْ دەکریْت و دەوتریْت لەسەر زوبانی زۆرینەیەك لە خەڵکی کە بەپێغەمبەر (ﷺ) دەڵێن: (یانورَ عرش الله). کە ووتنی ئەم قسەیە دوو واتا هەڵدەگریْ:

یەکەم: کە پێغەمبەر (ﷺ) دروست کراوە لەنوری عەرشی خوا، وە ئەم بۆچوونە بۆچوونێکی هەڵەیە، لەبەرئەوەی پێغەمبەر (ﷺ) مرۆڤەو، وە وەکو مرۆڤیش دروستکراوە، خوای گەورە دەفەرموویْت: ﴿قُلْ إِنَّمَآ أَنَا۠ بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰٓ إِلَيَّ﴾ (الکهف: ١١٠)، واتە: ئەی پێغەمبەر پێیان بڵێ: تەنها منیش مرۆڤێکم وەکو ئێوە، خوای پەروەردگار نیگام بۆ دەکا و وەکردوومی بە پێغەمبەر.

دووەم: یاخود ئەگەر مەبەست بەم قسە ئەوە بێت، کە پێغەمبەر (ﷺ) سەرچاوەو چاووگ و کرۆکی نوری عەرشە، ئەوا ئەمەش دووبارە باطیل و پووچ و ناڕاستە، لەبەرئەوەی خوای گەورە خۆی دەفەرموویْ: ﴿ٱللَّهُ

(اشهدُ ان محمداً رسول الله)دا ئەوا قەت تووشی چاو ئێشە نابیت، یا درەنگ لەپیریدا چاوت کز دەبێت.

بەڵام ئەگەر ڕاستیمان بوێت پێغەمبەری خوا بەهیچ وەسفێك لەم وەسفانە ڕازی نییە، بەڵکو فەرموویەتی: وەسفی من بکە بە (عبدُ الله و رسولُ الله)، واتە: بەندەی خواو پێغەمبەری خوا، ئەمەش بە بەڵگەی ئەو فەرموودەیەی کە ئیمامی بوخاری گێڕاویەتییەوە کە پێغەمبەری خوا فەرموویەتی: (لاتطروني كما اطرت النصارى ابن مريم، فإنما انا عبدٌ، فقولوا: عبدُ الله و رسولهُ)، واتە: هەڵم مەنێن و زیادەڕەوی مەکەن لەبارەمەوە، وەکو چۆن گاورەکان زیادەڕەوییان کردن لەبارەی کوڕەکەی مەریەمەوە، بەڵکو بە تەنها بەمن بڵێن و وەسفم بکەن بە (عبدالله و رسوله)، واتە: بەندەو پێغەمبەری خوا.

﴿ نُورُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ﴾ (النور: ٣٥)، واتـه: (الله) خـوّى نـوورو ڕۆشنایی ئاسمانەکان و زەوییە.[1]

---

[1] ئەو خەڵکانەی کە بەپێغەمبەر دەڵێن: نوری عەرشی خودا چەند کەسێکی دیاری کراو نین، یاخود بەتەنها لەیەک وولاتدا نین، بەڵکو خەڵکانێکی زۆر ئەمە بووە بەباوەڕیان، بەتایبەتی ئەو کەسانەی کە بیروباوەڕی سۆفیگەرێتیان هەیە، بەتایبەت تریش ئەم جۆرە قسەنا بیروباوەڕی زاناکانیانن، کە بانگەشەیشی بۆ دەکەن لەکتێب و ووتارەکانیاندا، وە زمانی خەڵکی لەسەر ڕادەهێنن و وەسەری خەڵکی پێوە گەرم دەکەن، وە سەرچاوەی دەرهێنان و دروستکردنی ئەم قسانەش کۆمەڵێک قسەی ناڕاست و دروزینەن، کە دەڵێن: ئەمانە فەرموودەی پێغەمبەرن، و وەکردوویانە بە بەڵگە بۆ چەسپاندنی ئەم جۆرە قسانە لەبارەی پێغەمبەرەوە، کە هیچ کامێک لەو قسانە ڕاست نین و وە هیچیان فەرموودەیەی پێغەمبەر (ﷺ) نین، بەڵکو کۆمەڵێ قسەی دروزینەن و بۆ پێغەمبەریان دروست کردووە، هەندێ لەو بەناو فەرموودانە:

- (اولُ ما خلقَ اللهُ نورَ نبيك ياجابر)، واتە: یەکەم شتێک کە خوا دروستی کرد، نوری پێغەمبەرەکەی تۆ بووە ئەی جابر.

- (إن الله قبض قبضةً من نوره فقال لها: كوني محمداً)، واتە: بەڕاستی خوای گەورە چنگێکی لەنوری خودی خۆی گرتوو، ئەمجا بەو نورەی فەرموو: ئەی نورەکە ببە بەمحمد.

- یاخود یەکێک لە زانا سۆفییەکان لەکتێبی (زیکری ئێواران و بەیانیان)دا کە دانراوی خۆیەتی، ئاوا صەڵاوات لەسەر پێغەمبەر (ﷺ) دەدات: (اللهُمَّ صَلِّ على محمد الذي خلقتَ من نوره كل شيء)، واتە: خودایە درود و سڵاو بڕێژی بەسەر ئەو (محمد)ەی، کەوا دروستت کردووە لەنووری ئەو محمدە هەموو شتێک، یعنی لەلای ئـائەمە کە پێی دەوترێت زانا لەناو ئەواندا، هەموو شتێک خوت لە نوری پێغەمبەر (ﷺ) دروستی کردووە، هەموو شتێکیش وەکو: (زەوی ،و ئاسمان، و ئاو، و هەوا،و مرۆڤ، و جنۆکە،و دار،و بەرد،و هەموو حەیوانات و، هەموو پەلەوەر، ماسی و..... هەتا کۆتایی)، دەی خۆ هەموو شتێ شەیتان و بەرازو

٦٥- ئەم قسە "ربّنا موجود"[(١)] : پەروەردگـارمان مەوجـودە

ئـەم قـسەیە هەنـدێ لەخـەڵكی دەیڵێـت، وە لەگـەڵ ووتنەكەشیدا بـێ ئاگایشن لەواتاكەی، چونكە هیچ دروست كراوێك نییە ئیللا خالقێك و دروست كەرێكی هەیە، وە هیچ شتێك نییە كە هەبێت و هێنرابێتە بوو

مەیمونیش دەگرێتەوە، چونكە شەیتان و بەرازیش یەكێكن لە شتەكان، ئەی تۆ خوا دەگونجێ لەنوری پێغەمبەر (ﷺ) خراپە كارێكی وەكو شەیتان دروست كرابێت، یـاخود ئـاژەڵێكی پیـسی وەكـو بـەراز دروسـت كرابێـت، دەگـونجێ ئـاوا وەسـفی بەرێزترین مرۆڤـ بكەین كە پێغەمبەری خوایە (ﷺ).

- یاخود دەڵێن: كاتێك كە خوا ئادەمی دروست كرد، ئادەم سەری هەڵبڕی سەیری عەرشـی خـوا بكـات، لـەلای عەرشـی خـواوە نـوورێكی پرشـنگداری بینـی، ئـادەم فەرمووی: خوایە ئەو نورە چییە؟ پێیان ووت ئەوە: نوری "محمدولمصطفی" یە.

بەقسەی ئەمان نوری پێغەمبەر لەپێش ئادەمیشە دروست بووە، ئەمجا هەر كەسێك عەقڵیەتی وەكو ئەوان وابێت و وەكو ئەوان بیربكاتـەوە، ئەم دۆرە وەسفانەی بۆتە بیروبـاوەڕی، وە لـەناو كوردیـشدا خـەڵكانێكی زۆر هەیـە، هـەر هـەمان ئـەم بـیرو باوەڕەیان هەیەو، وەهەر هەمان ئەم قسانە دەكەن لـەبارەی پێغەمبـەرەوە (ﷺ)، كە بەداخـەوە خۆیشیان زۆر بەتێگەیشتوو دەزانن لەدینـدا، وە هـەر خۆشیان بەڕاست دەزانن، وە غەیری خۆیان بەگومڕا دەزانن.

یاخود درۆیەكی تریان دروست كردووە و ناویان لێناوە فەرموودەی قودسی، كەوا خوا بەپێغەمبەری فەرمووە (لولا لولا ما خلقت الافلاك)، واتە: ئەگەر لەبەر خاتری تۆ نەبووایە،ئەگەرلە بەر خاتری تۆ نەبووایە، من ئەم بوونەوەرەم دروست نەدەكرد.

[(١)] كە دەوترێت (خوا موجود)ە: مەبەستیان ئەوەیە كە خوا هەیە، بەڵام ووشـەی (موجود) واتاكەی (هەیە) نییە، وە هەر كەسێ بڵێ (خوا موجود)ە گوناهی دەكات، چونكە ووشـەی (موجـود) واتـە: یـەكێكی تـر خـوای هێناوەتـە بـوون و دروسـتی كردووە، ئەی شـتی وا چۆن لەگەڵ "الله" دا دەگـونجێ، كە تـەنها خۆی خودایـە و تەنها خۆیشی بەدیهێنەرو دروستكەرە.

ئیللا یەكێك هەیە هێناویەتیە بوو، ئەی خوای بەرزو بڵند، ناوی (واجِد)ە، واتە: ذاتێكە هەموو شتێك دێنێتە بوون، بەلاّم ناوی (موجود) نییە، واتە: ذاتێك بێت و هێنابێتیانە بوون.

٦٦- ئەم قسەیە "رَبُنا في كلِ مكان" : واتە : خوا لەهەموو شوێنێكە

ئەم دەستەواژەیە ڕاستە، بەلاّم بە مەرجێ ئەو كەسەی كە ئەم قسە دەكات مەبەستی بەم قسە ئەوەبێت: كە خوای گەورە لە هەموو شوێنێكە بەعیلم و زانست و بەئاگابوونی بەهەموو دروست كراوەكانی و، وە دەورەدانی خوا بۆ هەموو شتێك و، وە زالّ بوون و دەسەلاّتی خوا بەسەر هەموو شتێكدا، هەروەكو چۆن خوای گەورە دەفەموێت: ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ﴾، واتە: ئایا ئەی مرۆڤـ نابینی كە خودا زانایەو بەئاگایە بەسەر هەموو شتێكدا كە لە ئاسمانەكان و زەوی دا هەیە و وە كە ڕوو دەدات، بەشێوەیەكی واها پەروەردگار بەئاگایە ﴿مَا يَكُونُ مِن نَّجْوَىٰ ثَلَـٰثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ﴾ لە هەر شوێنێك سێ كەس بەیەكەوە سرتەو چرپەیەك بكەن ئیللا خودا بەزانین و عیلم و زانیاری خۆی لەگەڵیاندا چوارەمینە، وە ئاگای لێیانە و ئاگای لەوەیە كە دەیڵێن، یاخود ﴿وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ﴾ هەر چرپەیەك لەنێوان پێنج كەسدا بكرێت ئیللا خودا بەزانستی خۆی لەگەڵیاندا شەشەمیانە، ئاگای لێیانە كەچی دەڵێن و وەبڕیار لەسەر چی دەدەن، وە ئاگای لە هەموو هەست و نەستێكیانە و سرتەو ووتەیان دەبیستێت، بەهەمان شێوە ﴿وَلَآ أَدْنَىٰ مِن ذَٰلِكَ وَلَآ أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا۟﴾ وە بەئاگایە ئەگەر چرپەكان لەچرپەو ووتەش كەمتر بن، یان زیاتر بن ئیللا خوای گەورە هەر پێی

دەزانێت، یاخود ئەو کەسانەی کە چرپە دەکەن لەنێوان خۆیاندا لەپێنج کەس کەمتریش بن یاخود زیاتریش بن، وە لەهەر جێگاو شوێنێکدا بن ئیللا خودا بەزانینی خۆی لەگەڵیاندا دەبێت، ﴿ثُمَّ﴾ پاشان ﴿ يُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا۟ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴾(المجادلة :٧).

واتە: لەڕۆژی دواییدا ئەوەی کە کردوویانە و وە کەوتوویانە و بڕیاریان لەسەرداوە دەریدەخات و ئاشکرای دەکات بۆیان و دەیخاتەوە بیریان، بەڕاستی خودا زانیارو بەئاگایە بەسەر هەموو شتێکدا.

وە ئەم لەگەڵ بوونی خواییە لەگەڵ دروست کراوەکانی لەگەڵ بوونێکی(العلم و الاحاطة)یە، واتە: خوا لەگەڵیانە بەزانست و دەورەدان و بەئاگابوونی بۆ هەموو مخلوق و دروستکراوەکانی، نەك بە لەگەڵ بوونی خوایی بەذاتی و خودی خۆی بێت، لەبەرئەوەی کە ئایاتەکە باسی لەگەڵ بوونی خوایی دەکات بە عیلم دەست پێدەکات، کە دەفەرمووێ ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ ﴾، واتە: ئایا نابینن کە خودا زانیاری هەیە، وە هەر بەعیلمیش کۆتایی هاتووە ئایەتەکە ﴿إِنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴾، واتە: بەڕاستی خودا بەسەر هەموو شتێکدا زانایەو زانیاری هەیە.

بەڵام ئەم قسەیەی کە دەوترێت "خوا لەهەموو شوێنێکە" ئەگەر مەبەست پێی: (معيةُ الذات)[1] بێت، واتە: لەگەڵ بوونی خوایی بە زاتی وخودی خۆی بێت لەگەڵ دروست کراوەکانیدا، یەعنی بڵێی: الله

---

[1] (معيةُ الذات): ئەوەیە کە باوەڕت وابێ کە خودا خۆی بەذاتی لەگەڵت دایە، وە بۆ هەر شوێنێك بڕۆیت و بچیت، خواش لەگەڵت دێت و دەچێت، کە ئەوە لەگەڵ گەورەیی خودا ناگونجێ.

لەهەموو شوێنێکە بەذاتی وخودی خۆی، ئا ئەمەیان هەڵەیە، لەبەرئەوەی خوای گەورە خەبەرو هەواڵی لەخۆی داوە لە قورئانەکەیدا کە لەسەروی هەر حەوت تەبەقەی ئاسمانەکانەوەیە و بەسەر عەرشەوەیە، وەك دەفەرموێت: ﴿ٱلرَّحۡمَٰنُ عَلَى ٱلۡعَرۡشِ ٱسۡتَوَىٰ﴾ (طه: ٥)، واتە: پەروەردگار لەسەروو عەرشەوەیە.

پاشان خوای گەورە لە سەروو عەرشەوەیە بەشێوەیەك کە شیاوی بەرزو بڵندی و دەسەلآت و گەورەیەتیەتی، کە ئێمە نایزانین چۆنە[1].

٦٧- ئەم قسەیە "رَبِّ لا أسالك ردَّ القضاءِ بل اسالك اللطف فيه"؛ واتە: خودایە داوات لێناکەم ئەوەی کە تۆ دەتەوێت جێبەجێ بکەی بیگێڕێتەوە و ئەنجامی نەدەی، بەڵکو داوای بەزەیت لێ دەکەم تیایدا.

ئەم قسەیە هەندێ لەخەڵکی دەیڵێت، کە قسەیەکی ناڕاست و هەڵەیە، چونکە دروستە کە بپاڕێیتەوە و داوا لە خوای گەورە بکەی کە ئەو قەزاو قەدەرەی ئەگەر خێر نەبێت بیگێڕێتەوە و دووری بخاتەوە لێت.

وە پاشان ئیمامی "ابن ماجە" فەرموودەیەکی گێڕاوەتەوە لە (ثوبان)ەوە- ڕەزای خوای لێ بێت- کە فەرموویەتی: پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی: (لا يَزِيدُ فِي العُمرِ الاَّ البِرُّ، ولايَردُّ القضاءَ الاَّ الدّعاءُ)[2]،

---

[1] ئەم هەڵەیەش هەیە لەناو خەڵکانی ئێمەدا: بەتایبەتی لەناو ئەو کەسانەدا کە بیروباوەڕی (ئەشعەری) یان هەیە، وە زۆرینەی خەڵکی ئێمە لەسەر ئەو بیروباوەڕە پەروەردە کراوە و، وەبووە بەبیروباوەڕیان کە پرسیاریان لێ بکەی: ئایا خوا لە کوێیە؟ دەڵێت: خوا لەهەموو شوێنێکە.

[2]حديثٌ حسن: رواه (احمد) بەژمارە (٢١٨٨١)، و(ابن ماجه) بەژمارە (٩٠)، و حسنه الالباني له (الصحيحة)دا بەژمارە (١٥٤).

واتە: زیاد ناکات لەتەمەنی مرۆڤ ئیللا کردەوەی چاکە نەبێ، وە قەزاو قەدەریش ناگێڕێتەوە ئیللا پاڕانەوە و دوعا نەبێ.

وە هاتووە لەو دوعایەدا کە پێغەمبەر (ﷺ) فێری (حەسەن) یاخود (حسێن) ی کردووە، هەتاوەکو بەم دوعایە بپاڕێنەوە لەخوا لە "قنوت" دا، کە فەرموودەیەتی (ﷺ): (......وَقِنا واصرف عنّا شرَّما قضيْتَ)، واتە: ..... وەبمان پارێزەو وە لێمانی دوور بخەرەوە، ئەی پەروەردگار! ئەو شەڕەی کە تۆ بڕیارت داوە کە ئێمەی پێ تاقی بکەیتەوە. وە ئەم دوعایە لە نوێژدا لە کاتی دوعای قنوت خوێندندا دەوترێت.

٦٨- ئەم قسەیە " أنا عبدُ المامور "[1]: من بەندەی ئەو زاتەم کە فەرمان پێکراوە .

ئەم دەستەواژەیەش کەسێ دووبارەی دەکاتەوە و دەیڵێت کە بیەوێت فەرمانی سەرکردەکەی، یاخود فەرمانی بەڕێوەبەری ئیشەکەی جێبەجێ بکات.

کە ئەم دەستەوەژایە دەستەواژەیەکی هەڵەیە، بەڵکو تۆ بەندی خوایەکی کە (العزیزُ و الغفور)ە، واتە: خوایەکی دەسەڵاتدارو لێ بووردەیە، وە خوای گەورەش دەفەرمووێت: ﴿وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ (الذاريات :٥٦)، واتە: من (پەروەردگار) ئادەمیزادو جنۆکەکانم بۆیە دروست کردووە، تەنها بۆئەوەی بم پەرستن، وە بەگوێرەی فەرمانەکانم ژیان ببەنە سەر.

[1] کەی خوا فەرمانی بەسەردا دەکرێت، بەڵکو فەرمان دەکات.

وە دووبـارە دەفـەرمووێت: ﴿وَكُلُّهُمْ ءَاتِيهِ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ فَرْدًا﴾ (مريم: ٩٥)،

واتـە: هـەموو یـەکێك لـە بەنـدەکانی لـەڕۆژی قیامەتـدا، دێتـە خزمـەتی پەروەردگار بەبێ کەس و بەتەنها و بێ یارمەتیدەر.

٦٩- پەسـەند کـردن و بەباشـتر زانینـی ڕێنمـوایی کـافران بەسـەر ڕێنموایی موسڵماناندا:

لـەناو خەڵکیـدا کەسـانێکی وا هەیـە ڕێنمـویی کافرەکـان بەباشـتر دەزانێـت لـەنان خـواردن دا: لـەوەدا کـە نـان دەخـوات لەسـەر سـفرە و خوانی بەرزو لەسەرمێز دەخوات، یاخود بەدەستی چەپی خواردنەکەی دەبات بۆ دەمی، وە بەدەستی ڕاستیشی چەقۆ دەگرێت، بەڵام ثـابیت و جێگیر بووە کە پێغەمبەر (ﷺ) لەسەر هیچ شتێکی بەرز هـەرگیز نـانی نەخواردووە، کـە پێـی دەوترێـت (خـوان یـاخود مائـدة)[1]، بـەڵکو تـەنها پێغەمبەر (ﷺ) لەسـەر سفرەی ڕاخـراو لەسـەر زەوی نـانی دەخـوارد کـە ناو دەبرێت بە (السفرة).

ئەنەس- ڕەزای خوای لێ بێت- دەفەرمووێ: (ما اكلَ رسولُ الله (ﷺ) علـى خـوانٍ قـط)[2]، واتـە: پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) هـەرگیز نـانی نـەخواردووە لەسەر خوان (سفرەی بەرز).

وە ووشەی (الخوانُ): بریتییە لەو سفرەی کە بەرز بووبێتەوە لەزەوی.

---

[1] خوان و مائدة: لـە کوردیـدا پێـی دەوتـرێ:(سـفرەو خـوان)، کـە بریتییـە لـەو سفرەی کە لەسەر شوێنێك، یان لەسـەر شتێکی بەرز دادەخرێت و وە خواردنەکەی لەسەر دادەنرێت، کە ئێستا ئـەم جۆرە نـان خواردنـە لەسـەر مێـز دەخورێت، وە بـە چواردەوری مێزەکەدا کورسی دادەنرێت.

[2] حديث صحيح: رواه البخاري بەژمارە (٥٣٨٦).

دووبـاره ئیمـامی بوخـاری فەرمودەیـەکی گێراوەتـەوە کـە: ووتـراوە بـە (قەتادە): (فَعَلام كانوا ياكلون؟ قال: على السُفَر)، واتە: ئەی لەسەر چی پێغەمبەر (ﷺ) و هاوەڵانی نانیان دەخوارد؟ فەرمووی:لەسەر سفرە.
وە ووشەی (السفرةُ): بریتییە لەو چەرمەی کە دادەخرێت لەسەر زەوی و خواردنەکەی لەسەر دادەنرێت. ئەوە قسە لەسەر سفرە، ئەمجا قسە لەسەر نـان خـواردن بەدەسـتی ڕاسـت و، وە بـە نـەخواردنی بەدەسـتی چـەپ، هـاتووە لـە "صـەحیحی موسـلیم"دا کـە پێغەمبـەر (ﷺ) فەرموویەتی: (إذا أكلَ احدُكم فلياْكلْ بيمينه، وإذا شَرِبَ فلْيشرب بيمينه، فإنّ الشيطان يأكل بشماله ويشرب بشماله)[1]، واتە: ئەگەر یەکێ لەئێوە نانی خوارد بابەدەستی ڕاستی بیخوات، وە ئەگەر شتێکیشی خواردەوە با هەر بەدەستی ڕاستی بیخواتەوە، چونکە شەیتان دەخوات بەدەستی چەپی وە دەش خواتەوە بەدەستی چەپی .
وە هەنـدێکی وا هەیـە ڕێنمـوایی کافرەکـان بەباشـتر دەزانـێ لـەجل و بەرگی دا:
وەکـو: بـەکارهێنانی شـەبقەی یـەهودی، وە لەبـەرکردنی جـل و بـەرگی ئەورووپی بۆ پیاوان، و مۆدیلاتی جلی ئافرەتـە کـافرە غەریبـەکان، و وە وێنەی ئەمانە.

---

[1] حديثٌ صحيحٌ: رواه مسلم بەژمارە (٢٠٢٠).

* تێبینی: ئەوەی ئاشکرایە کە نان خواردن لەسەرمێز دروستە و حەڵاڵە، چونکە پێغەمبەر (ﷺ) نەیفەرمووە: نان مەخۆن لەسەرمێز، کەواتە مادەم پێغەمبەر هیچی لەبارەوە نەفەرمووە و نەهیشی لێ نەکردووە، کەواتە هیچی تیا نییە ئەگەر لەسەر مێـز نـان بخورێـت، بـەڵام کاتێـك حرامـە ئەگـەر تـۆ بەباشـتری بزانـی نـان خـواردن لەسەرمێز وەك لەسەر سفرە، لەبەرئەوەی ئەورووپییەکان لەسەر مێز نان دەخۆن، ئـا لەم کاتەدا، بەڵێ حەرامە چونکە خۆشوبهاندنە بەکافرانەوە.

وه هەندێکی تری وا هەیە ڕێنموایی کافرەکان بەباشتر دەزانێ لەقسەکردندا:

لەبری ئەوەی کە بڵێ: سفر، دەڵێ: زیرۆ بە(ئینگلیزی).

وە لەبری ئەوەی بڵێ: بەڵێ، دەڵێ: ئۆکەی.

وە هەروەها لەجیاتی ئەوەی کە بڵێ: بەسەلامەتی بڕۆی (مع السلامة) یان خواحافیز، دەڵێ: بای بای .

وە هەندێکی تر ڕێنموایی کافرەکان بەباشتر دەزانێ لە ناونانی کارگەو دوکانەکاندا:

لەپێشی دوکانەکەی یان کارگەکەیدا، ناوی ئەوروپای (ئینگلیزی یاخود فەرەنسی) بەخەتێکی گەورە لێ دەنووسێت، وە ئەو ناوانەی کە لە زمانەکەی خۆیدا هەیە ولزی لێ دەهێنێ، وە ئەمە تێکشان و شکستێکی دەروونییە، وە هەست کردنە بەلاوازی، و گرێ پووچەکەو کۆسپی چاولێکەری کوێرانەی کسە لاولزەکانە بۆ بەهێزەکان، خوای گەورەش دەفەرمووێ: ﴿وَلِلَّهِ ٱلْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِۦ وَلِلْمُؤْمِنِينَ﴾ (المنافقون: ٨)، واتە: هەر تەنها بۆ خودایە شکۆمەندی و بەهێزی و باڵادەستی، وە بۆ پێغەمبەرەکەیەتی و، وە بۆ موسوڵمانانیشە.[١]

---

[١] بەباشتر زانین و خۆشوبهاندن بەکافرانەوە، لای ئێمە:

١- شوبهاندنی منداڵەکان بەمنداڵانی کافرانەوە:

- هەر لەسەرەتاوە فێری ووشەی "بای بای" دەکەن، و زمانی بەم ووشەیە دەپژێت.

- قژی لەسەر شێوازی ئەورووپی بۆ دەبڕن، یاخود بۆی حەفر دەکەن، یاخود بۆی دەتاشن وەکو شێوەی یاریچی یە بەرازیلییەکان

– جلی ڕووت و کورتی لەبەر دەکەن، هەر لەمناڵییەوە لەسەر ئەم ڕووتییە ڕای دەمێنن.
– فێری رەقص و گۆرانی نا شەرعی بێ کەڵک دەکرێت لەرێگەی شریتی سیدییەوە.
٢- خۆشوبهاندن لەناو کچە گەنجەکاندا:
– سفورییەکی بێ سنوور و سورلو سپیاوێکی زۆر و بێ وێنە دەکرێت.
– لەبەرکردنی جلی ڕووت و کورت بەگوێرەی مۆدێلاتی سەتەلایت.
– لەپێکردنی پانتۆڵ، بەتایبەتی پانتۆڵی کاوبۆی تەسك و سێ چارەك.
– لە پێ کردنی پێڵاوی بنك بەرز، وەكو پێڵاوی نافرمتانی ئەوروپی.
– برۆ هەڵگرتن و بڕینی قژیان ،وەکو مۆدێلاتی بێگانە.
– هێشتنەوە و درێژ کردنەوەی نینۆکی پەنجەکانیان.
– بەکارهێنانی شامێرە کارەباییەکان بۆ کاری بێ کەڵك و گوناهباری وەکو: سەیرکردنی ئەفلامی بێکەڵك، وە سەیرکردنی گۆرانی ڤیدیۆ کلیپ، وە بەستنی پەیوەندی نادروست لەگەڵ جنسی بەرامبەردا.
– گۆڕین و تەجمیل کردنی دەموچاوو لوت بەرێگەی نەشتەرگەری.
٣- خۆشبوهاندن لەناو کوڕە گەنجەکاندا:
– بڕینی قژیان لەسەر شێوەی مۆدێلاتی ئەوروپی، وەکو فەرەنسی و حەفرکردن و، وە درێژ کردنەوەی قژیان تا نزیك ناو شانیان، یاخود لوول کردن و بەرزکردنەوەی پێش و دوای قژیان، یاخود لەشێوەی دەفتەری، یاخود بەرزکردنەوەی قژیان وەکو ئاگر.
– سمێل و ڕیش تاشین و هەڵگرتنی دەموچاو، ووە باریك کردنەوەی برۆیان، یاخود هێشتنەوەی ساکسۆن و قەنافزی نوك تیژ یان شێوە پۆستاڵی.
– لەپێکردنی قۆندەرەی پاژنە بەرزو نوك باریك.
– لەبەرکردنی پۆشاکی ناشیرین و بێ کەڵك، وەکو: لەبەرکردنی کراسی تەسك و کردنەوەی یەخەیان، یان لەبەرکردنی جۆرە بلوسێك کە ڕەسمی گۆرانیبێژی ئەوروپی تێدایە.
– لەمل کردنی زنجیری ئەستور و زنجیری باریك و لەدەست کردنی بازنە وەکو کچ.

٧٠- باوەڕبوون لەوەدا کە گسك دانی ماڵ بەشەودا فەقیری دەهێنێ بۆ ماڵ:

هەندێ لەخەڵکی باوەڕیان بەمە هەیە، هەرچەندە کە بیروباوەڕێکی پووچ و ناڕاستە، چونکە گسك دانی ماڵ بەڕۆژ بێت یان بەشەو هیچ پەیوەندییەکی بەدەوڵەمەندبوون و فەقیربوونەوە نییە. [1]

- لەپێکردنی پانتۆڵی کابۆی تەسك، یاخود خوارەکەی پان و درێژ لەژێر قاچیان دەخشێت، یاخود لەپێکردنی پانتۆڵی کابۆی سپی و بەڵەك بەڵەکی شین، وە جاری وا هەیە سەر ئەژنۆکانی دڕاون.

٤- خۆشوبهاندن لە(ناو)ناندا:

- یەکێك لە دەردەکانی ناو کۆمەڵگەکەمان، ئەوەیە کە ڕۆژ بەڕۆژ ئەم خۆشوبهاندنە لەزیادبووندایە، بۆنموونە:

- ناونانی منداڵ بەناوی کەسانی بێ نرخ و هیچەوە، یان گۆڕینی ناو بۆ ئەو ناوانەی کە ناوی مرۆڤی خراپن.

- ناونانی کارگەو دوکان و چاپخانە و هەتا کۆتایی، بەناوی بێگانەوە وەکو: مادۆناڵ و، پارکی فلان و، پالاس و، سوپەرمارکێت،و مینی مارکێت.

- یاخود خۆشوبهاندن بەکافرانەوە هەتتا لەشێوازی ئەنجامدانی کاری جنسی دا لەڕێگەی سەتەلایتەوە، کە بەشێوەیەکی لێ هاتووە ئەم خەڵکی ئێمە ئەگەر کافر بچێتە ناو کونی مار مێلکەوە ئەم خەڵکانەی ئێمەش دەچێتە ناو ئەو کونی مارمێلکەوە لەگەڵیاندا.

[1] پڕوپووچی لە"گسك" دان دا لای ئێمە:

- دەڵێن: لەدوای عەسرەوە نابێت گسك لەماڵ بدرێ!! چونکە دەڵێن: ڕزق و ڕۆزی لەدوای عەسرەوە دابەش دەکرێت، ئەگەر لەدوای عەسرەوە گسك بدەی، ئەوا بەگسکەکەت ڕزق و ڕۆزی لەماڵەکەت دەردەکەیت، بۆیە ئەگەر ماڵەکەیان پێویستی بەگسك دان هەبوو لەدوای عەسرەوە ناوێرن گسك بەکاربهێنن، بەڵکو بە پەڕۆیەك یان بە خاولییەك ماڵەکەیان گسك دەدەن.

٧١- دەورمگرتنی بووك و زاوا: تحويطة العروسين

لەنێو خەڵکیدا کەسانێکی وا هەیە ئەگەر ویستی ژن بهێنێ، دەچێت بۆلای جادووگەرێ هەتا وەکو ئەم دەورە گرتنە (تحويطة)ی بۆ بکات، کە بریتییە: لە تاڵە دەزوویەك کە بەئەندازەی باڵای زاوا درێژە، وە لەگەڵ پارچەیەك لەمێنۆك و،وە پارچەیەك لەقژی زاوایە کە جادووگەرەکە دەیخاتە ناو بەینی تاڵە دەزوەکەوە، پاشان کۆمەڵێك گرێ لەتاڵە دەزووەکە دەدات وە لەگەڵ هەر گرێیەکدا کەڵێی دەدات فوویەکیشی پیادا دەکات، لەگەڵ هەر فووکردنێکیشدا کۆمەڵە ووشەیەکی شیرك بۆ خوا بڕیاردان دەڵێت، دوای ئەمانە تاڵە دەزووەکە دەهێنێ ووە کاغەزێکی تێوە ئەپێچێت و، وە کۆمەڵێ دەرزیش دەچەقێنێت بەکاغەزەکەدا، وە پاشان دەیدات بەزاواکە هەتا لەو ڕۆژەدا کە ژنەکەی دەگوێزێتەوە هەڵیبگرێت لەگەڵ خۆیدا، هەتاوەکو سیحری بەستنی لێ نەکرێت . بەڵام ئەم کارە سیحرو کوفرە کە دروست نییە بکرێت.[1]

- یاخود نابێت بەنێواراندا گسك بدرێت، بۆ؟ چونکە خراپە!!.
- یاخود نابێت بەشەودا گسك بدرێت، بۆ؟ چونکە نەهامەتییە!!.

[1] هەڵەی ژن هێنان لەناو خەڵکی ئێمەدا:-

ئەگەر کچێك شووی کرد یاخود ئەگەر کوڕێك ژنی هێنا، دەبێ لەگەڵ بوونی خۆشییەکەیدا، ترسی ئەوەیشی هەبێت کە سیحریان لێ نەکرێت، کە بەهۆی ئەو سیحرەوە تووشی نارەحەتی بین، یاخود تووشی هەڵوەشاندنەوە و فەشەل بین، دەبێت لای هەندێ لە خەڵکی هەر لەسەرەتاوە بووك یاخود زاوا چەند ڕێگایەکی جۆراوجۆر بگرنە بەر بۆ خۆپاراستن لەسیحری بەستن و ڕەشی، مەگەر کەسێك کە ترسی ئەمانەی نەبێت کە گوێ بەمانە نەدات، وەکو:

- دەبێت لەکاتێکدا کە جلی بووک دەبڕێت بۆ دروورین، دەبێت بەدوا خەیاتێکدا بگەڕێن کەوا کەسێکی باش بێت، ئەوەکو سیحری ڕەشی بکات بەجلەکانی بووکدا و وە لەدواییدا تەلاق بدرێت.

- یاخود بووک و زاوا لەخواردنی یەکێك ئەخۆن کە یەکێك بێت لەکەسوکاری زاوا یاخود بووك،و وە ڕقی لێیان بێت، ئەوا سیحریان بۆ بکاتە ناو خواردنەوە و دەرخواردیان بدات، یاخود سیحریان بۆ بکاتە ناو ئاوەو پیایاندا هەڵیڕژێنێت لەکاتێکدا کە ئەمان بێ ئاگان لەو.

لەبەرئەوە بووک و زاوا ناچارن بەشوێن ڕێگەیەکدا بگەڕێن کە پارێزراو بن لەو سیحرو ناڕەحەتییانە، کە بەداخەوە ڕێگەی شەرعی ناگرنە بەر، بەڵکو ڕێگای ناشەرعی دەگرنەبەر، کە کەسی وایان هەیە دەچێت بۆلای ساحیرێکی تر بۆئەوەی کە ئەگەر سیحریان لێکرابێت پووچەڵی بکاتەوە بۆیان.

ئەو بیروباوەڕە پووچانە کە لەناو خەڵکیدا هەیە لەم بارەیەوە:-

١- پێش ئەوەی بووک بگوێزرێتەوە، ئەم پڕوپووچیانە هەیە لەناو خەڵکیدا:

- لای هەندێك لەخەڵکی، دەبێت جلی بووک لەڕۆژی جومعەدا نەبڕیەت، چونکە نەك لەبەریدا بسووتێت.

- ئەگەر جلیان نادر بۆ خەیاتەکە، دەبێت قوتووە نوقڵێکی تیادا بێت لەناو جلەکاندا، بۆئەوەی بووک لەلای مێردەکەی و ماڵە خەزوورانی شیرین بێت.

- دەبێت بووک لەشەوی گواستنەوەیدا نەچێتە دەرەوە، چونکە کە گوێزرایەوە منداڵی نابێت.

- دەبێت شەوی گواستنەوەکەی دەست و قاچی شل بکەن لەخەنەدا، ئەگینا وائەکەن بۆ بووک خراپە.

- یاخود لەو کاتەی کە بووک مارە دەکرێت ،دەبێت ئەو کەسانەی کە لەماڵی بووك بۆ ئەو کۆڕی مارە کردنە ئامادە دەبن، دەبێت هیچیان لەو کاتەدا بەنجەیان نەتەقێنن ، وە دەبێت هەر هەموو ئەو کەسانە لەو کاتەدا دەستیان بلاّو بکەنەوە،بۆ؟ چونکە دەڵێن:دوایی دەبێت بە گرفت بۆ بووک وزاوا !!.

٢- لەڕۆژی گواستنەوەدا:

- دەبێت لەو ڕۆژانەدا بووك بگوێزرێتەوە کە پیرۆزن، وەکو ڕۆژی دووشەممە، یان چوار شەممە، یان ڕۆژی پێنج شەممە،چونکە دەڵێن: نابێت هەرگیز لەڕۆژی شەممەدا بیگوێزنەوە، چونکە لەو ئافرەتە پەشیمان دەبنەوە، و وەکارەکە هەڵدەوەشێتەوە و ئەو بووکە ناگوێزرێتەوە، چونکە ڕۆژی شەممە ڕۆژی ئیش و کارکردنە تیایدا نەك بووك گوێزانەوە، بەڵکو دەڵێن: لە ڕۆژی شەممەدا بووك لەسەر زین دەگەڕێتەوە.

- لای هەندێك لەخەڵك دەبێت تا ئەو ڕۆژەی کە بووك دەگوێزنەوە یەخەی کراسی بووك بەمقەست نابێت بکرێتەوە، بەڵکو دەبێت لەو ڕۆژەی کە دەگوێزرێتەوە کراسەکەی وەکو تورەکە بیکەن بەسەری بووکدا، ئەمجا یەخەکەی بەمقەست بکەنەوە.

- ئەمجا کە بووك ڕۆیی ئاوی بەدوا هەڵ بڕژێنن، بۆئەوەی ڕووناکی لەدوای خۆی بەجێ بهێڵێت.

- وە کە گواستیانەوە دەبێت شت و کەلوپەل و جیازی باشی لەگەڵدا بنێرن، با خەڵکی بڵێن ماڵی باوکی بوکێ شتی زۆریان لەگەڵدا ناردووە.

- دەبێت کاسە نوقڵێ بخەنە ناو جلی بووکەوە، بۆئەوەی شیرین بێت بووکەخان لای مێردەکەی.

- دەبێت ناو پێڵاوی بووك پارەی تێبکرێت، تا سەربە ڕزق بێت، وە ڕزق و ڕۆزی بۆ ئەو ماڵە بهێنێت.

٣- ئەمجا دوای گواستنەوە:

- دەبێت ئەو بووکە کە گواستراییەوە هەمیشە دڵی لەمشتیدا بێت، نەك مردوویەك لەماڵی خەزوورانی، یان خزمی ماڵە خەزوورانی بمرێت، ئەگین هەر ناڕەحەتییەك ڕوویدات یەکسەر ئاوچاوانی بووك دەگرێتەوە، و پێی دەڵێن: پێی ڕەشە!! لەوەتەی ئا ئەمە هاتۆتە ناومان سەر قۆرت و کۆسپ کەوتووین و نەهاتووینەتەوە سەرخۆمان، یان دەڵێن: پێو قەیەمی بەخێر نەبوو.

- دەبێت بووك لای هەندێك لە خەڵك چای تاڵ زۆر شەکری تێ بکات، بۆئەوەی لای ماڵی خەزوورانی شیرین بێت.

- لای هەندێك دەبێت بووك كە میوانیان هات، ئەگەر بووكێ چای تاڵی برد بۆ میوانەكانیان دەبێت ئەو میوانە ئەو چا تاڵە هەر بخواتەوە و نەیگێڕێتەوە، ئەگین خراپە ئەو بووكە وەكو ئەو چایە تاڵ دەبێت لەبەرچاوی مێردەكەیدا.

- دەبێت تازە بووك هەمیشە ڕووە و ڕووناكی دابنیشێت، بۆئەوەی هەمیشە بووك ڕووناك بێت لەبەرچاوی خەڵكیدا.

- ئەگەر بووك نانی كرد هەویر بەدەستیەوە لكا، ئەوە ژنی بەسەردا دێت و، وەلەگەڵ ئەو ژنەدا گوزەرانی نابێت.

- دەبێت تازە بووك بۆ لای تازە بووك نەچێت تا چل ڕۆژ، خۆ ئەگەر چوون بۆ لای یەكتری دەبێت یەكی دەرزییەكیان پێبێت و لەگەڵ یەكتریدا بیگۆڕنەوە، ئەگین وانەكەن هەردووكیان تەلاق دەدرێن.

٤- ئەمجا ژیانی لەگەڵ مێردەكەیدا:

ئافرەتی وا هەیە مێردەكەی خراپە بۆی، لێی دەدات، یان جنێوی پێ دەدات، یان خەڵكی بە مێردەكەی دەڵێن: ژنەكەت ناشیرینە، لەبەرئەوە بووكێ دەبێت هەزار ڕێگای بێ شەرعی بگرێتەبەر، بۆئەوەی مێردەكەی باش بێت لەگەڵیدا، وەكو:

- دەچێت نووشتەی چەوری و شیرینی لەمێردەكەی دەكات، تا شیرین بێت لەبەرچاوی مێردەكەیدا.

- دەبێت "هێنە كەمتیارو مووروە كەرانە" هەر چۆن بێت وەو بەهەر چەندە بێت پەیدای بكات، شەوان لەپشت و بەری پێی مێردەكەی هەڵبسوێت بەدزییەوە كە مێردەكەی خەوت، تا مێردەكەی بۆی كەر ببێت و خۆشی بوێت، ئەمجا لای ژنان مووروە كەرانە چۆن دەست دەكەوێت، ئەبێت بەشوێن كەرێكی تۆپیوی پیردا بگەڕێن، دەڵێن:لە ناوچاوانیدا شتێكی خڕ دەردەكەوێت، ئەوە مووروە كەرانەكەیە.

- ئەمجا ترسی ئەوەی هەبێت لەدوای ئەم هەموو شەڕمشەق و تێهەڵدانە بێوەژن نەكەوێت،خۆ ئەگەر مێردەكەی ئەمرد و خۆی مرد، شتێكی سەیرتر هەیە لای هەندێك لەخەڵكی كە ئەوەیە: ئەگەر ئافرەتێك مرد، وە مێردەكەی ژنێكی تری هێنایەوە، ئەوا ئەو ڕۆژەی كە مێردەكەی ئەم ژنەی دووەمی گواستەوە، ئەوا لەو كاتەدا كە ئەو پیاوە ئەم ژنەی دووەمی گواستەوە، دوو كەسی خزمی ژنە

٧٢- پێ ناخۆش بوون بە لەدایك بوونی كچ: كراهيةُ انجابِ البنات.

هەندێ لە خەڵكی پێی ناخۆشە كە كچيان ببێت، وە ئەم پێناخۆش بوونەش هەڵەيە، لەبەرئەوەی پێويستە لە سەر ئەو كەسەی كە كچيان دەبێت كەوا باوەڕی بەقەزاو قەدەر ببێت، بەهيوای ئەوەی كە خوای گەورە ئەو كچانەی كە دەيبەخشێت بە هەر كەسێ بيانكات بەكۆمەڵە كچانێكی چاك و پاك، وە بەهۆی چاكەی ئەو كچانەوە سوودمەند ببێت ئەو كەسە لەژيانی دونيايدا، وە بۆيشی بپارێنەوە لەدوای مردنی.

پاشان سەرف كردنی پارە بۆ كچ، و وە بەخێوكردنی و سەرپەرشتی كردنی پاداشتەكەی گەورەيە و خێرگەيشتنەكەيشی زۆرە و فرەيە، بە بەڵگەی ئەو فەرموودەيەی كە دايكمان (عائشة)- ڕەزای خوای لێ بێت- گێڕاويەتەوە كە پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموويەتی: (مَنْ ابتلي من هذه البناتِ بشيءٍ، فأحسنَ اليهنّ، كُنَّ له ستراً من النار)[1]، واتە: هەر كەسێك كە خوای گەورە بەناڕەحەتييەكی ئەم كچانەی كە پێی دەبەخشێت تاقی

مردووەكەی دەچن لەسەر قەبری ئەم ژنە دەوەستن و وەهەر يەكەيان دوو تەنەكە ئاو بەدەستيانەوە دەگرن، لەو سەعاتەی كە ئەم مێردی ژنە مردووە ژنەكەی دووەمی گواستەوە، خزمی ئەم ژنە مردووە تەنەكە ئاوەكان دەكەن بەسەر قەبرەكەيدا، بۆ؟ چونكە دەڵێن: ئەم ژنە لەناو قەبرەكەيدا گڕی گرتووە لە خەفەتدا، با بەم ئاوە فێنكی ببێتەوە.

- بەڵام ڕێگەی شەرعی بۆ خۆپاراستن لەسيحركردن لە بووك زاوا ئەوەيە: بووك و زاوا چەند ڕۆژێك پێش گواستنەوەكەيان لەبەيانی و ئێوارانداا (١٠٠) جار بڵێن : (لا اله الا الله وحده لا شريك له، له الملك و له الحمد، يحيي ويُميت وهو على كل شيء قدير) انشاء الله پارێزراو دەبن لەو ناڕەحەتيانە.

[1] حديثٌ صحيح: رواه البخاري بەژمارە (١٤١٨)، و مسلم بەژمارە (٣٦٢٩).

کردەوە، وە لەگەڵ ئەوەشدا ئەو کەسە چاك بوو بۆ ئەو کچانەی، ئەوا ئەم کچانەی دەبنە پەرژین بۆی و، وە لەئاگری دۆزەخ دەیپارێزن.

وە لەئەنەسەوە -رەزای خوای لێ بێت- فەرموودەیەك هاتووە کە پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی: (مَنْ عالَ جاريتين، حتى تبلغا، جاءَ يومَ القيامةِ أنا وهو. وضَمَّ اصابِعَهِ)[1]،واتە: هەر کەسێك دوو کچ بەخێو بکات، هەتا دەگەنە تەمەنی باڵغ بوو، ئەوا ئەو کەسە دێت لەرۆژی قیامەتدا، من و ئەو بەیەکەوە دەبین وەکو ئەم دوو پەنجەیەم، وە پێغەمبەر (ﷺ) هەردوو پەنجەی شەیەتومان و ئەوەی پاڵ بەیەکەوە نوساند.

وە لەرپوایەتی ئیمامی(ترمذی) دا بەم شێوەیە هاتووە فەرموودەکە: (مَنْ عال جاريتين، دَخلتُ انا وهو الجنةَ كهاتين، واشار بأصبعيه)[2]، واتە: هەر کەسێك دوو کچ بەخێو بکات و پەروەردەیان بکات،ئەوا من و ئەو کەسە دەچینە بەهەشت بەیەکەوە وەکو ئەم دووانە، وە پێغەمبەر ئاماژەی بۆ هەردوو پەنجەی شەیەتومانی و پەنجەکەی پاڵ پەنجەی شایەتومانی کرد.

وە لە (ابن عباس)ەوە هاتووە -رەزای خوا لەخۆی و باوکی بێت- کە پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی: (مامِنْ مسلمٍ لـه ابنتان، فيحسنُ اليهما ما صحبتاه أو صحبهما الاّ ادخله الجنة)[3]، واتە: هەر موسوڵمانێك

---

[1] حديثٌ صحيح: رواه مسلم بەژمارە (٢٦٣١).

[2] حديثٌ صحيح: رواه الترمذي بەژمارە (١٩١٤) وحسنه، وە بەصەحیحی داناوە شێخ ئەلبانی لە (صحيح الترغيب) دا بەژمارە (١٩٧٠).

[3] حديثٌ حسن: رواه احمد بەژمارە (٢٣٥/١)، وابن ماجه بەژمارە (٣٦٧٠)، وابن حبّان بەژمارە (٢٩٤٥)، وحسنه الالباني لە (صحيح الترغيب) دا بەژمارە (١٩٧١)، والارناؤوط لە (الاحسان) دا بەژمارە (٢٩٤٥).

دوو کچی هەبێت، وە چاکەیان لەگەڵدا بکات، هەتا ئەوەندەی ئەو دوو کچە لەگەڵ ئەمدا دەبن ، یاخود هەتا ئەوەندەی ئەم لەگەڵ ئەواندا دەبێت، ئەوا ئیللا پاداشتی ئەو کەسە ئەوەیە کە خوا دەیخاتە ناو بەهەشتەوە.

وە لە (ابی سعید الخدری)یەوە- ڕەزای خوای لێ بێت- فەرموودەیەك هاتووە کە پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی: (مَن كُنّ له ثلاث بناتٍ او ثلاث اخوات او بنتانِ او اختانِ فأدبهُنّ، واحسنَ إليهنّ وزوجهنّ فله الجنة)[1]، واتە: هەر کەسێك سێ کچ یان سێ خوشکی هەبێت، یاخود دوو کچ یان دوو خوشکی هەبێت، بەجوانی ڕەوشتیان دابدات، وە چاکەشیان لەگەڵدا بکات، وە لەپاشە ڕۆیشدا بیاندات بەشوو، ئەوا ئەو کەسە بەهەشتی بۆ هەیە.[2]

---

[1] حديثٌ صحيح: رواه (ابو داود) بەژمارە (٥١٤٧)، و(الترمذي) بەژمارە (١٩١٢)، وە بەصەحیحی داناوە ئەلبانی لە (صحيح الترغيب)دا بەژمارە (١٩٧٣)، وارناؤوط لە (الاحسان)دا بەژمارە (٤٤٦).

[2] **ڕق لێ بوونەوە لە کچ لای خەڵکی ئێمە:**

١- پێش ئەوەی ئەو کچە لەدایك ببێت:

- جارێ پێش ئەوەی ئەو منداڵە دەربکەوێت کە کوڕە یاخود کچ، دێن ژنانی لا کۆڵان سوئەری بۆ دەکەن، بابزانین سوئەری ژنان چۆنە؟ لەماڵێکدا کە سەرپێی حەیوان چاك و پاك بکەن، دێن سەری حەیوانەکە دەهێنن و وە هەردوو دەستیان دەخەنە ناو دەمەی حەیوانەکەوە، ئەمجا بەهەردوو دەستیان دەمی ئەو حەیوانە هەڵ دەقڵیشێنن، پێش ئەوەی کە هەڵی بقڵیشێنن، ئەگەر ئافرەتێك سکی هەبێت، دەڵێن: بابزانین باجی فلان کەس سکەکەی کوڕ دەردەچێت یاخود کچ، ئەمجا بەهەردوو دەستیان توند دەمی حەیوانەکە لەیەك دەکەنەوە، ئەگەر لای شەویلگەی ئەو

حەیوانە بەشی سەرەوەی گۆشتی پێوە بێت، دەڵێن: پرچینەیە! یعنی کچە سکەکەی، بەڵام ئەگەر گۆشتی پێوە نەبێت، دەڵێن: قۆتینەیە! یعنی کوڕ ئەبێت سکەکەی.

- یاخود هەندێك لە ئافرەتان کە چوو سۆنەر بکات، تا بزانێت سکەکەی کوڕە یان کچ، ئەگەر کوڕ بوو ئەوا تا ئەو کوڕە لەدایك دەبێت ئەو ئافرەتەو مێردەکەی و وە کەس و کاری هەمووی لەو پەڕی خۆشیدا دەژین، بەڵام ئەگەر وتیان کچە ئەوا ئیتر لەخەفەتدا دنیایان بەسەردا کاول دەبێت، هەتا ئەو کچە لەدایك دەبێت ئەم ئافرەتەو کەسوکاری لەوپەڕی بێ تاقەتی و دڵ تەنگیدا دەبن، ئەگەر لەباری نەبات و وە لەناویشی نەبات باشە، یاخود ئافرەتی وا هەیە سکەکەی لەناو دەبات، بۆ ؟ چونکە سکەکەی کچەو کوڕ نییە، بۆ نموونە:

هەندێك لەئافرەتان کە کاتی منداڵ بوونیان دێت، بەشێوەیەکی ئاسایی منداڵەکەیان نابێت، بەڵکو دەبێت بە نەشتەرگەری گەورە منداڵەکەیان ببێت، ئەگەر نەشتەرگەری بۆ نەکرێت ئەوا ئەو منداڵە لەناو ڕەحمیدا دەخنکێت ، لە شوێنێك (......) ئافرەتێك منداڵەکەی بەئاسایی لێ نەبۆتەوە پێیان وتووە: دەبێت نەشتەرگەریت بۆ بکرێت، بەڵام لەسەر ڕەزامەندی خۆت نەشتەرگەریەکەت بۆ دەکەین و دەبێ ئیمزایشی بکەی، یان ئەگەر نەیکەیت منداڵەکەت بەئاسایی نابێت، کە کاتی خۆیشی بەسەر چوو منداڵەکەت دەخنکێت، ئافرەتەکەش وتوویەتی: جارێ پێم بڵێن کوڕە یان کچ؟ وتویانە: سکەکەت کچە. وتوویەتی: دەی خۆم عەمەلیات ناکەم بابخنکێت مادەم کچە!! ، بۆچی خۆم لەت و پەت و عەمەلیات بکەم کە کچ بێت !! .

- یاخود هەندێ لە ئافرەتان دوای ئەوەی کە چەند کچێکی بووە، مێردەکەی هەڕەشەی لێ دەکات، و پێی دەڵێت: تۆ هەر کچت دەبێت، ئەگەر ئەمجارەش سکەکەت هەر کچ بێت، ئەوا تەڵاقت ئەدەم، بۆ نموونە:

لەیەکێك لەنەخۆشخانەکان ئافرەتێك زۆر بەکوڵ گریاوە، وە ئەو ئافرەتانەی کە لەو ژوورەدا وەکو ئەونەخۆشبوون، پێیان وتوە: ئەوە بۆ دەگریت خوشکە؟ ئەویش وتوویەتی: چونکە مێردەکەم پێی وتووم ئەگەر ئەم جارەش وەك جاران کچت ببێت ئەوا تەڵاقت دەدەم!! وا ئێستاش سکەکەم کچەو نازانم چی بکەم.

- یاخود هەندێك لە پیاوان كە ژنەكەی دەچێت سۆنەر بكات تابزانێت سكەكەی كورە یان كچ ،بە ژنەكەی دەڵێت: نەچیت سۆنەر بكەی، بیر لەوە نەكەیتەوە بڵێیت بابزانم سكەكەم كورە یان كچ ،من كورم ئەوێت !! ئەبێت كوڕیشت ببێت!!. یاالله خۆ ئەو پیاوانە ئەزانن كوڕ وكچ بە دەست تۆیە نەك بە دەستی ژن ، ئەی بۆچی ئەم هەڵوێستانە دەنوێنن ووە ئەم قسانە دەكەن .

بەڵكو هەندێك لەپیاوان كە زانی ژنەكەی كچی دەبێت، ئەوا لووت لەژنەكەی دەكات و، تا چەند مانگێكیش لەدوای لەدایك بوونی ئەو كچە بچكۆلانەیە باوكی ئەسەیری دەكات و ئەدەیشی دوێنێت، یاخود سوێند بە خوا پیاوی وا سەرپووچ هەیە نوێژ وپۆژوو وعیبادەت ناكات بۆ خوا ، بۆ؟چونكە كوڕی نییە،وە دەڵێت:یاخوا كوڕێكم بداتێ ئەمجا نوێژو ڕۆژوی بۆ ئەكەم!! . ئا بەم نارەحەتییە ئەمجا كچەی داماو لەدایك دەبێت.

٢- دوای لەدایك بوون: ئەسوننەتی عەقیقەی بۆ دەكەن، نە دڵخۆشی دەردەبڕن، ئەشوكرانەی خوای لەسەر دەكەن، بەڵكو بەبێ تاقەتی و خەفەتبارییەوە دادەنیشن، هەندێ لەئافرەتان كە كچی دەبێت و وە فلآن ئافرەتی تریش هەر كوڕی دەبێت، ئەم دڵخۆشی خۆی بەوە دەداتەوە كە هەر كەسێك دێت بۆلای دەڵێت: قەیناكە كچە!! بەس نییە معجیزەیەكم نەبوو، ئەگەر معجیزەیەكم ببوایە چیم بكردایە.

بەڵكو ئافرەتی بەسەزمانی وا هەیە كە كچی دەبێت ،لەدوای ئەو هەموو ئازارەی كە بەدڵیا چووە لە كاتی منداڵ بوندا ،كەچی ئافرەتی بێ عەقڵی وا هەیە كە دەچێت بۆ لای ،كەدەزانێت كچی بووە لەجیاتی پیرۆزبای لێ بكات یەكسەر پێی دەڵێت: ئەوا ئەم جارەش كچت بۆتەوە دەك ڕاست نەبیتەوە!!.

بەڵێ، لەهەندێ لادێ كوردستان، دەڵێن تا دوو ڕۆژێك دایك و خوشك و ژنانی كەس وكاری ئەو ماڵە شین و گریانیان وەكو تەعزییە داناوە، بۆ ؟ چونكە كچیان بووە.

ئەمجا ئەگوێزەبانەی بۆ دەگێڕن، ئەبانگی بەگوێدا دەدەن، بەڵكو لەلای خۆیانەوە ناوێكی لێ دەنێن و تەواو. بەڵام ئەگەر ئەو منداڵە كوڕ بوایە، لەخۆشیا نەیاندەزانی چی بكەن، هەر كەس مژدەی ببردایە یەكسەر مژدەی چاكی وەردەگرت، گوێزەبانە بەلاش دەبوو، هەر كەس دەچوو بۆ ماڵیان وەكو جەژن نوقڵیان بۆ دەگێڕا،

عەقیقەیان بۆ دەکرد، دەی ئەمجا بڕۆ ناوی جوانی بۆ بدۆزنەوە، بەچەند کەسێك بەدوا ناویدا دەگەڕان، ئەمجا ئێوارەك مەلایەك و کۆمەڵێك لە خزم و کەسوکارو دراوسێیان بانگ دەکرد و وە دەعوەتیان بۆ ئامادە دەکردن، تا بانگ بەگوێی دا بدەن و ناوی لێ بنێن، ئەو شەوە تا درەنگ ماڵیان جمەی دەهات لەقەرەباڵغیدا، بەڵام ئێستاکە کە کچە مالیان بێ دەنگ، خەفەتبارن، زوو بێ دەنگی لێ دەکەن وەکو وابێ کە لەم ماڵەدا هیچ شتێك ڕووی نەدابێت.

- یاخود ئافرەتی وامیە کە کچەکەی دەبێت ، ئەڵێت: نایبەمەوە لەگەڵ خۆمدا ماڵەم کچە، بۆ نموونە: لە یەکێك لە نەخۆشخانەکان ئافرەتێك کە کچی بووە،ووتویەتی: نایبەمەوە لەگەڵ خۆمدا، با کێ دەیبات بۆ خۆی بیبات!!، هەتتا خەڵکێکی زۆر دەوریان لەو ژنە داوە لە سەرسوڕمانی ئەوەی کە ئەم ژنە لەبەر ئەوەی کچی بووە فڕێی دەدات، دوایی دکتۆرەکە هاتووە وتوویەتی بۆ ناتەوێ؟ ، ژنەکەش وتوویەتی: بۆ کوڕێ ببەمەوە دانەیەکی ترم هەیە هێشتا لە ناو بێشکەدایە . وا دیارە ئەوەی ناو بێشکەکەیشی هەر کچ بووە، بۆیە وا بە زوویی سکی بۆتەوە هەتا کوڕی ببێت .

٣- ئەو کچە بەسەزمانە تا گەورە دەبێت:

- کە تۆزێ ئەو کچە بەشێوەیەك بجوڵێتەوە دایکەکەی دەست دەکات بەبۆڵە بۆڵ و ناشکوری کردن: خوایە من ئانەمە بۆچی بوو، بۆخۆت نامەوێ، ئەگەر چاك بوویە نەت نەدا بەمن، بەکێ ئانەم هەموو کچە بەخێو ئەکرێت،کەچی ئەو دایکە کەئێستا وا دەڵێت بە کچەکەی وەختی خۆی خۆیشی کچ بووە، ئێستا ڕقی لەوەیە کە کچی ببێت .

- تا دەستێك جلی بۆ دەکات، ئەبێت جلەکانی بەری کۆن و دڕاو بن، ئەمجا دڵیکی دەستی لەدڵی دەبێتەوە.

- بەناوو ناتۆرەو ناوی ناشیرین بانگی دەکات: دەڵەسەك ،دێڵ ، دەڵە شڕ، چەتیو.

- دوعای خراپی لێ دەکات: دەك بەدبەخت بیت، دەك نەحەساوە بیت، دەك سەرت لەقوڕنێیت،دەك خێر لە خۆت نەبینی.

- هەموو ئیش و کارێکی ماڵی پێ ئەکات،لە جل شۆردن،و حاجەت شۆردن،و گسك دان،و منداڵ شۆردن،و ئاوهێنان (ئەگەر بێ ئاو بن)،و چێشت لێنان،و فەرش

شۆردن،که زستانیش هات هەموو ناو ماڵی پێ دادەخات وە کە هاوین هات هەموویشی پێ هەڵدەگرێتەوە ،وە کچەی داماو دەبێ چڵکن و چڵمن و هیلاك و ماندو بێت، بۆچی؟ چونکە نانی ئەدەنی و بەخێوی ئەکەن.

بەڵام ئەگەر ئەو منداڵە کوڕ بوولیە:

وەکو کەڵەگا دەژیا، کام جل جوان و کام یاری جوان بووایە بۆ کوڕەکە بوو، ڕۆژانە چی حەز لێبوایە بۆیان دەکڕی، پارەو خەرجانەی زۆریان دەدایێ، کچەکەی دەبێت خەریکی ئیش و کاری ماڵ بێت، بەڵام کوڕەکەش لەژوورەوە دەخەوت، هەرچی بکات عفوی لێ دەدراوە، چ کارێکی خراپ بکا چاوپۆشی لێ دەکرێت و هەمیشە لەماڵەوە و دەرەوە شەڕفرۆش ئاژاوەچی و بیانوو گێڕە، بۆ هەموو ئەمانەی لێ قبوڵ دەکرێت!؟ چونکە قەیناکە کوڕە شوکور.

لەسەرو ئەمانەشەوە بەجوانترین ناو بانگی لێ دەکات: کاکە، شوانە گیان. بۆ پێی دەڵێت شوانە؟ چونکە شوانی ئەو کچانایە،واتە:کوڕەکەی دەکا بەشوان و کچەکانی دەکا بەحەیوان و مەڕو ماڵات، کەچی لەڕاستیدا بەپێچەوانەوەیە هەر کوڕەکەی دیار نەبوو دایکەکەی هاوار دەکات :

چەتیو کوڕەکە چی لێ هات؟ چوو بۆ کوێ، ڕاکە بیدۆزەرەوە،بەخوا شتێکی لێبێت سەرت هەڵ ئەکەنم وقژت لەسەر ئەبڕم، هەمیشە ئەو کچانە دەبێت چاویان لەسەر ئەو کوڕە بێت بەدوای ئەم کوڕەوە بن.

٤- کەمەیخاتە قوتابخانە:

- ئەگەر خستیە قوتابخانەش، هەمیشە منەتی بەسەردا دەکات، دەڵێت پێی: پێت ئەخوێنم، خۆ بەخۆرایی پێت ناخوێنم، ئەبێ لەبری ئەوە هەموو ئیشێ بکەی، کە خوێندنیشی تەواو کرد، پێی دەڵێت: تۆ هیچ نەبوویت ئێمە پێمان خوێندی و کردمانی بەشت، ئەگین ئێمە پێمان نەخوێندیتایە ئێستا تۆ هیچ نەبووی،دوایش هەموو معاشەکەی لێ وەر دەگرن، و تۆزێکی جار جار ئەدانەوە پێی وەکو خێر بەسوڵکەر بکەن.

- لەکاتی خوێندن دا دایکی نایەڵێت سەعی بکات، هەر ڕۆژێك سەعی و تاقی کردنەوەی هەبێت. ئەوا ئەو ڕۆژە لەهەموو ڕۆژەکان زیاتر ئیشکی پێ دەکاو ئیشی

٧٣- ئەم قسەیە "طورُ اللهِ في برسيمه"؛ واتە: گای خوا لە لەوەڕگاکەیدایە.

ئەمە پەندێکە هەندێ لەخەڵکی بەنموونە دەیهێنێتەوە بۆ کەسێك کە لەقسە تێ نەگات، وە مەبەستیان بەوشەی (طور) یعنی گا، وە ئەم پەندەش پەندێکی هەڵەیە، لەبەرئەوەی خوای گەورە گای نییە تا لە لەوەڕگاکەیدا بلەوەڕێت، وە پێویستە ئێمەی موسوڵمان زمانمان پاك بکەینەوە و بەدووری بگرین لە ئەم جۆرە قسانە.

٧٤- ئەم قسەیە "دستورْيا سيادي" ؛ واتە: پارێزگاریتان ئەی گەورەیان.

ئەم قسەیە هەندێ لەخەڵکی نەزان دەیڵێن، ئەگەر بچنە شوێنێکی تاریکەوە یاخود بچنە شوێنێکی ترسناکەوە،کە دەڵێی مۆڵەتی چوونە ژوورەوە بۆ ئەو شوێنە لە جنۆکە وەردەگرن ،کە بێ گومان ئەمەش هەڵەیە،چونکە خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَأَنَّهُۥ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ ٱلْإِنسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِّنَ ٱلْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا﴾ (الجن: ٦)، واتە: کۆمەڵێ لەپیاوانی ئادەمیزاد لە بەر نەفامی و نەزانینیان لەچۆڵەوانی و دەشت و دۆڵ و کەژدا لە ترساندا پەنایان بەپیاوانی جنۆکە دەبرد، بەڵام جنۆکەکان زیاتر دەیان ترساندن.

بەڵکو بێگومان پێویستە لەسەرت کە شوێن ڕێنموونییەکانی پێغەمبەری بەڕێز (ﷺ) بکەوێت لەکاتێکدا کە دەچیتە شوێنێك، هەتاوەکو هیچ شتێك زیانت پێ نەگەیەنێت.

بۆ دەدۆزێتەوە. بۆ؟ چونکە دەڵێت: بانەبێت بەهیچ یان سبەی کە شووی کرد معاشەکەی بۆ کوڕی خەڵك دەبێت.

وه فەرموودەیەك لە (خولە ی كچی حە كیم)ە وە هاتووە- ڕەزای خوای لێ بێت- كە فەرموویەتی: گوێم لە پێغەمبەری خوا (ﷺ) بوو دەی فەرموو: (مَن نَزَل منزلاً ثمَّ قالَ: اعوذُ بكلمات اللهِ التّامات من شرِّ ما خلق. لم يضره شيءٌ حتى يرتحلَ من منزله ذلك)[1]، واتە: هەر كەسێك چووە شوێنێكەو پاشان ووتی: (أعوذُ بكلماتِ اللهِ التامات من شرّ ما خلق)، واتە: پەنا دەگرم بەووشە تەواوەكانی خودا لە خراپەی دروست كراوەكانی،ئەوا ئەو كەسە هیچ شتێك زیانی پێ ناگەیەنێت، هەتا وەكو دەڕوات لەو شوێنەی كە تیایەتی.[2]

---

[1]حديثٌ صحيح: رواه مسلم (٤/ ٢٠٨٠).

[2]ئەم جۆرە خۆسپاردنە بەجنۆكە و وە داواكردنی پاراستن لە ترساندا لێیان، لای ئێمەش هەیە:

- بەتایبەت لەناو چینی ئەو منداڵاندا هەیە، كە ماڵەكانیان لەو گەڕەكانەن كەوا كەوتوونەتە چواردەوری شار، كە ئەو گەڕەكانە نزیكن لەشوێنی چۆڵ و دەشت و دەرەوە، كاتێك كە دەچنە شوێنێكی چۆڵ ڕووە دوور دەكەونەوە، كە گەیشتنە ئەو شوێنە دەڵێن: ئەوا خۆمان بەجنۆكەی ئەم شوێنە دەسپێرین!! بەگومانی ئەوەی ئەگەر هەر جنۆكەیەك هەبێت لەو شوێنەدا ئەمان ناترسێنێ و ئازاریان نەدات،وە بەڵكو ئەو جنۆكە هەستێت بە پاراستنیان لەترس و، وە هەر ناڕەحەتییەك كە ڕووبەڕوویان ببێتەوە، كەچی لەبەر منداڵی خۆیان نازانن كە یەكەم دوژمنی مرۆڤ جنۆكە و شەیتانە، هەر كە ئەمان خۆیان پێ سپارد ئیتر زۆرتر و زیاتر دەیان ترسێنێ، وە بۆ ئەوەی زیاتر ناڕەحەت بن، چونكە شەیتان پێی خۆشە هەمیشە مرۆڤ لە زەلیلی دا ببینێ.

٧٥- ناونانی منداڵ بەناوی (عبدُالموجود)ەوە[١]: واتە: بەندەی زاتێک کە بەدیهێنراوە.

بێگومان ئەم ناوە ناوێکی هەڵەیە، لەبەرئەوەی ناوی (الموجود) یەکێك نیيە لەناوەکانی خودا، وە ڕاستیەکەیشی ئەوەیە کە بوترێت: (عبدالواجد)، واتە: بەندەی زاتێك کە دروستکەرو بەدیهێنەرە.

٧٦- ناونانی منداڵ بەناوی (عبدُالعال)ەوە:

وە ئەم ناونانەش دووبارە هەڵەیە، چونکە پەروەردگار ناوی (العال) نییە، بەڵکو ڕاستەیەکی ئەوەیە کە بووترێت (عبد الأعلى) واتە: بەندەی ئەو خوایەی کە زۆر بڵندە، یاخود بووترێت (عبدُالمُتعال)، واتە: بەندەی ئەو خوایەی کە زۆر بەرزو خۆ بەرزو بڵندگرە.

٧٧- ناونانی منداڵ بەناوی (عبدُالسَتّار)[٢]ەوە:

وە ئەمەش هەڵەیە، وە ڕاستیەکەی ئەوەیە کە بووترێت (عبدُ السِّتیر)، واتە: بەندەی ئەو خوایەی کە زۆر داپۆشەرو زۆر پارێزەرە، لەبەرئەوەی وشەی (السَتّار) یەکێك نییە لەناوە جوانەکانی خوای پەروەردگار.

٧٨- ناونانی منداڵ بەناوی (عبدُالعاطي)ەوە:

وە هەروەها ئەم ناوەش هەڵەیە، وە ڕاستییەکەی ئەوەیە کە ناوبنرێت بە ناوی (عبدالمُعطي)ەوە، واتە: بەندەی ئەو خوایەی کە زۆر بەخشندەیە، لەبەرئەوەی وشەی (العاطي)، واتە: بەخشەر، یەکێك نییە لە ناوەجوانەکانی خوای گەورە.

---

[١] بگەڕێرەوە بۆ پەرتووکی: (اقوالٌ وافعالٌ خاطئة)ی (زهران) لاپەڕە (١٠٥-١٠٦).

[٢] لای ئێمە لەگەڵ بوونی ناوی (عبدُ السَتّار) کە هەیە، ناوی (عبدالباقي و عبدالحامي)یش هەیە، کە نە (الستار و، وە نە الباقي و، وەنە الحامي) هیچ کامێکیان ناوو سیفاتی خوای گەورەش نین.

٧٩- ناونانی منداڵ بەناوی (عبدُ النبيِّ)ەوە، واتە: بەندەی پێغەمبەر (ﷺ).

وە ئەم ناوەش هەر هەڵەیە، وە ڕاستییەکەی ئەوەیە کە ئەو منداڵە ناوەکەی ئاوەها بێت: (عبدُربِّ الرّسول)، واتە: بەندەی پەروەردگاری پێغەمبەر(ﷺ).

٨٠- ناونانی منداڵ بەناوی (عبد الرّسول)[1]ەوە، واتە: بەندەی پێغەمبەر (ﷺ).

وە ئەمەش وەك ناوەکەی پێشوو هەڵەیە، وە ڕاستییەکەی ئەوەیە کە بووترێت: (عبدُربِّ الرّسول)، واتە: بەندەی پەروەردگاری پێغەمبەر(ﷺ).[2]

---

[1] بگەڕێرەوە بۆ پەرتووکی (تسميةُ المولود)ی ، د. بكر ابو زيد.

[2] بەڵام زۆر زۆر بەکەمی لە ناو کورددا ناوی(عبدُ محمد) هەیە .

کۆمەڵێکی جۆراو جۆری تر لە بیروباوەڕی پووچ :-

- ناو کە ڕژا لەناوماڵدا، ئەوا ڕووناکییە بۆ ئەو ماڵە.
- شەکر زۆر بکەیتە ناو چاوە، شیرین دەبێت لای خەڵك.
- مەیمون وەختی خۆی پیرێژن بووە کە کوفری کردووە، خوای گەورە کردوویەتی بەمەیمون (یعنی لای هەندێ خەڵکی نەزان ئەصڵی مەیمون لەوەوە هاتووە).
- نەخۆشی سورێژە بۆ ئەوەی چاك ببێت، کراسی سوور بکە بەری نەخۆشەکە.
- هەرنیشێکت کرد، دەڵێن: بۆئەوەی ئەو نیشەت سەرکەوتوو بێت کە باسی نیشەکەت کرد، بڵێ: چرای لەسەربێت !!.
- لەهەندێك شوێن کە یەکێك مار پێوەی بدایە، ئەوا بۆ پیرۆزی و وە بۆ ئەوەی چاك ببێتەوە، شیری مانگایەکی زەردیان بۆ هێناوە تا بیخوات و چاك ببێت.
- لەهەندێك شوێن کاتێك کە کەسێك تووشی گرانەتا بووە، ئەوا چوون بۆلای پیاوێك کە بەپیرۆزیان زانیوە، ئەویش دەست نوێژی گرتووە و وە ئاوی دەست نوێژەکەیان کۆکردۆتەوە لەناو تەشتێکدا، وە دوایی ئەو ئاوی دەست نوێژەیان دەرخواردی ئەو نەخۆشە داوا ، بەمەبەستی شیفاو چاك بوونەوە.

- لەهەندێ لادێی کوردستان، ئەگەر کەسێك کە لەناو ئەو کۆمەڵە مریشکەی کە بەخێویانی کردووە، مریشکێکی کونج کونجی تیا بووبێت، کاتێك کە ئەو مریشکە هێلکەی کردووە، هاتوون زەردێنەی هێلکەکەیان دەرهەمێناوە، و وە هەر کەسێك چاوی ئازاری کرد بێت کردویانەتە چاوی ئەو کەسەوە، ووە ووتویانە: زەردێنەی هێلکەی مریشکی کونج کونج شیفایە بۆ چاو ئێشە!!.

- دەڵێن: ئەگەر یەکەم ڕۆژ چوویت بۆلای ژنی زەیستان، ئیتر نابێت لەو ماڵە بڕۆی هەتا حەوت ڕۆژ، بەڵام ئەگەر ڕۆشتی دەبێت پارچەیەك لە جلەکانت بەجێ بهێڵی، چونکە ئەو ئافرەتە زەیستانە حەوتەی سەر دەکەوێت.

- هەندێك لە خەڵکی گاڵتە بە دوعا دەکات، کاتێك کە کەسێك دوعای لێ بکات، دەڵێت: ئەگەر بەدوعا دەبوو، پشقل بە خورما دەبوو.

- ژنان دەڵێن: ئەگەر یەکێ خێری بۆ هێنای مەیخۆ، ئەك سیحری لێ کردبێت، دوای ئەوەی کە خێرەکەت بۆ هات بیکە ناو تەنەکەی خۆڵەکەتەوە.

- یاخود لە هەندێك لە لادێکاندا بۆ بەخت کردنەوەی کچ ئا بەم شێوەزەیان کردووە: کاتێك کە ماڵێك چوونە داخوازی کچی ماڵێکی تر و وە ئەیان دابنێ، وە کە چەند جارێکی تر کە بچونایەتەوەو ،وە هەر قەشەلی بهێنایە، ئا لەم کاتەدا بەو کچەیان ووتووە: بەختی بەستراوە بۆیە بەنسیبمان نابێت، چوون گورگێکیان کوشتووەو، وە پارچەیەك لە چەرمی گورگەکەیان ووشك کردۆتەوە و لەپەڕۆیەکی سپییان پێچاوەو وە دلویانە بەو کوڕەی کە داوای ئەو کچەی کردووە، بۆ ئەوەی کە جارێکی تر کەچووەوە بۆ داخوازی کردنی نیاز بێتە جێ و بەختیان بکرێتەوە.

- ئەگەر جوویت بۆ ماڵێك کەخواردنیان بۆ دانایت،بەڵام تۆ کەمت لەو خواردنە خوارد،ئەوا لەم کاتەدا خاوەن ماڵەکە بێت ئەڵێت:بۆ ناخۆی ، ئەگین ئەم خواردنە لە قیامەتدا شکاتت لێ دەکات.

- باوەڕبوونی هەڵە لەنیسکدا:

دەڵێن: ئەگەر یەکەم ڕۆژی مانگی ڕەمەزان ئێوارەکەی نیسکێنە بخۆیت، ئەوا ئەو نیسکە هەتا مانگی ڕەمەزان تەواو دەبێت لەناو سکی ئەو کەسەی دا کە ئەم نیسکەی خواردووە زیکر دەکات هەتا کۆتایی مانگی ڕەمەزان.

- باوەڕبوونی هەڵە لەخەودا:

- ئەگەر لەخەودا، خەو بە کەروێشکی نێرەوە ببینی،ئەوا مێردەکەت تەڵاقت دەدات.

- ئەگەر خەوت بە شفتەوە ببینی ئەوا شوو دەکەی.

- باوەڕبوونی هەڵە لەجوان بووندا:

- دەڵێن: ئەگەر قاچە مریشك بخۆیت ئەوا جوان دەبیت!!.

- یاخود ئەگەر ڕووبکەیتە پشتی ماڵەکەت ئەوا جوان دەبیت!!.

- باوەڕبوونی هەڵە لەدڵ پاکیدا:

- ئەگەر دوو کەس لەگەڵ یەکتردا قسەیان کرد، ئەگەر جارێك هەردووکیان هەر هەمان یەك قسە لەیەك کاتدا لەدەمیانەوە بێتە دەرەوە، دەڵێن: ئەوا دڵمان لەیەکتر پاکە.

- یاخود ئەگەر لەکاتی ڕۆشتندا لەچەند شوێنێکدا دوو کەس بەیەك بگەنەوە، دەڵێن: ئەوا دڵمان لەیەك پاکە.

- یاخود ئەگەر چوویتە شوێنێك و وە خواردنێکی خۆش دانرا بوو ئەوا دەڵێن: خەسووت تۆی خۆش دەوێت.

- باوەڕبوونی هەڵە لەمیواندا:

- ئەگەر ماڵێك میوانێك بچێت بۆ ماڵیان، ئەگەر ئەو میوانەیان ڕق لێبێتەوە، یاخود ئەو میوانە لەو ماڵە زۆر دابنیشیت. ئەوا خاوەنی ماڵەکە دەڵێت: بچن خوێی بۆ بکەنە پێڵاوەکانی، ئەوا زوو دەڕوات.

- ئەگەر هەویر بپەڕێت، ئەوا میوانیت دێت.

- ئەگەر تاڵێك قژ بێتە سەر چاوت، دەڵێن میوانت دێت.

- ئەگەر لەبەرەبەیاندا، ڕۆڵێك چۆلەکە بەجریوە جریو ڕووبکاتە ماڵەکەت، ئەوا میوانت دێت.

- ئەگەر هەویر لەدەستت بکەوێتە خوارەوە ئەوا دەڵێن: ئەمڕۆ میوانمان دێت.

- دەمی گورگ بەستن:

- ئەم دەم بەستنی گورگە بیروباوەڕێکی زۆر بەربڵاوە لە کوردستاندا، کە بەشێوەیەك لەهەموو لادێکانی کوردستاندا ئەمە هەبووە، وە ئێستاش هەر ماوە ،و

وە خەڵكانێكی زۆریش ئێستاش هەر باوەڕیان پێی ماوە، كە بریتییە لەوەی: ئەگەر لە لادێیەكدا مەڕو ماڵاتەكەیان وەكو ڕۆژان لە ئێواراندا نەهاتبێتەوە بۆ لادێكەیان، بەهۆی ئەوەی كەوا تووشی گیرگرفتێك بهاتایەتە ڕێی گەیشتنەوەی ئەو مەڕو ماڵاتە بۆ لادێكە، یاخود یەكێك لەو مەڕو ماڵاتە ئەرە بوبێت لەوانەی ترو وون ببوایە، ئا لەم كاتەدا خاوەنەكانیان ترسی ئەوەیان لێ دەنیشت كەوا گورگ مەڕوماڵاتەكەیان بخوات، بەڵام بۆئەوەی بەسەلامەتی لەدەست گورگ ڕزگاریان ببێت، خەڵكی لادێكە هاتوون بۆ لای شێخێكی لادێكەی خۆیان و داوایان لێكردووە كە دەمی گورگیان بۆ ببەستێت، ئەمجا" كاكی شێخ"یش هاتووە چەقۆیەكی لەو كەسە وەرگرتووە كە ترساوە ئاژەڵەكانی گورگ بیخوات، پاشان دەمی چەقۆكەی كردۆتەوە و(سورەتی الشّمس) ی كە لەجزئی (عمّ) دا هەیە بەسەردا خوێندووە، كە خوای گەورە لەسەرەتای ئەم سورەتەدا دەفەرموێت : (والشّمش و ضُحها،والقمر اذا تلَها) كە گەیشتۆتە كۆتایی سورەتەكە كە خوا دەفەرموێت : (ولایَخافُ عُقبَها)، ئەمجا " كاكەی شێخ" وتیویەتی : (ولا یخاف عُقبها،دەمی گورم ڕەقباها، چاوی گورگم كوێر باها) ، وە ئیتر یەكسەر دەمی چەقۆكەی داخستووە ،و وە بەخاوەنی ئەو چەقۆیەی وتووە: ئەوا دەمی گورگم بۆ بەستی!! ئیتر گورگ نایانخوات، بەڵام تا حەیوانەكان دێنەوە بۆ لادێكە نابێت دەمی چەقۆكە بكرێتەوە، ئەگین بیكەیتەوە ئەوا دەمی گورگەكان دەكرێنەوە ، لەدوایدا كابرای داماو چەقۆكەی لەشوێنێكی تایبەتدا هەڵگرتووە، بۆئەوەی نەكا یەكێك دەمی چەقۆكە بكاتەوە، بەمەش دەمی گورگی ئەو دەشتە دەمیان بكرێتەوە و حەیوانەكانیان بخوات ، بەحسابی ئەو خەڵكە دەمی گورگەكان ڕەق بووە و ئیتر ناكرێتەوە تا بتوانێ ئاژەڵەكانیان بخوات ، بەڵام شتێ لەوە سەیرتر ئەوەیە ئەگەر كاكی شێخ حەزی كردبێت حەیوانی فلانە كەسێك گورگ بیخوات، كە ئەو كەسە هاتووە بۆ لای شێخ تا دەمی گورگی بۆ ببەستێت ، لەم كاتەدا" كاكە شێخ" بەپێچەوانەوە دەم بەستەكەی بۆی كردووە، ئەمجا ڕەشیان مامە شێخ بەسەر دەمی چەقۆ كراوەكەدا هەر(سورەتی الشمس)ی بەسەردا خوێندووە،بەڵام پاش

لــە كـۆتـايـيدا : ئەمە كۆتا شتێكە كە كۆمكردۆتـەوە،   داواكارم لە خـواى گـەورە كـە سـوود بەخـشم بكـات بـەم پەرتووكـە، وە لێـشمى وەربگرێت بەوەرگرتنێكى جوان، چونكە هەر ئەو دەست بەردارو زامن و وەرگـرى هـەموو شـتێكى جوانـە، وە هـەر ئـەويش گەورەمانـەو باشـترين هاوكاريكەرمانە.

تەواوبوونى سـورەتەكە كاك شێخ وتوويـەتى: (وە شەمـمى و للەمـەرىَ گورگى ئەو بەرى ئاوايى بێتە ئەمبەرىَ، چەرمىَ پشتە قنى بە سەر سەريدا ببـەرىَ)،

واتە:وا گورگ ئەو حەيوانە بخوات چەرمى پشتى تا تەوقى سەرى حەيوانەكە ببات.

بەلاّم سەيرتر ئەوەيە: كە هەندێك لەخەڵكى كەباخيان هـەبووە، و وە چۆلەكە زۆرى بۆ باخەكەيان هێنـاوە، داوايـان كـردووە لەيـەكێك كە دەم بەسـت دەكات كەوا دەمى چۆلەكەيان بۆ ببەستێت، بۆئەوەى ئيتر ئەو چۆلەكانە بەروبوومى باخەكەى نەخۆن.

وە هەروەها ئەگەر ئافرەتێك مێردەكەى خراپ بوو بێت بۆى ورە جنێوى پىَ دابێت، ئەوا ئەو ئافرەتە چووە بۆلاى شێخێكەو پىَ وتووە: كاكە شێخ گيان!! بەشكو دەم بەستێكم بۆ بكەى و دەمى مێردەكەمم بۆ ببەستى، بەڵكو ئيتر نەتوانێت جنێوم پىَ بدات.